

**Vilniaus Universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedra**

Rolando Griciaus,
IV kurso, komercinės teisės
studijų šakos studento

Magistro darbas

Vekselių civilinės apyvartos teisiniai aspektai

Vadovas: doc.dr. Andrius Smaliukas

Recenzentas: doc.dr. Algirdas Taminskas

Vilnius 2011

Turinys

Ižanga	2
I Dalis. Vekseliai – civilinės apyvartos instrumentas	5
Trumpa vekselių istorija	5
Vekselių teisinis reguliavimas	8
Vekselių teisinis reguliavimas Lietuvoje	9
Vekselių tarptautinis teisinis reguliavimas	11
Sandorių, naudojant vekselius, dvilypumas	14
Vekselių ir kitų panašių instrumentų atskyrimas	14
Vekseliai ir pinigai	14
Vekseliai ir čekiai	15
Vekseliai ir skolos rašteliai	16
Vekseliai ir obligacijos	18
Vekseliai ir išdo vekseliai	18
Vekselis kaip vertybinis popierius	19
Vekselių rūšys	20
Vekselių, kaip civilinės apyvartos instrumentų ypatumai	21
Vekselių perleidimo būdai	23
II Dalis. Vekselių teisinio reguliavimo praktinės problemos	26
Vekselių formos problemos	26
Vekselį išrašiusio subjekto trūkumai	32
Įrašų vekselyje atlikimas su trūkumais	33
Įsakomojo vekselio galia mokėtojui	39
Vekselio pateikimo akceptuoti (vizuoti) termino pradžios data	40
Vekselių su pasibaigusiu terminu statusas ir tolesnio panaudojimo problematika	40
Vekselio vidinio ir išorinio sandorio tarpusavio ryšys	51
Dvigubo apmokėjimo problema	52
Atsiskaitymo vekseliu, pagal kurį negaunami pinigai, problema	54
Išieškojimo pagal vekselį problemos	55
Apmokėjimas pagal negaliojantį vekselį	58
Siūlymas atsisakyti protestų registro	59
Išvados	62
Literatūros sąrašas	62
Santrauka lietuvių kalba	69
Santrauka užsienio (anglų) kalba	70

Įžanga

Nagrinėjamos temos aktualumas. Iki Antrojo pasaulinio karo Lietuvoje vekseliai buvo plačiai naudojami. Po karo, nebeturint politinio ir ekonominio savarankiškumo, vekselių naudojimas Lietuvoje buvo uždraustas, kaip ir visoje Tarybų Sąjungoje (vekselius santykiuose su komerciniais partneriais galėjo naudoti tik kai kurios organizacijos, dirbančios su užsienio kontrahentais). Atkūrus nepriklausomybę, vėl buvo leista naudoti vekselius komerciniam kreditavimui, tačiau vekselių instituto teisinis reguliavimas buvo kuriamas ir tobulinamas iki pat 1999 metų.

Pastarąjį dešimtmetį vekselių naudojimas aptarnaujant įvairias kreditavimo operacijas tarp ūkinės-komercinės veiklos dalyvių bei tarp privačių asmenų įgyja pagreitį, sudėtingėja sandoriai, kuriuose naudojami vekseliai. Ūkio krizė taip pat dar labiau paspartino vekselių naudojimą įvairių asmenų įsipareigojimams užtikrinti. Pavyzdžiui, bankai pradėjo naudoti įmonių valdymo organų, dalyvių pasirašomus vekselius įmonei suteiktiems kreditams užtikrinti. Tai rodo atsiradusį didesnę bankų susidomėjimą šiuo instrumentu, taip pat poreikį vekselius pasirašantiems asmenims geriau suprasti prisiimamų įsipareigojimų esmę ir apimtį, galimas teises problemas.

Darbo tikslai. Objektas. Šiuo darbu siekiama plačiai apžvelgti esamą vekselių teisinį reguliavimą Lietuvoje ir atskleisti praktikoje pasitaikančias ir galimas problemas, bei pateikti teisės doktrinos, teismų praktikos ir darbo autoriaus vertinimą, kaip jos galėtų būti sprendžiamos. Tai padėtų vekselių naudotojams ir jų pasitelkiamiems teisininkams atkreipti dėmesį į teisinio reguliavimo praktinius aspektus, aiškiau suvokti problemines vietas, išvengti brangiai kainuojančių klaidų.

Apibrėžiant tyrimų ribas, taip pat naudinga nurodyti ir tai, ko nesiekama padaryti, tam kad būtų aišku, kodėl nagrinėjimas baigiamas ties tam tikra riba. Šiame darbe nėra siekiama išsamiai išnagrinėti kiekvieną jame nurodytą problemą – dauguma jų galėtų būti (o kai kurios ir yra) atskiro magistro darbo ar mokslinio straipsnio tema.

Tyrimo objektas – su vekselių naudojimu susiję teisiniai santykiai, ir visų pirma vekselių institutą reguliuojančių normų¹ taikymo teoriniai ir praktiniai aspektai.

Darbo tikslas – pasistengti apžvelgti visas labiausiai tikėtinas vekselių naudojimo civilinėje apyvartoje problemas (teisiniu aspektu), neskiriant kurios nors vienos problemos nagrinėjimui neproporcingai didelio dėmesio.

¹ Toliau sutrumpintai vekselių institutą ir susijusius institutus reguliuojančių teisės normų visumą vadinsime *vekselių teise*. Toks trumpinimas nereiškia, jog vekselių teisė yra suprantama kaip savarankiška teisės šaka.

Tyrimo metodai. Nagrinėjant vekselių civilinės apyvartos teisinius aspektus, buvo naudojami šie pagrindiniai tyrimo metodai: istorinis metodas, panaudotas darbo pradžioje, siekiant parodyti dabartinį vekselių teisinį reguliavimą istoriniame kontekste; loginis metodas, panaudotas siekiant atskleisti darbo tikslus, nagrinėjamų teisės normų turinį, darant išvadas ir apibendrinimus. Pavyzdžiui, šis metodas naudojamas aiškinant, kurioje vekselio vietoje turi būti nurodomi žodžiai „įsakomasis/paprastasis vekselis“. Darbe naudojamas sisteminis metodas, analizuojant vekselių institutą reguliuojančių teisės normų (vekselių teisės) ir visos civilinės teisės santykį bei teisinius ir ekonominius vekselio naudojimo aspektus, pavyzdžiui, nagrinėjant vekselio išrašymo sandorio ir vekselį panaudojančio sandorio tarpusavio santykio problematiką.

Darbe taip pat daug kur naudojamas lyginamasis metodas, nes dabartinis vekselių teisinis reguliavimas yra įgyvendintas perkeliant į Lietuvos teisę pavyzdinį įstatymą, dėl kurio valstybės susitarė pasirašydamos 1930 m. tarptautinę konvenciją: “Ženevos konvencija dėl Vieningo įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo”[3] (toliau – Ženevos konvencija). Tai leido dalį spragų užpildyti naudojantis kitų Ženevos konvencijos pavyzdinį įstatymą perkėlusiu valstybių šaltiniais, žinoma, atsižvelgiant į galimus perkėlimo skirtumus. Lyginamasis ir loginis metodai darbe yra pagrindiniai.

Analizuojant teisės normas taip pat taikomas teleologinis metodas – pavyzdžiui, nagrinėjant *travaux préparatoires* ir lingvistinis metodas – pavyzdžiui, gilinantis, kaip turi būti aiškinamas reikalavimas nurodyti įsakomajame vekselyje vekselio davėjo pavadinimą, kai vekselio davėjas yra fizinis asmuo.

Darbo originalumas. Vekselių problematika Lietuvoje pradėta aktyviau nagrinėti tik pastaruosiu metu. Tačiau nepavyko rasti nei vienos išleistos teisinės srities monografijos šia tema (yra tik ekonomistų darbai, nagrinėjantys vekselius ekonominiu aspektu), į Lietuvos elektroninių tezių ir disertacijų duomenų bazę[51] per pastaruosius kelerius metus nebuvo įtraukta nei viena daktaro disertacija, tik keli magistro darbai. Teisės krypties magistro darbai buvo rašyti šiomis temomis:

– Meidutė, Asta. „Vienašaliai sandoriai civilinėje teisėje: teoriniai ir praktiniai aspektai“, MRU, 2006 – vekselio išrašymas jame nagrinėjamas kaip vienašalio sandorio pavyzdys;

– Kudirkaitė, Ieva. „Ar dėl sandorio, kurio pagrindu yra išrašytas vekselis, negaliojimo galima pripažinti vekselį negaliojančiu?“, VDU, 2008 – darbe išsamiai nagrinėjamas vekselio galiojimas konkrečioje teisinėje situacijoje;

– Jankauskaitė, Jovita. „Vyriausybės vertybinių popierių apyvartos teisinis reguliavimas“, VU, 2009 – darbe nagrinėjami valstybės išdo vekseliai, kurie nėra laikomi

vekseliais Vekselių įstatymo[11] prasme (žr. skyrių Vekselių ir kitų panašių instrumentų atskyrimas);

– Guoba, Darius. „Vekselio, kaip vertybinio popieriaus, teisinė charakteristika“, MRU, 2009 – vekselis nagrinėjamas vienu aspektu: kaip ypatingos rūšies vertybinis popierius, kuriam netaikomas Vertybinių popierių rinkos įstatymas[16], o Vertybinių popierių įstatymas[8] taikomas tik išskirtiniais atvejais;

– Gelažienė, Jurgita. „Vekselių pripažinimo negaliojančiais teisiniai pagrindai“, VDU, 2008 - nagrinėta kokius vekselio negaliojimo pagrindus nustato įstatymai ir kaip šios nuostatos yra taikomos teisminėje praktikoje;

– Sinkevičienė, Daiva. „Vekselio negaliojimo ypatumai - teisinio reglamentavimo ir teismų praktikos analizė“, MRU, 2009 – taip pat nagrinėti įstatymuose numatyti vekselio negaliojimo pagrindai ir teismų praktika šiuo klausimu.

Svarbiausi šaltiniai. Svarbiausi darbo šaltiniai yra Lietuvos Respublikos įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymas[11] (toliau – Vekselių įstatymas, [PVI]), aukščiau minėtoji Ženevos konvencija, kaip tiesioginiai nagrinėjamo dalyko teisės šaltiniai, bei mokslo darbai – daugiausia rusų autorių, visų pirma Абрамова[38], Новоселова[40], Белов[41, 42, 43]. Deja, lietuvių kalba teisinių monografijų apie vekselius rasti nepavyko, tuo tarpu mokslo darbai anglų kalba gali būti naudojami tik kaip pagalbini medžiaga, nes visose pagrindinėse anglakalbėse šalyse yra kitoks, bendrosios teisės vekselių reguliavimas - jos nėra prisijungusios prie Ženevos vekselių konvencijos. Taip pat panaudoti Lietuvos autorių pranešimai konferencijose[45, 46], straipsniai teisės leidiniuose[41, 42, 43, 46], nagrinėjantys atskirus vekselių civilinės apyvartos klausimus. Praktiniams klausimams atskleisti naudojamos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, Lietuvos apeliacinio teismo, Vilniaus apygardos teismo nutartys[52-63].

I Dalis. Vekseliai – civilinės apyvartos instrumentas

Darbo pirmojoje dalyje pateikiama trumpa vekselių istorija ir dabartinis vekselių teisinis reguliavimas, siekiant įvesti į nagrinėjamos temos kontekstą. Probleminiai vekselių civilinės apyvartos klausimai keliami ir nagrinėjami antrojoje darbo dalyje.

Trumpa vekselių istorija

Šiame skyriuje apžvelgiama vekselių istorija nuo seniausių laikų iki šių dienų. Tolesniuose skyriuose bus nagrinėjamas tik esamas teisinis reguliavimas.

V.Vaškelaitis[37] rašo, jog vekselis atsirado kaip rašytinis mainų dokumentas ir piniginis įsipareigojimas. Itališkai – *letra de cambio*, prancūziškai – *lettre de change*, angliškai – *bill of exchange*, vokiškai – *wechsel* reiškia „mainai“. Kaip matome, į rusų (*вексель*) ir lietuvių kalbas perėjo vokiškasis vekselio pavadinimas.

Pirmieji vekseliai pasirodė viduramžių Italijoje XI-XII a. Tuo metu Italija buvo vienu iš pasaulio prekybos centrų. Viena iš kylančių problemų tuometinėje prekyboje buvo pinigų mainai. Šalys savo viduje teritoriškai buvo susiskaldžiusios, jose cirkuliavo skirtingos monetos (popierinių pinigų dar nebuvo), kurių vertė atitiko monetos tauriojo metalo svorį. Kiekvienoje teritorijoje buvo atpažįstamos ir žinomos tik tame regione cirkuliavusios monetos. Kitų monetų svoriu bei patikimumu dauguma žmonių nepasitikėjo (analogišką situaciją su svetimų šalių pinigų apyvarta turime ir šiais laikais – tose šalyse, kuriose atsiskaitymai grynaisiais pinigais ne vietos valiuta nėra uždrausti, vis vien pripažįstamos tik kelių kitų valstybių valiutos). Prekeiviams buvo nepatogu ir labai pavojinga pervežinėti monetas ir keisti jas į vietinius pinigus. Todėl pasirodė pirmieji vekseliai-laiškai, pagal kuriuos pirklys tam tikroje šalyje gaudavo nustatytą pinigų sumą vietos monetomis.

Vekselius išduodavo vietiniai pinigų keitėjai, kurių kolonijų buvo visose didesnėse Europos valstybėse. Keitėjai aptarnaudavo ne tik pirklius, bet ir valdžios atstovus: iš žmonių priimdavo dešimtinę vietos pinigais popiežiui, o į Italiją siųsdavo tų asmenų pasirašytus vekselius.

Per pirmąjį vekselių gyvavimo periodą (nuo XII a. iki XVII a.) vyravo įsakomieji vekseliai. Juos išduodavo pinigų keitėjai, o apmokėti turėdavo kiti žmonės. Pirmasis vekselių įstatymas priimtas 1569 metais Bolonijoje. Jis turėjo vieną nemažą trūkumą: davėjas negalėjo vekselio perduoti (indosuoti) kitiems.

Vekselio teisėtas perdavimas – indosamentas (nuo *in dorso* – kitoje pusėje) atsirado XVII a. Prancūzijoje. Jis išvadavo prekeivius nuo pinigų keitėjų, nustojusių būti

vieninteliais vekselių savininkais, priklausomybės. Prancūzijoje indosamentas įstatymu reglamentuotas 1673 metais, po to reglamentuotas ir Olandijoje, Vokietijoje, Anglijoje. Iš pradžių vekselių perleidimo skaičius buvo ribotas, o kai kur net buvo draudžiama naudotis vekseliais tarpusavio atsiskaitymams. Vėliau apribojimai ir draudimai panaikinti.

Trečiasis (ir bene svarbiausias) etapas vekselių raidos istorijoje buvo pavadintas „vokiškuoju“. 1848 metais būtent Vokietijoje priimtas Vekselių įstatymas simbolizavo naują požiūrį į juos. Vekselių pateikę prekybininkai jau galėjo gauti paskolą.

Vekselių tarptautinei apyvartai skatinti svarbiausi dokumentai priimti 1930 m. birželio 7 d. Ženevoje. Tą dieną priimta Ženevos konvencija dėl Vieningo įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo[3], kurią pasirašė 25 valstybės. Ši konvencija tapo daugelio pasaulio valstybių vekselių įstatymų pagrindu. Konvenciją ratifikavo arba prisijungė 26 valstybės (19 iš 25 pasirašiusių, 7 kitos valstybės)[47].

Dabartiniais laikais vekselių teisė reglamentuota beveik visame civilizuotame pasaulyje. V. Vaškelaitis[37] teigia, jog kai kurių finansų ekspertų nuomone, vekseliai yra universalūs vertybiniai popieriai, bet jiems išigalėti trukdo skirtinga valstybių teisinė bazė.

Pagal vekselių naudojimą valstybės skirstomos į tris grupes. Pirmąją sudaro šalys, ratifikavusios minėtą Ženevos konvenciją arba su ja suderinusios įstatymus (tarp jų ir Lietuva). Kitai grupei priklauso valstybės, kuriose įvesta anglosaksiška vekselių naudojimo sistema (JAV ir Didžiojoje Britanijoje vekselių įstatymai skiriasi nuo Ženevos konvencijos narių). Trečioji grupė – šalys, kurios savo įstatymų nėra suderinusios nei su Ženevos konvencija, nei su JAV ir Didžiosios Britanijos vekselių teise.

Todėl 1988 metais Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja priėmė naują konvenciją dėl tarptautinių vekselių ir skolinių pasižadėjimų[28]. Šioje Jungtinių Tautų konvencijoje atsižvelgta į valstybių teises sistemas, praktinę vekselių naudojimo patirtį, į kitus svarbius veiksnius. Šiuo metu konvencija dar neįsigaliojusi, nes prie jos neprisijungė pakankamai šalių (įsigaliojimui pagal šios konvencijos 89 str. 1 d. reikia 10 šalių, tačiau iki šiol tik 5 šalys prie jos prisijungė, o 3 konvenciją pasirašiusios šalys jos dar neratifikavo)[48].

Lietuvoje vekselių naudojimas siekia LDK laikus. Rašoma, jog Jogaila išdavė Vytautui vekselį, įsipareigodamas sumokėti 500 siklų arba 500 Lietuvos kalimo gryno sidabro rublių[32]¹.

Pirmieji LDK rašytiniai šaltiniai apie prekiųjų kreditų įforminimą ne paskolos rašteliais, o specialius rekvizitus turinčiais dokumentais, vadinamais „*обликъ*“, „*цереграфъ*“, datuojami XVI a. 9-tuoju dešimtmečiu. XVII a. šaltiniuose nurodoma, jog šiuos dokumentus buvo galima įkeisti, atsiskaityti su kitais kreditoriais, juose jau minima tipinė pareikštiniamis vekseliams formuluotė atsiskaityti su gavėju arba „*сеѣ запис мой держачому*“ (šio dokumento turėtoju)[44].

Dabartinėje Lietuvos teritorijoje nuo XIX a. iki XX a. 2-ojo dešimtmečio pabaigos vekselių naudojimas buvo reguliuojamas net trimis skirtingais įstatymais: Užnemunėje – Prancūzijos 1807 m. Prekybiniu kodeksu, Klaipėdos krašte – Vokietijos vekselių įstatais, o kitoje dalyje – carinės Rusijos 1902 m. vekselių statutu[35].

Lietuvos vyriausybė 1919 metais išleido vekselių įstatymą. Atsiskaitymai vyko markėmis ir auksiniais. 1922 metais įvedus savo valiutą, vekselių blankai buvo išrašomi litais. 1938 metais tarp Lietuvos, Latvijos ir Estijos pasirašyta konvencija įsakytinių ir paprastųjų vekselių įstatymui suvienodinti[4], kuri buvo ratifikuota birželio mėn. ir naujasis įsakytinių ir paprastųjų vekselių įstatymas pradėjo galioti nuo 1938 m. spalio 1 d.[22]. Jis atitiko 1930 m. birželio 6 d. Ženevoje sudarytą tarptautinę konvenciją dėl vieningo įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo. Taigi tuometinė Lietuvos Vyriausybė suprato vekselių reikalingumą ir jų svarbą tautos ūkiui. Suvienodinus visų Baltijos šalių vekselių atsiskaitymo sistemą, buvo palengvintas atsiskaitymas tarp jų, o tai sąlygojo platesnius prekybinius ryšius. Vekselių įstatymą suvienodinus su tarptautine Ženevos konvencija, supaprastėjo ir tarptautinė prekyba.

Tarpukario Lietuvoje per metus buvo išduodama vidutiniškai pusė milijono vekselių. Jų apyvarta sudarė apie 400 mln. Lt. Tai ne tiek daug atsižvelgiant į dabartinės pinigų apyvartos sumas. Tačiau reikia turėti omenyje, kad tada cirkuliavo 120-150 mln. Lt grynųjų pinigų, t. y. rinkoje „vexselinių“ litų cirkuliavo bemaž 2,5 karto daugiau negu „piniginių“.

¹ Sunku pasakyti, kuo remdamasis autorius nusprendė, jog Jogaila pasirašė būtent vekselį, o ne paprastą skolos raštelį, ar kokio nors kito šiuolaikinio skolos vertybinio popieriaus ekvivalentą. Kiti atrasti šaltiniai (LAURINAVIČIUS K. Vertybinių popierių vieta civilinių teisių objektų sistemoje. *Jurisprudencija*, 2002, nr. 28, p. 53-68; ŽILĖNAS A. Bankininkystės užuomazgos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje. In *Lietuvos bankininkystės raida*. Mokslinės konferencijos medžiaga. Vilnius: Lietuvos mokslų akademija, Vilniaus universitetas, Lietuvos bankas, 1998, p. 14-15) nukreipia vienas į kitą, ir galiausiai į aukščiau paminėtą tarpukario darbą. Galbūt tai tik pernelyg idealizuotos tarpukario Lietuvos istoriografijos mitas.

Tuometinėje Lietuvoje naudojami vekseliai buvo pakankamai patikimi ir jų savininkai galėdavo būti tikri, kad gaus jiems priklausančius pinigus. Jeigu vekselio suma suėjus terminui nebūdavo sumokama, notaras jį protestuodavo. Tarpukario Lietuvoje notaro protestuotas vekselis būdavo įteisintas vykdomasis dokumentas ir juo remiantis būdavo išieškoma vekselio savininko pasirinkimu priverstine tvarka – iš vekselio davėjo arba bet kurio laiduotojo, arba iš visų kartu, nepaisant kokio nors eiliškumo, kitaip tariant, iš to, iš kurio buvo galima tikėtis greičiausiai išieškoti. Protestuotų vekselių sumos buvo išieškomos ir per teismo antstolius, iš varžytinių buvo parduota nemažai nekilnojamojo turto. Tai rodo, kad vis dėlto kreditoriai atgaudavo priklausančias pagal vekselius sumas.

Tarpukario Lietuvoje per metus buvo protestuojama vidutiniškai tik 4 proc. visų vekselių – daugiausia 1932 metais per ekonominę krizę (13,1 proc.), o mažiausiai 1937 metais (2,7 proc.). Šie duomenys rodo, kaip vekselių davėjai brangino gerą savo vardą, stengėsi laiku sumokėti, kad išvengtų vekselių protesto. Tais laikais nesumokėti vekselio, kurį prekybininkas buvo davęs pirkdamas prekes kreditan, sumos ar užprotestuoti vekselių buvo blogas dalykas. Prekybininkas prarasdavo gerą vardą, o tada paprastai ir partneriai atsisakydavo sudarinėti su juo prekybos sandorius. Taigi vekselis laikytas garbingu ir pasitikėjimą keliančiu dokumentu.

Tarybų Sąjungoje vidaus apyvartoje vekseliai buvo uždrausti pasibaigus NEPui¹, 1930 m., siekiant centralizuoti kreditavimą Valstybiniame banke. Nors TSRS prisijungė prie Ženevos konvencijos 1936 m., vekseliai ir toliau naudoti tik atsiskaitant su užsienio valstybėmis.

Pokario metais, Lietuvai tapus TSRS dalimi, vekseliai nebebuvo naudojami iki pat nepriklausomybės atgavimo. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, 1992 m. birželio 30 d. priimtas Lietuvos Respublikos vekselių įstatymas ir buvo atnaujintas Lietuvos prisijungimas prie Ženevos konvencijos dėl vieningo įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo[20], bei atskiru nutarimu įmonėms leista apyvartoje naudoti vekselius komerciniam kreditui teikti[21].

Vekselių teisinis reguliavimas

Šio skyriaus tikslas - apžvelgti vekselių teisinį reguliavimą Lietuvoje ir tarptautiniu mastu, pateikiant bendrą sisteminių vaizdą, nesigilinant į detales ir problematiką.

¹ NEP – Naujoji Ekonominė Politika – 1921-1929 m. vykusios ekonomikos skatinimo programa.

Vekselių teisinis reguliavimas Lietuvoje

Aukščiausios teisinės galios aktas, kuriame paminėti vekseliai, yra Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas[7] (toliau - CK). Jo pagrindinės nuostatos yra tokios:

1. CK 1.101 str. 1 d. nurodo, jog vekselis yra dokumentas ir yra laikomas vertybiniu popieriumi, kuris patvirtina pareigą sumokėti tam tikrą pinigų sumą šiame dokumente nurodytam asmeniui. Taigi, iš šio straipsnio išplaukia, jog vekseliams turi būti taikomas vertybiniam popieriams skirtas teisinis reguliavimas.
2. CK 1.101 str. 2 d. nurodo, koku būdu įprastai gali būti perleidžiami vertybiniai popieriai. Ji nustato, jog vertybinio popieriaus patvirtinta teisė gali būti perleista kitam asmeniui tik tuo atveju, kai perleidžiamas pats vertybinis popierius, jeigu įstatymai nenumato ko kita. Vertybiniai popieriai perleidžiami pagal įstatymus, nusistovėjusią praktiką ar papročius laisvai be jokių apribojimų. Vertybiniai popieriai perleidžiami perdavimu, nors tai ir reikėtų pažymėti indosamentu.
3. CK 1.101 str. 6 d. vekselius priskiria prie piniginių vertybinių popierių, suteikiančių teisę gauti jame nurodytą pinigų sumą.
4. CK 1.101 str. 9 d. įtvirtina dvi svarbias nuostatas. Pirma – tai, jog vertybiniai popieriai privalo turėti įstatymų nustatytus rekvizitus (šiuo metu vekseliams rekvizitus nustato Vekselių įstatymas). Ir antra – jeigu privalomų rekvizitų nėra, vertybinis popierius negalioja, išskyrus įstatymų nustatytas išimtis.
5. CK 1.105 str. pateikia trumpą vekselio apibrėžimą, vekselių rūšis. Šios nuostatos atkartojamos Vekselių įstatyme.
6. CK 6.36 str. 2 d. pripažįsta vekselį teisėta mokėjimo priemone, atsiskaitant pagal pinigines prievoles.
7. CK 6.878 str. įtvirtina vekselių naudojimą finansiniam kreditavimui, ir nurodo, jog Vekselių įstatymo normos turi viršenybę prieš CK XLIII skyriaus, reglamentuojančio paskolos santykius, normas.
8. CK 6.890 str. 1 d. draudžia vartojimo kredito davėjui priimti įmokas iš kredito gavėjo vekseliais (o taip pat čekiais ir skolos raštais). Taip siekiama apsaugoti vartotoją nuo galimų papildomų nuostolių. Tai patvirtina ir šio str. 2 d., kurioje numatyta, kad pažeidus draudimą, kredito davėjas turi atlyginti visus kredito gavėjo nuostolius, atsiradusius iš šių mokėjimo priemonių tolesnio naudojimo. Čia matome įstatymų leidėjo požiūrį, jog vekseliai paprastam vartotojui nėra saugus ir patogus atsiskaitymo instrumentas, vartotojas gali nesuprasti visų tokio vertybinio popieriaus panaudojimo atsiskaitymui pasekmių (pavyzdžiui išieškojimo ne ginčo tvarka).

9. CK 6.893 str. 3 d., numato galimą vekselių naudojimą piniginėms lėšoms surinkti, tačiau nurodo, jog išduodant vekselius ar kitokius vertybinius popierius, negali būti apribotos jų turėtojų teisės gauti pinigines lėšas pagal pirmą pareikalavimą. Reikalavimo teisė pagal vekselį įprastai atsiranda suėjus vekselyje nurodytam terminui, išskyrus vekselius, mokėtinus juos pateikus. Darytina išvada, jog ši CK nuostata apriboja galimybę rinkti pinigines lėšas išduodant vekselius iki vienos rūšies vekselių – vekselių, mokėtinų juos pateikus.
10. CK 6.930 str. 1 d. atsiskaitymą vekseliais priskiria prie atsiskaitymų negrynaisiais pinigais, 2 d. nurodo, jog šalys turi teisę pasirinkti bet kurią tarpusavio atsiskaitymų priemonę, numatytą 1 d. (tame tarpe ir vekselius), o CK 6.929 str. 4 d. atsiskaitymų vekseliais (ir čekiais) reguliavimą nukreipia į specialiuosius įstatymus.
11. CK 6.935 str. 1 d. patvirtina, jog įsakomieji vekseliai gali būti vienu iš naudojamų instrumentų, atsiskaitant akredityvais.

Kadangi vekseliai yra vertybiniai popieriai, jiems taikomos vertybinių popierių normos, jei įstatymuose nėra nurodyta kitaip. Nuorodų į vekselius yra Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatyme[9] (nurodoma, kokios operacijos su vekseliais yra laikomos finansinėmis paslaugomis), taip pat vekseliai reguliuojami Lietuvos Respublikos vertybinių popierių įstatymo[8], jei atitinka įstatyme numatytus emisijos masto reikalavimus (taip gali atsitikti, kai vekseliai leidžiami vietoje obligacijų ar kitų vertybinių popierių, tokiu būdu galimai bandant apeiti griežtesnius įstatymų reikalavimus taikomus jų išleidimui ir/ar apyvartai). Šis įstatymas vekselius priskiria ne nuosavybės vertybinių popierių kategorijai.

Vekseliams yra skirtas specialusis reguliavimas – Lietuvos Respublikos įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymas[11], – kuris, pagal bendrųjų ir specialiųjų normų konkuravimo taisyklės, turi prioritetą prieš bendrąsias vertybinių popierių normas bei Civilinio kodekso nuostatas. Šiuo įstatymu į Lietuvos teisę yra perkelta 1930 m. Ženevos konvencija dėl vieningo įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo[3].

Klausimams, kurie neaptarti Vekselių įstatyme, naudojamos bendrosios vertybinius popierius reguliuojančios bei Civilinio kodekso normos (pvz. dėl asmens veiksnio). Kai kurie klausimai išspręsti 1999 m. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu „Dėl vekselių naudojimo taisyklių patvirtinimo“[23], tačiau reikia nepamiršti, jog tai – poįstatyminis aktas, ir esant šio akto bei įstatymų kolizijoms, aukštesnę galią turi įstatymo nuostatos.

Taigi, įstatymų hierarchijoje yra tokia tvarka – visų pirma taikomas Vekselių įstatymas (IVPI), po to – specialiosios vertybinius popierius reguliuojančios normos, galiausiai – Civilinis kodeksas. Tiek, kiek neprieštarauja aukščiau nurodytiems įstatymams, taikomas Vyriausybės nutarimas „Dėl vekselių naudojimo taisyklių patvirtinimo“.

Be materialinės teisės, taip pat aktuali proceso teisė ir procedūros, įgalinančios tas materialines teises įgyvendinti. Kai kurie procedūriniai klausimai aptarti pačiame Vekselių įstatyme, tačiau didžioji jų dalis – kituose aktuose. Štai notaro atliekamus veiksmus (vekselių protestą, vykdomojo įrašo išdavimą) reguliuoja Lietuvos Respublikos Notariato įstatymas[19], 1999 m. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl vekselių ir čekių protestavimo taisyklių ir notarų vykdomųjų įrašų atlikimo tvarkos patvirtinimo“[24], antstolio vykdomą išieškojimą – Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas[6] (toliau - CPK), Lietuvos Respublikos teisingumo ministro patvirtinta Sprendimų vykdymo instrukcija[26].

Vekselių tarptautinis teisinis reguliavimas

Vekseliai gali būti naudojami ne tik atsiskaitymams šalies viduje, tačiau ir tarptautiniams atsiskaitymams. Iš tikro, vienu aktyviausių vekselių vystymosi laikotarpių jie buvo naudojami kaip patogus atsiskaitymo ir pinigų keitimo tarp skirtingų vietovių instrumentas.

Kaip jau minėjome, Vekselių įstatymas tiesiog perkėlė į Lietuvos teisę Ženevos konvencijos pavyzdinio įstatymo normas. Nors tiek IPVĮ, tiek konvencijos normų turinys iš esmės tas pats, tačiau teoriškai taikymo rezultatas gali skirtis (nors tai ir nepageidautina). Mat, IPVĮ aiškinamas pagal susiformavusias Lietuvos teisės tradicijas, tuo tarpu tarptautinėms sutartims įprastai taikomas autonominis aiškinimas (pagal 1969 m. Vienos konvenciją dėl tarptautinių sutarčių teisės[1]). Taip pat ir kitose prie Ženevos konvencijos prisijungusiose šalyse, net jei jose priimti tokie pat įstatymai, kaip ir Lietuvoje¹, įstatymų taikymas gali skirtis, atsižvelgiant į susiklosčiusias tos šalies teisės tradicijas ir taikymo ypatumus.

Dauguma autorių[39, 40, 41] vekselių reguliavimo atžvilgiu pasaulyje išskiria tris šalių grupes.

¹ Perkeliant į vidaus teisę vieną ir tą patį pavyzdinį įstatymą skirtingose šalyse turėtų būti gaunamas toks pat rezultatas, jei prisijungiant prie Ženevos konvencijos šalys daro vienodas išlygas dėl vienu ar kitu pavyzdinio įstatymo straipsnių perkėlimo. Prisijungdama prie Ženevos konvencijos Lietuva nedarė jokių išlygų. Taip pat elgėsi ir pvz. Portugalija, Monakas, Baltarusija[47].

Pirmoji šalių grupė – tai prie Ženevos konvencijos prisijungusios šalys, kurios konvencijos pagrindu išleido harmonizuotus įstatymus. Teoriškai jie skirtis gali tik išlygomis dėl kai kurių įstatymo straipsnių neperkėlimo (ar kitokio perkėlimo), kurias šalis padarė ratifikuodama ar prisijungdama prie konvencijos, tos išlygos yra saugomos JTO sekretoriato ir yra viešai publikuotos[47]. Šiai grupei taip pat galima būtų priskirti šalis, kurios nors ir neprisijungė prie Ženevos konvencijos, tačiau perkėlė jos nuostatas į savo vekselių įstatymus¹. Taip padarė pvz. Latvija, Estija, Kinija. Istorškai žiūrint, taip padariusi buvo ir Lietuva 1938 metais. Tuomet Lietuva, Latvija ir Estija Kaune pasirašė (ir greitai visos trys ratifikavo) trišalę konvenciją įsakytinių ir paprastųjų vekselių įstatymui suvienodinti[4], atitinkančią Ženevos konvencijos nuostatas, kurioje taip pat numatė suderintą prisijungimą prie Ženevos konvencijos (2 ir 3 trišalės konvencijos straipsniai). Tačiau šalys iki pat Antrojo pasaulinio karo taip ir neprisijungė prie Ženevos konvencijos, nors vekselių įstatymai jau buvo suderinti su jos nuostatomis.

Antroji šalių grupė – tai anglo-saksų (bendrosios) teisės šalys. Vekselių teisinis reguliavimas prasidėjo tomis pačiomis Jungtinės Karalystės teisės tradicijomis. Vėliau, šalims įgyjant nepriklausomybę ar didesnę savarankiškumą, reguliavimas šiek tiek pradėjo skirtis, tačiau ir toliau išlaikė bendrą pagrindą.

Trečioji šalių grupė – tai šalys, netaikančios nei Ženevos konvencijos, nei anglo-saksų teisinio reguliavimo vekseliams. Šioje grupėje taip pat galima išskirti pogrupius, kurie turi panašius ar siekia vienodinti vekselių įstatymus, arba vienodina įstatymų kolizijų sprendimą valstybių grupėje. Viena didesnių tokių grupių yra Pietų Amerikos šalių grupė, 1975 metais pasirašiusi Panamos konvenciją dėl įsakomųjų vekselių, paprastųjų vekselių ir sąskaitų kolizijų sprendimo[29] (dalyvauja 14 Pietų Amerikos šalių. Tarp jų Meksika, Čilė, Argentina, Venesuela, tačiau nedalyvauja Brazilija, Kolumbija (abi pasirašė, bet dar neratifikavo)).

Taigi, tarptautiniu mastu vekselių naudojimas yra palengvintas keleto šalių grupių viduje. Naudojant tarp šalių grupių, išlieka problemos tiek dėl paties vertybinio popieriaus vertinimo (t.y., ar dokumentas yra galiojantis vertybinis popierius, ar jis laikytinas vekseliu pagal tos šalies teisę), tiek dėl taikytinos teisės. Lietuvoje pagal CK 1.56 str. vertybiniais popieriais, tame tarpe ir jų juridinei galiai nustatyti, taikoma jų išleidimo (išdavimo) vietos teisė, o čekiams ir vekseliams – Ženevos konvencijos dėl įstatymų kolizijų, tame tarpe vekseliams – 1930 metų Ženevos konvencija dėl įstatymų kolizijų naudojant įsakomuosius ir paprastuosius vekselius sprendimo[2].

¹ Tokiose šalyse vidinis vekselių teisinis reguliavimas labai panašus, tačiau gali skirtis kitose šalyse išleistų vekselių galiojimo pripažinimas, kolizinės normos, procesinės normos.

Išanalizavęs esamą teisinį reguliavimą, darau išvadą, kad norint tinkamai pritaikyti įstatymą, reikia atsakyti į tokius klausimus:

- kurioje šalyje išleistas (išduotas, surašytas) potencialus vekselis?
 - o Jei Lietuvoje – taikysime Vekselių įstatymą.
 - o Jei kitoje šalyje – taikysime kolizines normas.
- ar tai yra vekselis Ženevos konvencijos dėl įstatymų kolizijų naudojant įsakomuosius ir paprastuosius vekselius prasme, ir ar jam gali būti taikoma ši konvencija?
 - o Jei išduotas vienoje iš konvencijos šalių – taikysime Vekselių įstatymą, atsižvelgdami į kolizines nuostatas taip, kaip nurodo konvencija.
 - o Jei išduotas ne vienoje iš konvencijos šalių – konvencijos netaikome.
- jei potencialus vekselis išleistas ne Lietuvoje ir ne vienoje iš konvencijos šalių, Vekselių įstatymas jam netaikomas.
- ar potencialus vekselis pagal išleidimo vietos teisę yra vertybinis popierius?
 - o Jei taip – taikome išleidimo vietos teisę pagal CK 1.56 str. 2 d.
 - pagal išleidimo vietos teisę nustatinėjame, ar tai vekselis, kokie išleidimo vietos įstatymai jam turi būti taikomi ir t.t.
 - o Jei ne – turime vienašalį sandorį, sutartį, arba kitokią (galbūt netgi neturintį juridinės galios) dokumentą su pavadinimu „vekselis“
 - taikytina teisė nustatoma pagal CK 1.55 str., 1.37-1.42 str. suformuluotas taisykles.

Gali, pavyzdžiui, susidaryti tokia situacija, kai dokumentas yra vertybinis popierius – vekselis pagal išleidimo šalies teisę, tačiau Ženevos konvencija dėl įstatymų kolizijų jam netaikytina, todėl Vekselių įstatymas jam nebus taikomas ir dokumentas nebus laikomas vekseliu šio įstatymo prasme. Jam bus taikomos išleidimo šalies vekselių įstatymo (ar analogiško teisės akto) nuostatos. Būtent taip šis klausimas aiškinamas CK pirmosios knygos komentare[33] (CK 1.56 str., 1.55 str. komentarai).

Reikia atkreipti dėmesį, jog reikalavimų patenkinimas ne ginčo tvarka (atliekant vykdomąjį įrašą) yra numatytas Vekselių įstatyme (81 str.), todėl, jei kitoje šalyje išduotas vekselis neatitiks šio įstatymo taikymo reikalavimų¹, ne ginčo tvarka pasinaudoti nepavyks, ir išieškojimui teks kreiptis į teismą.

¹ taip pat atsižvelgiant ir į 1930 metų Ženevos konvenciją dėl įstatymų kolizijų naudojant įsakomuosius ir paprastuosius vekselius sprendimo

Sandorių, naudojant vekselius, dvilypumas

Įprastai vekseliai išleidžiami ne be konkrečios priežasties, o tam tikram sandoriui aptarnauti. Dvi dažniausiai pasitaikančios tokių sandorių rūšys – tai finansinis kreditas ir prekinis kreditas.

Finansinio kredito atveju viena šalis siekia gauti tam tikrą pinigų sumą savo veiklai, o kita šalis nori turėti užtikrinimą, jog nereikės ilgo teismo bylinėjimosi atgaunant pinigus. Tokiu atveju vekselis aptarnauja paskolos (ar panašią) sutartį.

Prekinio kredito atveju pirmoji šalis siekia gauti ne pinigų sumą, kaip finansinio kredito atveju, o gauti prekes ir atidėti jų apmokėjimą vėlesniam laikui. Tokiu atveju vekselis tarnauja kaip mokėjimo atidėjimą aptarnaujantis instrumentas.

Literatūroje[36, 39] vekselio panaudojimas išskaidomas į du sandorius. Pirmas jų – tai paties vekselio išrašymas, abstraktus vienašalis sandoris, sukuriantis vertybinį popierių. Toliau darbe šį sandorį vadinsime *vidiniu sandoriu*¹. Antrasis – tai sandoris, kurį aptarnauja vekselis. Šį sandorį vadinsime *išoriniu sandoriu*.

Vekselių ir kitų panašių instrumentų atskyrimas

Šiame skyriuje trumpai apžvelgsime vekselių ir kitų panašius tikslus, paskirtį, naudojimą ar formą turinčių instrumentų - pinigų, čekių, skolos raštelių - panašumus ir skirtumus.

Vekseliai ir pinigai

Vekselis turi pinigų požymių, gali būti naudojamas piniginėms prievolėms apmokėti (CK 6.36 str. 2 d.), todėl į vekselį galima žiūrėti, kaip į tam tikrą laiką galiojantį atitinkamo nominalo banknotą.

Palyginsime pagrindines vekselių ir pinigų savybes (sudaryta autoriaus):

Savybė	Vekseliai	Pinigai
Galiojimo laikas	ribotas, nurodytas vekselyje arba įstatyme („iki pareikalavimo“)	neribotas, iki galiojimo atšaukimo

¹ Sąvoką „vidinis“ pasirinkau todėl, jog visas vekselio išrašymo rezultatas, sudarantis paties vekselio turinį ir nereikalaujantis santykio su išoriniu pasauliu, yra paties vekselio „viduje“. Tuo tarpu vekselio panaudojimas, vekselyje dažniausiai iš viso neatsispindi, ir yra už vekselio ribų. Todėl pasirinkau sąvoką „išorinis“.

Galiojimas pasibaigus terminui	galima pasinaudoti teisme iki sueinant senaties terminui	gali nustoti galioti, gali ribotą ar neribotą laiką būti keičiamas
Išleidimas	bet kuris asmuo	tik emitentai (Lietuvos Bankas)
Perdavimas	vardinis indosamentas, neužpildytas indosamentas, teisių perleidimas	anoniminis (artimiausias neužpildytam indosamentui)
Naudojimas atsiskaitymui	Šalių susitarimu	įstatymų reguliuojamas privalomumas
Pagrindinis teisinis reguliavimas	ĮPVĮ	Lietuvos Respublikos pinigų įstatymas[18]

Vekseliai ir popieriniai pinigai (banknotai) turi bendrą istoriją (žr. skyrių Trumpa vekselių istorija). Vekseliai atsirado kaip patogus būdas atsisakyti pavojingo aukso monetų pervežimo dideliais atstumais, vekselis atitikdavo išsipareigojimą išmokėti tam tikrą aukso kiekį. Tais laikais, kai popieriniai pinigai dar buvo dengti auksu (paskutinė savo pinigų dengimą auksu atšaukė JAV 1971-1975 metais), popieriniai pinigai buvo valstybės išsipareigojimas bet kuriuo momentu išduoti atitinkamą aukso kiekį[65]. Kaip matome, aukso (ar kitų brangiųjų metalų) monetų naudojimo laikais iš esmės skyrėsi tik subjektas – privatus vekselio davėjas ar valstybė. Šiuo metu „dengimas“ suprantamas kiek kitaip – Lietuvos Respublikos lito patikimumo įstatymo[17] 2 str. 1 d. numato, jog apyvartoje gali būti ne daugiau pinigų, negu Lietuvos banko laikomos aukso atsargos (rinkos kainomis) ir konvertuojamos užsienio valiutos rezervas (pagal oficialų lito kursą). Valstybė neįsipareigoja keisti pinigų į auksą ar kitas vertybes.

Taigi, vekseliai turi tam tikrų pinigų požymių, į juos galima žiūrėti kaip į privatų pinigų pakaitalą.

Vekseliai ir čekiai

Čekis turi panašumų su įsakomuoju vekseliu. Pagal CK 1.104 str., čekis, kaip vertybinis popierius, – tai čekio davėjo surašytas tam tikros formos pavedimas bankui be išlygų išmokėti jame įrašytą pinigų sumą čekio turėtojui. Pagal Lietuvos Respublikos čekių įstatymą[12], čekis - įstatymo nustatyta tvarka išrašytas mokėjimo dokumentas, kuriuo jį išrašęs asmuo įsako bankui be sąlygų išmokėti čekyje įrašytą pinigų sumą čekyje nurodytam arba jį pateikusiam asmeniui.

Tuo tarpu, išrašius įsakomąjį vekselį, kurio mokėtojas bankas, turime iš esmės tokį patį tam tikros formos besąlyginį įsakymą sumokėti įrašytą sumą (IPVĮ 3 str. 2 p.) vekselio turėtojiui.

Abiem atvejais pavedimas gali būti neįvykdytas – čekio atveju – nepakankant lėšų čekio davėjo sąskaitoje, vekselio atveju – bankui tiesiog atsisakius akceptuoti vekselį (arba atsisakius apmokėti, jei vekselis neakceptuotinas).

Iš tikro, bendrosios teisės šalyse, čekis yra vekselio porūšis - pvz. 1882 m. Jungtinės Karalystės vekselių įstatymas[30] apibrėžia čekį kaip įsakomąjį vekselį bankui sumokėti nurodytą sumą jį pateikus¹.

Palyginsime šių dviejų instrumentų esmines savybes (sudaryta autoriaus):

Savybė	Vekseliai	Čekiai
Forma	Griežta	griežta
Banko vykdymo pagrindas	jei yra susitarimas akceptuoti	jei sąskaitoje yra pinigų
Išieškojimas nesumokėjus	ne ginčo tvarka	ne ginčo tvarka
Pagrindinis teisinis reguliavimas	IPVĮ	Čekių įstatymas

Taigi, čekiai yra paprastesnis instrumentas, negu vekselis, naudojamas nurodyti bankui išmokėti (pervesti) nurodytą pinigų sumą.

Vekseliai ir skolos rašteliai

Vekseliai panašūs į piniginius skolos raštelius (kai paskolos dalyku yra pinigai) tuo, jog abiem atvejais skolininkas įsipareigoja tam tikru terminu perduoti (grąžinti/sumokėti) nustatytą pinigų sumą. Tačiau tuo panašumai ir baigiasi. Vekselis yra abstraktus sandoris, jokių papildomų sąlygų, kurios nenumatytos IPVĮ, numatyti jame negalima („besąlyginis įsipareigojimas“, IPVĮ 77 str. 2 p.). Skolos raštelis yra paskolos sutarties forma (CK 6.781 str.), todėl, kaip ir kiekvienoje sutartyje, jame šalys gali susitarti dėl įvairių papildomų sąlygų, neprieštarujančių imperatyvioms įstatymų normoms.

Pagrindinių vekselių ir skolos raštelių savybių palyginimas (sudaryta autoriaus):

Savybė	Vekseliai	Skolos rašteliai
Forma	griežta	minimalūs reikalavimai

¹ 73 str. Cheque defined. „A cheque is a bill of exchange drawn on a banker payable on demand.“

Sandoris	abstraktus	Realinis
Galiojimo laikas¹	ribotas, nurodytas vekselyje arba įstatyme	neribotas (gali būti taikoma senatis) ²
Išieškojimas nesumokėjus	ne ginčo tvarka	per teismą
Pagrindinis teisinis reguliavimas	ĮPVĮ	CK XLIII skyrius

Kai kurie mokslininkai laikosi nuomonės, jog pasibaigus vekselio terminams, vekselis laikytinas skolos rašteliu (pvz. Новоселова[38]).

Argumentu prieš tokią nuomonę yra tai, jog pasibaigus terminams (ĮPVĮ 55 str., 72 str.) vekselis tiesiog nustoja galioti, panašiai kaip ir kitų vertybinių popierių atveju – laiku neperrašius pareikštinės materialiosios akcijos, akcininkas praranda turėtas turtines ir neturtines teises, laiku nepakeitus piniginių ženklų, apie kurių galiojimo pabaigą paskelbiama, jų nebegalima naudoti kaip atsiskaitymo priemonės, ir jie gali būti nebekeičiami į naujo pavyzdžio pinigus.

Argumentu už tokią nuomonę yra tai, jog vekselis turi skolos raštelio rekvizitus, todėl belieka tik įrodyti pinigų perdavimo faktą, o vekselis gali tarnauti netiesioginiu to fakto įrodymu, nes rodo jog tarp šalių tam tikri pinigine verte išreikšti santykiai buvo.

CK XLIII skyriuje prie paskolos sutarties reglamentavimo 6.878 str. yra numatytas atvejis, kai paskolos gavėjas išduoda vekselį, pagal kurį įsipareigoja suėjus vekselyje nurodytam terminui sumokėti gautą paskolos sumą. Tokiu atveju CK normos šalių santykiams taikomos tiek, kiek jos neprieštaruoja ĮPVĮ.

Lietuvos teismų praktika kol kas nėra suformulavusi aiškios pozicijos šiuo klausimu. Manytina, jog vekselis, pasibaigus terminui, būtų viena iš įrodinėjimo priemonių dėl prievolės dydžio, jos termino. Dėl prievolės pobūdžio, įsipareigojimų apimties, o jei įrodinėjamas realinis sandoris – paskolos sutartis, tai ir pinigų perdavimo fakto, – turi būti pateikiami papildomi įrodymai.

Taigi, vekselis, kaip ir skolos raštelis, gali būti naudojamas skoliniam įsipareigojimui įforminti, tačiau išieškojimas pagal vekselį yra paprastesnis.

¹ Laikas, per kurį išsaugomos reikalavimo teisės į pagrindinę prievolę visa apimtimi.

² Jei prievolės įvykdymo terminas nenustatytas, tai senaties terminas prasideda tik nuo reikalavimo įvykdyti prievolę pareiškimo momento (CK 1.127 str. 3 d.). Jei terminas nustatytas – tai taikomas bendrasis dešimties metų ieškinio senaties terminas (CK 1.125 str. 1 d.). Tačiau jei skolininkas atlieka veiksmus, pripažįstančius prievolę, senaties eiga nutrūksta ir pradedama skaičiuoti iš naujo (CK 1.130 str. 2, 3 d.).

Vekseliai ir obligacijos

CK 1.103 str. Obligacija – tai vertybinis popierius, patvirtinantis jos turėtojo teisę gauti iš obligaciją išleidusio asmens joje nustatytais terminais nominalią obligacijos vertę, metines palūkanas ar kitokį ekvivalentą arba kitas turtines teises.

Palyginkime su paprastuoju vekseliu: Vekselis suteikia turėtojui (įrodoma nepertraukiama indosamentų eile arba neužpildytu indosamentu) teisę gauti iš vekselio davėjo (išleidusio vekselį asmens) jame nustatytu terminu vekselyje nurodytą vertę („nominalią“ vertę). Vekselio, mokėtino jį pateikus ar per tam tikrą laiką nuo pateikimo atveju, taip pat atsiranda teisė gauti ir metines palūkanas.

Esminis skirtumas tarp šių dviejų vertybinių popierių, jais siekiant gauti finansavimą – tai vertybinio popieriaus gavėjų ratas. Vekselių išleidimo atveju – tai siauras konkrečių gavėjų ratas, tuo tarpu obligacijų atveju – paprastai platus neapibrėžtų gavėjų ratas. (Labai tolimą analogiją galima išžiūrėti, jei lyginsime uždarnosios ir paprastos akcinių bendrovių akcininkus.) Šis skirtumas įtakoja ir teisinį reguliavimą išleidžiant atitinkamus vertybinius popierius – vekseliai gali būti išleidžiami laisvai, tuo tarpu obligacijos – reikalauja laikytis specialių taisyklių (Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas[10]).

Palyginsime esmines šių dviejų vertybinių popierių savybes (sudaryta autoriaus):

Savybė	Vekseliai	Obligacijos
Forma	griežta	minimalūs reikalavimai
Išleidimas	laisvas	specialios taisyklės
Gavėjų ratas	siauras, žinomas išleidimo metu	platus, nežinomas išleidimo metu
Išieškojimas nesumokėjus	ne ginčo tvarka	per teismą
Pagrindinis teisinis reguliavimas	ĮPVĮ	Akcinių bendrovių įstatymas (55 - 57 str.)

Taigi, vekseliai turi panašumų į obligacijas, tačiau išleidžiami paprastesne tvarka, be to išieškojimas vykdomas ne ginčo tvarka.

Vekseliai ir išdo vekseliai

Be Vekselių įstatyme numatytų vekselių, Vyriausybė taip pat gali išleisti vertybinius popierius, kurie vadinami išdo vekseliais. Kokie tai vertybiniai popieriai, koks jų santykis su įsakomaisiais ir paprastaisiais vekseliais?

Nors išdo vekselių pavadinime naudojamas žodis „vekselis“, šie vertybiniai popieriai turi atskirą teisinį reguliavimą. Pagal juos išsipareigoja valstybė, todėl tai yra valstybės skolinis išsipareigojimas CK 1.108 str. prasme. Tokią teisę Vyriausybei numato Lietuvos Respublikos valstybės skolos įstatymas[15], o Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės vertybinių popierių išleidimo ir apyvartos tvarkos patvirtinimo“[25] (toliau - VVP išleidimo ir apyvartos tvarka) nustato konkrečias vertybinių popierių rūšis, tame tarpe ir valstybės išdo vekselius – taip vadinami Vyriausybės vertybiniai popieriai, kurių galiojimo trukmė išleidimo metu neviršija vienerių metų.

Pagrindinių vekselių ir išdo vekselių savybių palyginimas (sudaryta autoriaus):

Savybė	Vekseliai	Išdo vekseliai
Forma	griežta, materialiai	Nematerialiai
Išleidimas	laisvas	tik Vyriausybė
Gavėjų ratas	siauras, žinomas išleidimo metu	platus, nežinomas išleidimo metu
Išieškojimas nesumokėjus	ne ginčo tvarka	per teismą ¹
Pagrindinis teisinis reguliavimas	ĮPVĮ	VVP išleidimo ir apyvartos tvarka

Taigi, išdo vekseliai yra Vyriausybės vertybiniai popieriai, tai nėra vekseliai Vekselių įstatymo prasme ir jiems šis įstatymas netaikomas.

Vekselis kaip vertybinis popierius

Jau minėjome, jog vekseliai yra vertybinių popierių rūšis, t.y. vekselius reguliuojančios normos yra specialiosios bendrųjų vertybinius popierius reguliuojančių normų atžvilgiu.

Vekselius, kaip vertybinius popierius, apibrėžia CK 1.101 str. 1 d., taip pat ĮPVĮ 2 str. 1 p. Tačiau ne visos vertybinius popierius reguliuojančios normos taikytinos vekseliams. Štai, Lietuvos Respublikos vertybinių popierių rinkos įstatymo[16] 3 str. 6 d. nurodo, jog vekseliai (ir kitos mokėjimo priemonės, numatytos Lietuvos Respublikos mokėjimų įstatyme[14]), nėra Vertybinių popierių rinkos įstatymo reguliavimo objektas.

¹ Šiuo atveju skolininkas – Vyriausybė – yra ganėtinai palankioje padėtyje, nes turi visą arsenalą priemonių, galinčių atidėti prievolės išieškojimą (paskelbti nenugalimos jėgos aplinkybes, išsipareigojimų vykdymo moratoriumą, išleisti kitokią Vyriausybės nutarimą, taip pat kreiptis į Seimą dėl atitinkamų įstatymų pakeitimo ar išleidimo).

Mokėjimų įstatymo 3 str. 7 d. 7 p. nurodo, jog šis įstatymas mokėjimo operacijoms vekseliais (kaip jie suprantami IPVĮ, ar Ženevos konvencijos netaikančių šalių teisės aktuose), nėra taikomas.

Vekselių rūšys

IPVĮ numatytos dvi vekselių rūšys (2 str. 3, 4 p.) – paprastieji vekseliai ir įsakomieji vekseliai.

Paprastasis vekselis - vekselis, kurio davėjas be sąlygų įsipareigoja vekselio turėtojui sumokėti vekselyje įrašytą sumą. Tokie vekseliai tarptautinėje praktikoje vadinami *solo*, o anglakalbėse šalyse – *promissory note*. Lietuvoje ši vekselių rūšis populiariausia, dažniausiai naudojama paskoloms įforminti (žr. CK 6.878 str.), kreditų garantijoms (kredito įstaigos neretai reikalauja ribotos civilinės atsakomybės juridiniam asmeniui išduotą paskolą laiduoti jo vadovų ir/ar pagrindinių dalyvių pasirašytu vekseliu), pradelstų skolų grąžinimo užtikrinimui (skolininko arba kito asmens vekseliu).

Įsakomasis vekselis - vekselis, kurio davėjas įsako kitam asmeniui, kad šis vekselyje įrašytą sumą sumokėtų jame nurodytam asmeniui. Tokie vekseliai tarptautinėje praktikoje vadinami *trata*, o anglakalbėse šalyse – *bill of exchange*. Ši vekselių rūšis populiariausia tarptautinėje prekyboje, taip pat užsienio šalyse, kai prekių tiekėjas išrašo vekselį, įsakydamas prekių pirkėjui sumokėti tiesiai prekių gamintojui. Lietuvoje tokiu atsiskaitymo būdu nelabai pasitikima, todėl įsakomieji vekseliai retai naudojami.

Ar gali būti dar kitokių, Vekselių įstatyme nenumatytų rūšių, vekselių? Taip, atsiskaitymams gali būti naudojami vekseliai, išduoti pagal užsienio šalių, ne Ženevos konvencijos narių (pvz. JAV, Didžiosios Britanijos) teisės aktus. Tai nebus vekseliai Vekselių įstatymo prasme, todėl pasinaudoti IPVĮ 81 str. 1 d. numatyta išieškojimo ne ginčo tvarka nebus įmanoma, teks kreiptis į teismą ieškininės teisenos tvarka.

Lietuvoje taip pat leidžiami valstybės vertybiniai popieriai, kurie vadinasi valstybės išdo vekseliai (žr. vekselių palyginimą su išdo vekseliais). Jiems Vekselių įstatymas netaikomas.

Taigi, Lietuvoje galimi įsakomieji ir paprastieji vekseliai pagal Vekselių įstatymą ir Ženevos konvenciją. Be to civilinėje apyvaroje gali būti naudojami kitų šalių vekseliai pagal tų šalių (ne Ženevos konvencijos narių) įstatymus, galiausiai – kiti vertybiniai popieriai, kurių pavadinime yra žodis “vekselis” (pvz. Lietuvos ar kitų šalių išdo vekseliai, elektroniniai vekseliai pagal Korėjos, Australijos ar Prancūzijos įstatymus), tačiau jie nėra vekseliai Vekselių įstatymo prasme.

Vekselių, kaip civilinės apyvartos instrumentų ypatumai

Pagrindiniai civilinei apyvartai svarbūs vekselių ypatumai yra šie (Белов[41], Lietuvos Aukščiausiasis Teismas[59]):

- *vekselio besąlygiškumas*. Vekselio davėjas vekselyje turi įsipareigoti vekselio turėtojui sumokėti vekselio sumą be jokių sąlygų (IPVĮ 77 str. 2 p.). Šiuo požiūriu tai visiškai priešingas instrumentas, nei akredityvai, kurių esminė paskirtis – garantuoti, jog apmokėjimas bus atliktas tik įvykdžius jame nurodytas sąlygas.
- *vekselio abstraktumas*. Ši savybė išplaukia iš besąlygiškumo, jį suabsoliutinant iki tiek, jog vekselyje nurodyta suma turi būti sumokama nepriklausomai nuo priežasties, dėl kurios vekselis buvo išrašytas ir perduotas turėtojui. Ji įtvirtinta IPVĮ 19 str. Ten pat numatyta ir vienintelė išimtis – jei turėtojas įgydamas vekselį tyčia veikia skolininko nenaudai.
- *viešo patikimumo savybė*. Ji reiškia, jog šio vertybinio popieriaus turėtojas gali pasitikėti tuo, jog dokumentas, atitinkantis vekseliui nustatytus formalius reikalavimus, patvirtina, jog jis turi teisę į jame nurodytą pinigų sumą, kol nėra įrodyta priešingai. Tam pakanka laikytis formos reikalavimų ir nepertraukiamos indosamentų sekos (IPVĮ 18 str. 1 d.), bei IPVĮ suteikiamo vekselio abstraktumo.
- *galimybė patenkinti reikalavimus ne ginčo tvarka* (t.y. vykdyti nesikreipiant į teismą). Tai numato IPVĮ 81 str.

Visos aukščiau paminėtos savybės daro vekselį alternatyvia priemone atsiskaitymui pinigais, leidžiančia vykdyti atidėtus atsiskaitymus (kreditavimą) su mažesne rizika, nei paprasti mokėjimo terminų atidėjimai. Lyginant su sutartiniu mokėjimo termino atidėjimu, vekselis turi du esminius pranašumus – imunitetą nuo sandorio ar jo įvykdymo ginčijimo (dėl vekselio abstraktumo) ir reikalavimų patenkinimą ne ginčo tvarka. Kitos vekselių savybės:

- *supaprastintas vekselio perdavimas* – vekselius galima perduoti ne tik teisių perleidimo būdu (reikalavimo perleidimo), bet ir įrašant specialų įrašą – indosamentą (IPVĮ 13 str.), kuris gali būti tiek vardinis, t.y. perdavimas konkrečiam asmeniui, tiek ir pareikštinis – t.y. neįrašant konkretaus asmens. Tokiu atveju faktinis vekselio turėtojas yra laikomas teisėtu jo savininku (IPVĮ 18 str. 1 d.). Tiesa, vekselio davėjas, išrašydamas vekselį, perdavimą indosamentu gali uždrausti (IPVĮ 13 str. 2 d.)

- *vekselio formos griežtumas* (IPVĮ 78 str.). Ši savybė svarbi viešam patikimumui. Ji ir palengvina, ir apsunkina vekselių naudojimą. Iš vienos pusės, aiškus, baigtinis privalomų rekvizitų sąrašas palengvina vekselio galiojimo patikrinimą, iš kitos pusės, kai kurios, atrodytų nedidelės klaidos, daro vekselį negaliojančiu (pvz. dviejų alternatyvių terminų nurodymas).

Pateiksime paprasčiausio vekselio naudojimo pavyzdį. Tai bus paprastasis vekselis, be laidavimo, neperduotas nei indosamentu, nei teisių perleidimo tvarka. Tokiuose vekseliuose vekselio davėjas ir mokėtojas sutampa, vekselio pradinis gavėjas ir dabartinis turėtojas taip pat sutampa. Tai dažniausiai pasitaikantis vekselio naudojimo atvejis Lietuvoje.

Tipiška vekselio naudojimo procedūra būtų tokia:

1. Vekselio davėjas, laikydamasis formos reikalavimų (IPVĮ 77 str.), išrašo vekselį sumokėti konkrečiam asmeniui nurodytai sumai tam tikru terminu. Vekselio išrašymas – savarankiškas vienašalis sandoris. Tokiu būdu jis sukuria vertybinį popierių – paprastąjį vekselį.
2. Vekselio davėjas perduoda vekselį gavėjui (aptarnauja tam tikrą išorinį sandorį) – paleidžia vertybinį popierių į apyvartą. Šį perdavimą, kaip sandorį, galima ginčyti remiantis įprastinėmis sandorių negaliojimo normomis. Tačiau tai nedaro vekselio negaliojančiu, neatleidžia nuo jo apmokėjimo ir nekeičia jo vykdytinumo (IPVĮ 19 str.). Nuginčijus šį sandorį ir pasinaudojus vekseliu, gali atsirasti nepagrįstas praturtėjimas vekselio gavėjo naudai.
3. Jei vekselis mokėtinas per tam tikrą laiką nuo pateikimo, prieš pateikiant apmokėti, vekselis turi būti pateikiamas vizuoti (įrašyti į vekselį pateikimo datą), o vekselio davėjui atsisakius vizuoti – įforminti vizavimo datą protestu. Nuo vizavimo ar protesto datos yra skaičiuojamas terminas, per kurį turi būti apmokėta po pateikimo (IPVĮ 80 str. 2 d.).
4. Suėjus terminui, vekselio turėtojas pateikia vekselį apmokėjimui (IPVĮ 40 str.). Pateikti apmokėjimui galima tiek asmeniškai, tiek ir registruotu paštu. Paštu siųsti patį vekselį neprotinga, todėl gali būti siunčiamas raštiškas pranešimas ir/arba vekselio kopija. Tačiau mokėtojas gali reikalauti parodyti patį vekselį, kadangi jis mokėti turi tik asmeniui, kuris yra teisėtas vekselio originalo turėtojas – vekselio savininkui (18 str.). Apmokėjęs vekselį, mokėtojas gali reikalauti, kad jam būtų atiduotas vekselio turėtojo pakvituotas vekselis (IPVĮ 41 str. 1 d.).

5. Neapmokėjus vekselio, vekselio turėtojas turi patikrinti, ar reikia įforminti protestą dėl neapmokėjimo (IPVĮ 46 str. 3 d.). Tam vekselio turėtojas turi vieną arba dvi darbo dienas po pateikimo apmokėti (tiksliau žr. 6 p.). Turėtojas atleidžiamas nuo pareigos įforminti protestą, jei vekselis yra neprotestuotinas (IPVĮ 48 str. 1 d.).
6. Vekselio protestą, jei vekselį reikia protestuoti, atlieka notaras (IPVĮ 46 str. 1 d.). Protestą reikia atlikti per vieną arba dvi darbo dienas pasibaigus mokėjimo terminui, jei vekselis mokėtinas jį pateikus – ne vėliau kaip paskutinę termino pateikti apmokėjimui pasibaigimo dieną, o pateikus apmokėti paskutinę termino dieną – rytojaus dieną po pateikimo (IPVĮ 46 str. 3 d.).
7. Per keturias darbo dienas po protesto, o kai vekselis neprotestuotinas – po pateikimo apmokėti (žr. 4 p.), vekselio turėtojas turi pranešti indosantui, iš kurio jis gavo vekselį (tačiau mūsų nagrinėjamu atveju buvome aptarę, jog vekselis perduotas indosamentu nebuvo), ir vekselio davėjui apie tai, kad vekselis neapmokėtas (IPVĮ 47 str. 1 d.). Laikoma, kad terminas nepraleistas, jei pranešimas nustatytu laiku buvo išsiųstas¹ (pakanka išsiuntimo įrodymo, ne pristatymo!) paštu.
8. Įvykdžius pareigą pranešti apie neapmokėjimą, vekselio turėtojui atsiranda teisė patenkinti reikalavimus ne ginčo tvarka (IPVĮ 81 str. 1 d.).
9. Vekselio turėtojas turi kreiptis į notarą, kuris vekselio (paprastai jo pratąsoje) padaro vykdomąjį įrašą (IPVĮ 81 str. 2 d.)
10. Notarui išdavus vykdomąjį įrašą, vekselio turėtojas turi kreiptis į antstolį, kad šis pradėtų išieškojimą iš skolininko CPK VI dalyje numatyta tvarka.

Toliau aptarsime vekselių perdavimo ypatumus.

Vekselių perleidimo būdai

Vekselių įstatymas numato du vekselių perleidimo būdus. Pirmasis iš jų, vekselio perdavimas indosamentu, numatytas IPVĮ 13 str. 1 d. Antrasis vekselių perdavimo būdas, paminėtas IPVĮ 13 str. 2 d. Jame nurodyta, jog vekselis, kuriame davėjas įrašė žodžius „ne įsakymu“ arba kitus atitinkamus žodžius [draudžiančius vekselį perduoti indosamentu], gali būti perduotas tik teisių perleidimo tvarka.

¹ Pranešti galima bet kuria forma, net ir grąžinant vekselį, svarbu, kad įpareigotasis pranešti galėtų įrodyti, jog tai padarė nustatytu laiku (IPVĮ 47 str. 4, 5 d.). Atkreiptinas dėmesys, jog įstatymas nereikalauja įteikimo, tik išsiuntimo. Tokios pozicijos laikėsi ir Vilniaus apygardos teismas byloje 2A-865-56/2010[63].

Perdavimas indosamentu. Perdavimą indosamentu reglamentuoja ĮPVĮ II skyrius „Vekselio perdavimas“. Perduoti indosamentu galima kiekvieną vekselį, išskyrus atvejį, kai vekselio davėjas įrašė vekselyje „ne įsakymu“ arba kitus atitinkamus žodžius (ĮPVĮ 13 str. 2 d.). Vekselio perdavimas indosamentu pagal vekselį įsipareigojusiam asmeniui prievolės nepabaigia (tuo pagrindu, jog skolininkas ir kreditorius sutampa), jie savo nuožiūra gali perduoti vekselį toliau (ĮPVĮ 13 str. 3 d.). Toks vekselis gali turėti papildomą vertę, jei yra kitų įsipareigojusių pagal vekselį asmenų (indosantų ir laiduotojų).

Galimas tik besąlyginis indosamentas. Indosamentą apribojančios sąlygos laikomos negaliojančiomis (ĮPVĮ 14 str. 1 d.), t.y. traktuojama, jog indosamentas įrašytas, o sąlygos neparrašytos. Tuo tarpu dalinis indosamentas (sumos daliai) negalioja (ĮPVĮ 14 str. 2 d.), t.y. laikoma, jog indosamentas neįrašytas. Specialių formų indosamentais gali būti ribojama indosanto atsakomybė arba naujojo vekselio turėtojo teisės (ĮPVĮ 17 str. 1, 2 d., 20 str. 1 d., 21 str. 1 d.).

Perdavimas teisių perleidimo tvarka. Kaip jau minėjome, ĮPVĮ nedraudžia perduoti vekselį ne tik indosamentu, bet ir teisių perleidimo tvarka, kuri gali būti vienintelis vekselio suteikiamų teisių perdavimo būdas, kai perduoti indosamentu vekselio negalima (ĮPVĮ 13 str. 2 d.), arba indosamentas laikomas tik teisių perleidimu (ĮPVĮ 22 str. 1 d.). ĮPVĮ nedetalizuoja tokio teisių perleidimo procedūros, todėl tenka taikyti bendrąsias CK normas teisių perleidimui. Perleidžiant pagal vekselį turimas teises, tame tarpe ir reikalavimo teises¹, taikytinas CK 6.110 str. – kitų teisių perleidimas, kur nurodoma, jog reikalavimo perleidimo tvarką nustatančios taisyklės taikomos perleidžiant ir kitas teises, jei įstatymai nenumato ko kita. Taigi, tokiam teisių perleidimui pagal vekselį taikomos CK 6.101 – 6.109 str. nuostatos.

Viena iš nuostatų, taikytinų vekseliams – tais atvejais, kai vekselis yra pareikštinis skolos dokumentas (tik kreditoriams, perdavusiems su neužpildytu indosamentu, kitais atvejais jis yra orderinis vertybinis popierius), tai, kad jis privalo būti perduotas kartu su teisių perleidimo sutartimi, o skolininkas negali reikšti jokių prieštaravimų ir atsikirtimų, išskyrus reikalavimą pripažinti pareikštinį skolos dokumentą (vekselį) negaliojančiu (CK 6.104 str. 5 d.).

¹ Be reikalavimo teisių, gali būti perleidžiamos ir kitos teisės – pvz. teisė pateikti vekselį akceptuoti ar vizuoti, jį įkeisti, perleisti vekselį indosamentu, kurios, nors ir būdamos glaudžiai susijusios su reikalavimo teisėmis, laikytinos atskiromis teisėmis. Galima diskutuoti, ar tai yra atskiros teisės, ar reikalavimo teisės aptarnaujančios papildomos teisės CK 6.101 str. 2 d. prasme, tačiau galutinis rezultatas išlieka toks pat – taikytinos tos pačios reikalavimo perleidimą reglamentuojančios CK 6.101 – 6.109 str. normos.

Tuo tarpu skolininkai, kurių atžvilgiu vekselis yra orderinis skolos dokumentas, gali reikšti prieštaravimus, remiantis CK 6.107 str. 1, 2 d. Tačiau tokių prieštaravimų galimybės yra ribotos. Visų pirma, CK 6.107 str. 2 d. nurodo, jog skolininkas neturi teisės atsikirsti naujam kreditoriui motyvuodamas tuo, kad prievolė buvo apsimestinė ar fiktyvi arba kad perleidimas draudžiamas, jeigu naujasis kreditorius reikalavimo perleidimo metu nežinojo ir negalėjo žinoti šių aplinkybių. Vekselyje tokios aplinkybės nenurodomos, todėl naujasis kreditorius dažniausiai negali apie jas žinoti¹. Be to, kreditorių gina ĮPVĮ 19 str., nurodantis, kad įsipareigoję pagal vekselį asmenys gynybai negali vekselio turėtoju pareikšti prieštaravimų, grindžiamų asmeniniais jų ir vekselio davėjo arba ankstesniųjų vekselio turėtojų santykiais, nebent vekselio turėtojas, įgydamas vekselį, tyčia būtų veikęs skolininko nenaudai.

Kokie yra esminiai indosamento ir teisių perleidimo skirtumai (sudaryta autorias)?

Savybė	Perdavimas indosamentu	Teisių perleidimas
Forma	įrašas vekselyje	įrašas vekselyje arba atskira rašytinė sutartis
Pasirašančios šalys	viena (indosantas)	Dvi
Perleidimas bet kuriam neapibrėžtam fiziniam turėtoju (pareiškėjui)	galimas neužpildytu indosamentu	Negalimas
Galimas perleidimo momentas	iki protesto dėl neapmokėjimo arba tokio protesto įforminimo termino pabaigos	Visada
Perdavusiojo atsakomybė prieš naująjį kreditorių	atsako ir už įvykdymą, nebent indosamente nurodyta kitaip	atsako tik už perduotų teisių negaliojimą, bet ne įvykdymą (CK 6.105 str.)

¹ Vekselyje gali būti įrašomas draudimas jį perleisti indosamentu – toks draudimas nedraudžia vekselio perleisti teisių perleidimo tvarka.

Pranešimas apie vekselio perdavimą	nereikalingas	teisių perleidimas gali būti panaudotas prieš skolininką tik jam pranešus ¹
Pagrindinis teisinis reguliavimas	ĮPVĮ	CK VI Skyrius

Taigi, vekselį galima perduoti dviem būdais – indosamentu, kaip vertybinį popierių, ir teisių perleidimo tvarka. Perduodant indosamentu, paprastai išlieka pradinio kreditoriaus atsakomybė už vekselio apmokėjimą (jei indosamente neįrašoma kitaip), tuo tarpu perdavus teisių perdavimo tvarka – už apmokėjimą pradinis kreditorius neatsako (jei nesusitariama priešingai).

II Dalis. Vekselių teisinio reguliavimo praktinės problemos

Šio skyriaus tikslas - apžvelgti išskylančias arba galinčias iškilti praktines problemas, su kuriomis susiduria ar gali susidurti civilinės apyvartos dalyviai, naudojantys vekselius. Dalis šių problemų jau pasiekė teismus ir yra bandoma formuoti vieninga teismų praktika, kita dalis dar laukia savo eilės. Jei kitaip nenurodyta - aptariami paprastieji (solo) vekseliai, o įsakomieji (trata) vekseliai visur įvardinami tiesiogiai. Tuo norima kiek įmanoma supaprastinti probleminius atvejus, siekiant aiškesnio problemos suvokimo.

Vekselių formos problemos

Viena iš vekselio savybių – jo formalumas, nustatantis griežtus reikalavimus jo rekvizitams. Todėl dalis tikrų ir menamų problemų kyla dėl netikslaus šių formalumų laikymosi.

Toliau detaliau aptarsime įvairias galimas vekselių formos problemas ir ginčytinus atvejus.

Antspaudas kaip vekselio rekvizitas. Ar juridinio asmens, kuris privalo turėti antspaudą, išduotuose vekseliuose turi būti antspaudas? Juridinio asmens antspaudo nėra

¹ Faktiškai toks pranešimas neapsunkina vekselio perleidimo, kadangi gali būti įvykdytas pateikiant vekselį apmokėti. Vekselio davėjas, kol vekselis jam nepateikiamas apmokėti, negali žinoti, kas šiuo metu yra jo savininkas, nepriklausomai nuo to, ar jis buvo perduotas indosamentu, ar teisių perleidimo tvarka.

prie privalomų vekselio rekvizitų. ĮPVĮ apskritai nemini antspaudo. (CK 1.73 str. 3 d. tik nurodo, jog šalys gali papildomai susitarti dėl tokio reikalavimo, tačiau toks reikalavimas vienašaliams sandoriams, koku yra vekselis, netaikomas, nes nėra susitariančių šalių. Šalys gali susitarti, jog antspaudas yra privalomas vekselį perduodant teisių perleidimo būdu, kadangi teisių perleidimas yra dvišalis sandoris. Tačiau šalims nesusitarus dėl antspaudo privalomumo, teisių perleidimui įforminti pačiame vekselyje užtenka tai konstatuojančio įrašo ir abiejų pusių parašų).

Analogiška situacija yra ir Rusijoje – žr. Абрамова[38], Новоселова[40].

Taigi, juridinio asmens antspaudas nėra privalomas vekselio rekvizitas, pakanka vien juridinio asmens vadovo arba tinkamai įgalioto asmens parašo. Tam, kad būtų aišku, jog įsipareigoja juridinis asmuo, o ne pasirašantis fizinis asmuo, turi būti nurodomas juridinio asmens pavadinimas¹ (atitinkamai prie davėjo, mokėtojo, akceptanto, laiduotojo ar indosanto parašų).

Vekselyje nenurodytas mokėtojo fizinio/juridinio asmens kodas. Jeigu vekselyje nurodytas tik fizinio asmens vardas ir pavardė, bet nenurodytas asmens kodas, gali kilti problema nustatant, kuris fizinis asmuo įsipareigojo pagal vekselį, jei yra keli asmenys turintys sutampančius vardus ir pavardes. Analogiška problema gali iškilti ir su juridiniais asmenimis, kadangi buvo laikotarpis, kai nebuvo kontroliuojamas juridinių asmenų pavadinimo tapatumas.

Nei Vekselių įstatyme, nei Vekselių naudojimo taisyklėse nenurodoma, jog vekseliuose privaloma įrašyti fizinio ar juridinio asmens kodą. Žinoma, asmenų sutapimas kels problemų priverstinio išieškojimo metu, gali būti areštuotas trečiųjų asmenų turtas. Už tokiais veiksmais padarytą žalą tretiesiems asmenims gali tekti atsakyti vekselio turėtojui (o jei atliko neteisėtus veiksmus – ir antstoliui), jei paaiškėtų, jog vekselio turėtojas nebuvo pakankamai rūpestingas, siekdamas tiksliau identifikuoti asmenį (nesikreipė patikslintų duomenų į skolininką, nebandė jų patikslinti viešuose registruose esančiais duomenimis).

Notarai gali atsisakyti išduoti vykdomuosius įrašus tokiems vekseliams, motyvuodami Notarų vykdomųjų įrašų atlikimo tvarkos[24] 4.2 punktu, kuriame reikalaujama nurodyti skolininko – fizinio asmens kodą. Iš vienos pusės, notarų pareiga yra užtikrinti teisėtą civilinę apyvartą[19], tačiau iš kitos pusės, reikalavimas nurodyti

¹ Teismų praktika laikosi pozicijos, jog juridinio asmens pavadinimo neįrašymas į vekselį, įmonei įsipareigojimų pagal vekselį nesukuria, net jei tas vekselis panaudotas įmonės prievolėms vykdyti. Tokia situacija susidarė byloje A.Lipinskas v. AB firma „VITI“, Nr. 3K-3-443/2005[61]. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, jog nežiūrint į tai, kad vekselis pasirašytas įmonės prievolėms įvykdyti, jį pasirašė direktorius, tačiau pasirašant nenurodyti įmonės rekvizitai, todėl laikytina, jog jis įsipareigojo kaip fizinis asmuo.

asmens kodą teisiškai nepagrįstas – jo nėra Vekselių įstatyme, o išieškojimo problemas turėtų spręsti pats vekselio turėtojas kartu su antstoliu. Tokį notaro atsisakymą reikėtų ginčyti teisme CPK 511 str. nustatyta tvarka.

Taigi, vekselyje neprivalo būti nurodytas vekselio mokėtojo fizinio ar juridinio asmens kodas.

Vekselyje nenurodytas įsakomojo vekselio mokėtojo adresas. Vekselyje gali būti nenurodytas mokėtojo adresas – pagal Vekselių įstatymo 3 str., tokio privalomo vekselio rekvizito nėra. Tačiau yra privalomas rekvizitas – mokėjimo vieta. Tiesa, leidžiama ir šio rekvizito tiesiogiai nenurodyti. Tuomet taikoma ĮPVĮ 4 str. 3 d. nuostata, jog tais atvejais, kai nėra atskiro įrašo, vieta, pažymėta šalia mokėtojo pavadinimo, laikoma mokėjimo vieta ir kartu mokėtojo gyvenamąja vieta (buveine).

Ar privalo mokėjimo vieta būti nurodoma tiksliau adresu? Vekselių įstatyme nėra nuorodos, koku tikslumu nurodoma vieta. Teisės doktrinoje (pvz. Белов[41]) laikoma, jog tikslumas pakankamas, jei vekselio turėtojas žino, kur jis turės būti, norėdamas pareikalauti mokėjimo pagal vekselį. Gali pakakti nurodyti tik miestą, jei mokėtojas turi filialą tame mieste ir filialo adresas yra visuotinai žinomas (pvz. viešai skelbtas kataloge ar viešame registre).

Reikia atkreipti dėmesį, jog mokėjimo vieta bei vieta, kur vekselis pateikiamas akceptuoti, nebūtinai sutampa. ĮPVĮ 23 str. nurodo, jog vekselis pateikiamas akceptuoti mokėtojo gyvenamojoje vietoje (buveinėje). Tuo tarpu mokėjimo vieta įrašoma vekselyje ir gali būti netgi kitame mieste, nei yra mokėtojas.

Keblumų kyla, kai mokėjimo vieta vekselyje nurodyta, tačiau ji nesutampa su mokėtojo gyvenamąja vieta (buveine), o mokėtojo gyvenamoji vieta (buveinė) nenurodyta. Koku adresu reikia kreiptis dėl akcepto? Tokiu atveju turėtume vadovautis bendromis CK normomis, kurios nurodo kaip nustatoma juridinio asmens buveinė (CK 2.49 str.) ar fizinio asmens gyvenamoji vieta (CK 2.17 str.). Žinoma, vekselio turėtojas yra suinteresuotas, kad vekselis būtų akceptuotas, todėl susisiekti su mokėtoju taip pat gali bandyti (bet neprivalo) ir mokėjimo adresu, bei kitais jam žinomais mokėtojo adresais.

Taigi, jeigu įsakomajame vekselyje nenurodytas mokėtojo adresas, šis adresas siekiant gauti akceptą susižinomas iš įrašų viešuose registruose arba kita CK numatyta tvarka.

Vekselyje nenurodytas davėjo adresas. Vekselyje gali būti nenurodytas davėjo adresas – pagal Vekselių įstatymo 3 str. (77 str.), tokio privalomo vekselio rekvizito nėra. Tačiau yra privalomas rekvizitas – išrašymo vieta. Tiesa, leidžiama ir šio rekvizito

tiesiogiai nenurodyti. Tuomet taikoma [PVĮ 4 str. 4 d. (atitinkamai 78 str. 4 d.) nuostata, jog vekselis, kuriame nenurodyta jo išrašymo vieta, laikomas išrašytu toje vietoje, kuri pažymėta šalia davėjo pavadinimo (ar vardo, pavardės¹).

Taigi, nenurodžius išrašymo vietos, vekselis laikomas išrašytu davėjo buvimo vietoje. Ar galima daryti priešingą prielaidą, ir nesant nurodyto davėjo adreso, laikyti, jog davėjas yra išrašymo vietos adresu?

Manytina, jog tokios prielaidos daryti negalima. Vekselių įstatyme nėra nuorodos, leidžiančios daryti tokią prielaidą, be to reikia nepamiršti, jog vekselis galėjo būti išrašytas vekselio davėjui laikinai esant kitoje vietoje nei jo gyvenamoji vieta (buveinė), pavyzdžiui, laikinoje prekybos vietoje (kitame mieste ar tarptautinėje mugėje).

Keblumų dėl vekselio davėjo adreso kyla, kai mokėjimo vieta vekselyje nurodyta, tačiau toje vietoje vekselio mokėtojo mokėjimo dieną nėra (arba neakceptuojamas įsakomasis vekselis), o vekselyje davėjo gyvenamoji vieta (buveinė) nenurodyta. Kokiu adresu reikia siųsti pranešimą apie neapmokėjimą (neakceptavimą), kaip reikalauja [PVĮ 47 str. 1 d.? Tokiu atveju turėtume vadovautis bendromis CK normomis, kurios nurodo kaip nustatoma juridinio asmens buveinė (CK 2.49 str.) ar fizinio asmens gyvenamoji vieta (CK 2.17 str.). Jau minėjome, jog pranešti apie neapmokėjimą (neakceptavimą) pakanka išsiunčiant pranešimą paštu ([PVĮ 47 str. 5 d.). Įstatymas nereikalauja, jog toks pranešimas būtų sėkmingai įteiktas.

Taigi, jeigu vekselyje nenurodytas davėjo adresas, šis adresas tolesniems privalomiems veiksams atlikti (pranešimams išsiųsti) susižinomas iš įrašų viešuose registruose arba kita CK numatyta tvarka.

Kelis kartus įrašyta vekselio suma skiriasi. Kokia yra vekselio galia, kai vekselyje kelis kartus įrašyta suma skiriasi?

Šiuo atveju [PVĮ aiškiai nurodo, kaip nustatoma vekselio suma – tikrąja suma laikoma pati mažiausia iš visų vekselyje įrašytų sumų žodžiais, o jei suma žodžiais neįrašyta – pati mažiausia iš įrašytų sumų skaitmenimis ([PVĮ 8 str.). Tiesa, [PVĮ 8 str. 2 d. suformuluota kiek neaiškiai, ir ją būtų galima traktuoti ir kaip „galioja mažiausia suma iš įrašytų žodžiais arba skaitmenimis“. Tačiau aiškinant įstatymą, reikia atkreipti dėmesį, jog [PVĮ 8 str. 1 d. prioritetą skiria sumai žodžiais. Todėl manytina, jog pirmiausia reikia nustatyti mažiausią sumą, įrašytą žodžiais, nekreipiant dėmesio, kokia suma įrašyta

¹ Įsakomojo vekselio atveju [PVĮ 4 str. 4 d. nėra įtraukti žodžiai „ar vardo, pavardės“, tačiau fizinis asmuo turi ne pavadinimą, o vardą ir pavardę, todėl manytina, jog fizinio asmens atveju laikytina, kad jo „pavadinimo“ rolę atlieka vardas ir pavardė. Angliška konvencijos tekste davėjo pavadinimas ar vardas ir pavardė neišskiriami, įvardinami vienu bendru terminu „*name of the drawer*“ (Article 2) arba „*name of the maker*“ (Article 76)[5].

skaitmenimis, ir tik tuomet, kai suma žodžiais neįrašyta, reikia nustatyti mažiausią sumą, įrašytą skaitmenimis. Rusijos teisės doktrinoje ir praktikoje toks traktavimas jau priimtas (Новоселова[40], su nuoroda į Rusijos Federacijos kasacinio teismo praktiką). Tuo tarpu Rusijos žemesnių instancijų teismai iš pradžių laikėsi pozicijos jog galioja mažiausia suma iš įrašytų žodžiais arba skaitmenimis.

Žodžio „vekselis“ buvimo vieta. Ar pakanka, jog dokumento pavadinimas būtų „vekselis“ (arba „įsakomasis/paprastasis vekselis“), šio žodžio neįtraukiant į tolesnį tekstą?

Reikia atkreipti dėmesį į tai, jog Vekselių įstatyme reikalaujama, jog vekselio pavadinimas ir rūšis būtų įtraukti į dokumento tekstą (IPVĮ 3 str. 1 p., 77 str. 1 p.). Ar įtraukimas į dokumento pavadinimą (antraštę) yra tinkamas šio reikalavimo išpildymas? Reikia pripažinti, jog dokumento tekstas minimas ne be reikalo. Jeigu būtų nesvarbi vekselio rūšies žymos buvimo vieta, būtų tiesiog reikalaujama, jog dokumente (ne jo tekste!) turi būti įrašyta „įsakomasis/paprastasis vekselis“, tačiau įstatymo (ir Ženevos konvencijos) reikalavimas yra konkretesnis – šie žodžiai turi būti pačiame tekste. Teisės doktrinoje (pvz. Новоселова[40]) tai siejama su garantija, jog dokumento pavadinimas „vekselis“ nebūtų įrašomas vėliau dokumente, kuris iš pradžių turėjo kokią nors kitą formą – pavyzdžiui, skolos raštelyje). *Travaux préparatoires* rodo, jog klausimas dėl žodžio „vekselis“ įrašymo vekselio tekste („*in the body*“) būtinumo buvo kilęs dar Ženevos konvencijos teksto svarstymo metu[64] (psl. 1071-1075).

Dar daugiau, pagal Lietuvos IPVĮ reikalavimą, svarbu jog vekselio tekste ne tik būtų žodis „vekselis“, bet būtų nurodyta konkreti vekselio rūšis – įsakomasis ar paprastasis vekselis (IPVĮ 3 str. 1 p., 77 str. 1 p.). Tuo tarpu Rusijos Federacijos vekselių įstatymas[31] reikalauja tik paties žodžio „*вексель*“ (taip pat žr. Абрамова[38]).

Taigi, nepakanka, jog žodis „vekselis“, ar žodžiai „įsakomasis/paprastasis vekselis“ būtų dokumento pavadinime. Vekselių įstatymas imperatyviai reikalauja, jog žodžiai „įsakomasis/paprastasis vekselis“ būtų nurodyti dokumento tekste, tai siejama su padidintu vekselių apyvartos tikrumu, iki minimumo sumažinant kito dokumento klastojimo galimybes, įrašant pavadinime papildomus žodžius „įsakomasis/paprastasis vekselis“.

Ryšio priemonėmis (faksu) perduoti vekseliai. Galima situacija, jog vekselio davėjas, tinkamai surašęs vekselį, vekselio gavėjui jį „perduoda“ faksu. Ar turi toks dokumentas kokią nors juridinę galią? O gal tai pilnavertis vekselis?

Iš vienos pusės, galima bandyti remtis CK 1.73 str. 2 d., kuris numato, jog rašytinės formos dokumentui prilyginami šalių pasirašyti dokumentai (vekselio atveju

pasirašanti šalis tik viena – vekselio davėjas), perduoti telegrafinio, faksimilinio ryšio ar kitokiais telekomunikacijų galiniais įrenginiais, jeigu yra užtikrinta teksto apsauga ir galima identifikuoti parašą.

Tačiau iš kitos pusės, reikia nepamiršti, jog vekselis yra vertybinis popierius (CK 101 str. 1 d.), o vertybinio popieriaus patvirtinta teisė gali būti perleista kitam asmeniui tik tuo atveju, kai perleidžiamas pats vertybinis popierius, jeigu įstatymai nenumato ko kita. Vertybiniai popieriai perleidžiami perdavimu, nors tai ir reikėtų pažymėti indosamentu (CK 101 str. 3 d.). Remiantis šia norma, vekselio davėjas turi perduoti vekselį fiziškai.

Taigi, faksu perduotą vekselį galima traktuoti tik kaip įrodymą, jog vekselio davėjas vekselį jau išrašė, tačiau patį vekselį reikia perduoti fiziškai.

Vekseliai elektroniniu pavidalu. Elektroninė (tik kompiuteryje saugoma) dokumentų forma įgyja vis didesnę populiarumą. Jau kuris laikas banko sąskaitos tvarkomos elektroniniu pavidalu, klientams įprastai neturint jokių banko pasirašytų dokumentų apie sąskaitos likutį (tokių, kaip anksčiau naudotos indėlių knygelės, arba kasdien banko pateikiami banko pasirašyti sąskaitos išrašai), nieko nebestebina ir nematerialūs vertybiniai popieriai – tiek uždarųjų akcinių bendrovių akcijos, tiek ir vertybinių popierių biržoje prekiaujamos akcijos ar kiti vertybiniai popieriai.

Gali kilti klausimas, ar pagal esamą teisinį reguliavimą vekseliai gali būti nematerialūs, t.y. nebūti surašomi popieriniu pavidalu, o tik kaip įrašas kompiuterio atmintyje?

CK 1.101 tokios formos nedraudžia, tik nukreipia, jog tai turi būti tiesiogiai numatyta įstatymo – „Įstatymų numatytais atvejais leidžiami nematerialūs vertybiniai popieriai, kurie yra pažymimi (įtraukiami į apskaitą) vertybinių popierių sąskaitose.“

Jau žinome, jog pagrindiniai įstatymai, reguliuojantys vekselius, yra du – tai Vekselių įstatymas ir ratifikuota Ženevos konvencija dėl vieningo įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo.

Vekselių įstatyme galimybė leisti (išrašyti) nematerialius vekselius nėra numatyta. Tai reiškia, jog remiantis šiuo įstatymu, išleisti elektroninio (nematerialaus) vekselio nėra įmanoma. Ženevos konvencijoje taip pat nėra numatyta tokia galimybė – konvencijos pasirašymo metu elektroninių dokumentų nebuvo, o nematerialios vertybinių popierių sąskaitos (vedamos apskaitos knygoje) nebuvo populiarios.

Tačiau reikia nepamiršti, jog vekselis gali būti surašytas kitoje šalyje, remiantis tos šalies vekselių įstatymu, kuriame jau bus numatyta galimybė leisti elektroninius vekselius. Tai išplaukia iš CK 1.56 str. 1 ir 2 d. Ten numatyta, jog vekseliams yra

taikoma 1930 m. birželio 7 d. Ženevos konvencija dėl įstatymų kolizijų naudojant įsakomuosius ir paprastuosius vekselius sprendimo, ir „kitiems vertybiniais popieriams taikoma jų išleidimo (išdavimo) vietos valstybės teisė.“

Taigi, gali atsitikti taip, jog pagal kitoje šalyje išrašytą elektroninį vekselį kreditorius sieks išieškoti iš skolininko jam priklausančią sumą, jei mokėtojas yra Lietuvoje.

Elektroninių vekselių naudojimui kitos šalys jau ruošiasi. Pavyzdžiui, Australijos išdo departamentas 2003 m. pateikė rekomendaciją papildyti Australijos vekselių įstatymą norma, įteisinančia elektroninius (nematerialius) vekselius lygia greta su įprastiniais (popieriniais) vekseliais[50].

Dar daugiau, C.A. Rohrmann JAV Kalifornijos Universiteto (Los Angeles) teisės fakultete rašytame magistro darbe apie elektroninius vekselius[49] nurodo, jog JAV Jutos valstijoje dar 1995 metais buvo priimtas Jutos skaitmeninio parašo įstatymas, kuris įgalino leisti elektroninius vekselius, pasirašytus skaitmeniniu parašu.

Taigi, nors kol kas galimybės surašyti vekselius (taip, kaip jie suprantami Vekselių įstatyme) elektroniniu formatu nėra galimybės, tačiau vystantis ekonominiams santykiams ir technologijoms, ateityje tokia galimybė gali atsirasti, be to mus gali pasiekti ginčai dėl elektroninių vekselių, išleistų kitose valstybėse.

Vekselį išrašiusio subjekto trūkumai

Gali taip atsitikti, jog vekselį išrašęs asmuo turi tam tikrą civilinio subjektiškumo (civilinio teisnumo ir veiksnumo) trūkumą arba jie atsiranda vėliau, vekselio apyvartos metu. Trumpai aptarsime galinčius dažniausiai pasitaikyti atvejus.

Asmuo neturėjo civilinio veiksnumo. Jei vekselį išrašo asmuo, neturintis veiksnumo, vekselio viešo patikimumo savybė garantuoja, jog įsipareigojimų pagal vekselį neatsiranda tik šiam asmeniui, visų kitų pasirašiusiųjų įsipareigojimų tai neįtakoja ir vekselis netampa negaliojančiu. Kiek kitokios taisyklės taikomos užsieniečių parašams. Pagal 1930 metų Ženevos konvenciją dėl įstatymų kolizijų naudojant įsakomuosius ir paprastuosius vekselius sprendimo, užsieniečio veiksnumas nustatomas pagal jo gimtosios šalies teisę, tačiau, jei pagal vekselio išrašymo vietos teisę jis yra veiksnus, tai vekselį bus galima vykdyti išrašymo vietoje. (Pvz. 19 m. Šveicarijos piliečiui pasirašius vekselį Lietuvoje, jį bus galima vykdyti Lietuvoje, tačiau Šveicarija galės jo nepripažinti, nes pilnametystė sukanka nuo 20 metų. Analogija pagal Новоселова[40].)

Jeigu toks vekselis buvo perduotas pagal indosamentą - tuomet pagal ĮPVĮ 9 str. indosantų ir laiduotojų atsakomybė išlieka. Remiantis ĮPVĮ 34 str. 2 d., laiduotojui, laidavusiam už vekselio davėją, atsakomybė taip pat išlieka.

Tai reiškia, jog išlieka visų pagal vekselį įsipareigojusių asmenų atsakomybė, išskyrus tuos, kurie neturėjo civilinio veiksnio pasirašymo metu.

Vekselio davėjas mirė. Gali susidaryti situacija, kai vekselio davėjas miršta po vekselio išrašymo. Šiuo atveju vekselio turėtojas gali nukreipti reikalavimą į įpėdinius. Jei įpėdiniai priėmė palikimą pagal apyrašą, tuomet jie atsako, bet ne daugiau kaip priimto turto verte. Vekselio terminų vekselio davėjo mirtis neįtakoja.

Vekselį pasirašė įgalinimų neturintis asmuo. Ši situacija dažniausiai gali pasitaikyti su juridiniais asmenimis. ĮPVĮ 10 str. numato du ydingų įgaliojimų atvejus. Tai veikimas be įgalinimų ir suteiktų įgalinimų viršijimas.

Vadovas gali neturėti reikiamų organų (pavyzdžiui, akcininkų ar valdybos) įgalinimų pasirašyti vekselį, nors toks būtų reikalingas pagal įmonės steigimo dokumentus. Įmonės darbuotojas gali neturėti įgaliojimo pasirašyti vekselį, tačiau pasirašyti jį įmonės vardu. Tokiais atvejais, remiantis ĮPVĮ 10 str., pasirašantis asmuo įsipareigoja pats.

Įgalinimų viršijimas atsiranda tuomet, kai tinkamus pagal formą įgalinimus turintis asmuo (pavyzdžiui turėdamas įgaliojimą ar veikdamas kaip juridinio asmens vadovas) gali pasirašyti vekselį didesnei sumai, ar blogesniems atsiskaitymo terminams, nei yra įgaliotas – tokiu atveju, pagal ĮPVĮ 10 str. taip pat įsipareigoja jis pats.

Įrašų vekselyje atlikimas su trūkumais

Šiame skyrelyje aptarsime problemas, kurios kyla netiksliai atliekant įrašus, kurie turi ir/ar gali būti atliekami vekselyje.

Vekseliai, kuriuose pasirašė vekselio gavėjas. Šalys, panaudodamos vekselį, ne visuomet suvokia, jog vekselis yra vienašalis sandoris. Todėl atsitinka taip, jog vekselį, be vekselio davėjo, pirmoje pusėje pasirašo ir pirmasis vekselio gavėjas, manydamas, jog pasirašo tipišką dvišalį sandorį. Vekselio gavėjas laisvoje vietoje šalia vekselio davėjo tiesiog įrašo įmonės pavadinimą ar fizinio asmens vardą pavardę ir pasirašo. Kokią juridinę reikšmę turi toks įrašas vekselyje? Gali pasirodyti netikėta, tačiau toks parašas laikomas vekselio laidavimu!

Pagal ĮPVĮ 33 str. 3, 4 d., laidavimu laikomas ir laiduotojo parašas pirmojoje vekselio pusėje, išskyrus vekselio mokėtojo arba jo davėjo parašus, jei nenurodyta už kurią asmenį laiduojama – laikoma, kad laiduota už vekselio davėją. Kadangi vekselio gavėjas

paprastojo vekselio atveju įprastai nėra nei jo mokėtojas, nei jo davėjas (kuris, beje, paprastojo vekselio atveju sutampa), tenka pripažinti, jog iš tiesų vekselio gavėjas tampa jo laiduotoju. Kaip bus vykdomas išieškojimas pagal tokį vekselį, priklauso nuo to, ar vekselis buvo perduotas kitam turėtojui. Jei vekselio turėtojas vis dar yra pradinis gavėjas, jis gali paprasčiausiai pasinaudoti savo teise pareikšti reikalavimus tik vekselio davėjui (IPVĮ 49 str. 2 d.).

Tuo tarpu, jei pradinis vekselio gavėjas perdavė vekselį kitam turėtojui, jis atsako kaip vekselio davėjo laiduotojas. Tai – papildoma, platesnė atsakomybė, prie atsakomybės atsiradusios perleidžiant vekselį indosamentu ar teisių perleidimo (cesijos) būdu, kadangi vekselio laiduotojas yra įpareigotas lygiai taip pat, kaip ir asmuo, už kurį jis laidavo (IPVĮ 34 str. 1 d.). Indosantas, perleisdamas vekselį, gali atsisakyti atsakomybės dėl jo apmokėjimo (IPVĮ 17 str. 1 d.), tuo tarpu jam, kaip vekselio davėjo laiduotojui ši atsakomybė išliks. Taip pat indosanto atsakomybė pasibaigia, jei vekselio turėtojas laiku nepateikia vekselio mokėti ar protestuoti (IPVĮ 55 str. 1 d.). Paprastojo vekselio atveju, kai vekselio davėjas atsako taip pat, kaip įsakomojo vekselio akceptantas (IPVĮ 80 str. 1 d.), vekselio davėjo atsakomybė nepasibaigia, o tuo pačiu išlieka ir jo laiduotojo atsakomybė (detaliau apie vekselio davėjo atsakomybę pasibaigus terminams žr. toliau).

Taigi, manydamas, jog pasirašo „vokselio sutartį“, vekselio gavėjas tampa laiduotoju už vekselio davėją, ir, paleidęs vekselį į tolesnę apyvartą, būna labiau įsipareigojęs pagal vekselį, nei pats to tikisi.

Indosamentas pirmojoje vekselio pusėje. Vienas iš klausimų, kurie gali kilti praktikoje – ar galioja indosamentas, įrašytas pirmojoje vekselio pusėje? Jai minėjome, jog pats žodis indosamentas atsirado iš „*in dorso*“ – „kitoje pusėje“. Vekselių įstatymo 2 str. 5 p. indosamentą apibrėžia kaip perduodamąjį įrašą vekselio antrojoje pusėje arba jo pratąsoje, patvirtinantį visų teisių pagal vekselį perdavimą kitam asmeniui. Taigi, gali susidaryti įspūdis, jog indosamentas privalo būti įrašomas antrojoje vekselio pusėje. Tačiau IPVĮ dar yra 15 str. 1 d., kuri nurodo, jog indosamentas turi būti įrašytas vekselyje arba jo pratąsoje, tačiau nenurodo kurioje pusėje tai privaloma daryti. IPVĮ 15 str. 2 d. nurodo, jog indosamente gali būti neįrašytas asmuo, kuriam vekselis perduodamas, arba gali būti tik indosanto parašas (neužpildytas indosamentas). Šiuo atveju indosamentas, kad galiočiau, įrašomas antrojoje vekselio pusėje arba pratąsoje.

Sistemiškai aiškinant šias dvi normas, darytina išvada, jog indosamentas gali būti įrašytas bet kurioje vekselio pusėje (arba pratąsoje), tačiau neužpildytas indosamentas galioja tik įrašytas antrojoje vekselio pusėje arba pratąsoje. Atsižvelgiant į IPVĮ 2 str. 5 p.

apibrėžimą, jį reiktų aiškinti, kaip įprastinę indosamento rašymo vietą, nedraudžiant vardinio indosamento įrašyti pirmojoje pusėje. Tačiau, neužpildytas indosamentas visais atvejais turi būti įrašomas antrojoje vekselio pusėje arba pratąsoje.

Kaip traktuojamas bandymas pirmojoje pusėje atlikti neužpildytą indosamentą, priklauso nuo jo formuluotės. Jei bandoma atlikti neužpildytą indosamentą tik padedant parašą pirmojoje pusėje, tuomet ne atliekamas indosamentas, o sukuriamas laidavimas už vekselio davėją (IPVĮ 33 str. 3, 4 d.). Tuo tarpu, jei naudojama IPVĮ 14 str. 3 d. numatyta formuluotė „pateikėjui“, toks indosamentas negalioja ir papildomų pareigų pasirašiusiam asmeniui nesukuria. Perdavus tokį vekselį (su tariamu neužpildytu indosamentu) naujam turėtojui, šis netampa teisėtu vekselio savininku, nes negali to įrodyti nepertraukiama indosamentų seka (IPVĮ 18 str. 1 d.).

Taigi, galime daryti išvadą, jog indosamentas turi būti įrašomas antrojoje vekselio pusėje (arba pratąsoje), tačiau pirmojoje pusėje įrašytas indosamentas galioja, jei tai nėra neužpildytas indosamentas. Bandant pirmojoje pusėje įrašyti neužpildytą indosamentą, jis arba tampa laidavimu už vekselio davėją, kai padedamas tik parašas, arba negalioja, jei vartojama neužpildyto indosamento formuluotė „pateikėjui“. Todėl gali atsitikti taip, kad nutraukiama nepertraukiama indosamentų seka.

Ryšio priemonėmis (faksu) perduotas akceptas. Praktikoje taip pat gali pasitaikyti atvejis, jog akceptantas akceptą įsakomojo vekselio turėtojui perduoda ryšio priemonėmis (faksu), tarkime įrašydamas akceptą ant jam faksu perduoto vekselio, arba surašydamas atskirą dokumentą ir perduodamas jį ryšio priemonėmis. Ar galioja toks akceptas?

Vekselių įstatymas nurodo, jog vekselio akceptas įrašomas vekselyje (IPVĮ 27 str. 1 d.). Tik toks akceptas yra pilnavertis ir sukelia visas teises pasekmes. Jei vekselio turėtojas nenori, kad jo turimų teisių apimtis sumažėtų, laiku negavęs akcepto pačiame vekselyje, jis turi įforminti protestą dėl neakceptavimo (IPVĮ 46 str.) ir pranešti apie tai indosantui, iš kurio jis gavo vekselį ir vekselio davėjui (IPVĮ 47 str.).

Svarbu pastebėti, jog Vekselių įstatymas taip pat turi normą (IPVĮ 31 str. 2 d.), kuri nustato, jog jeigu mokėtojas raštu pranešė apie akceptą vekselio turėtojui arba kuriam nors iš vekselį pasirašiusių asmenų, jis įsipareigoja tiems asmenims pagal akcepto turinį. Iš normos formuluotės aišku, jog toks pranešimas raštu neturi būti pačiame vekselyje, todėl gali būti perduotas atskirai. Vekselių įstatymas pranešimo raštu formos nereglamentuoja, todėl taikomos bendrosios CK normos. CK 1.73 str. 2 d. nurodo, jog rašytinės formos dokumentui prilyginami šalių pasirašyti dokumentai, perduoti telegrafinio, faksimilinio ryšio ar kitokiais telekomunikacijų galiniais įrenginiais, jeigu

yra užtikrinta teksto apsauga ir galima identifikuoti parašą. Lietuvos teisės praktikoje faksu perduoti dokumentai šios normos pagrindu įprastai prilyginami rašytiniams dokumentams. Taigi, darytina išvada, jog faksu galima perduoti pranešimą apie vekselio akceptą, ir jis įpareigos mokėtoją prieš pranešimą gavusius asmenis pagal akcepto turinį. Tačiau reikia atkreipti dėmesį, jog ši Vekselių įstatymo norma įrašyta straipsnio „Akcepto išbraukimas“ antroje dalyje. Kyla klausimas, ar ji gali būti taikoma tik vekseliulyje įrašius ir išbraukus akceptą, ar ir kitais atvejais? Vekselių įstatymas į šį klausimą atsakyti daugiau nepadeda. Todėl tiesiogiai žiūrėtinas Ženevos konvencijos tekstas, kuris ir buvo perkeltas į šį įstatymą. Ženevos konvencijoje [PVĮ 31 straipsnį atitinka I priedo 29 straipsnis (be pavadinimo), kurį taip pat sudaro dvi dalys. Pirmoji šio straipsnio dalis kalba apie akcepto atšaukimą (išbraukimą) prieš grąžinant vekselį, todėl manytina, jog antroji straipsnio dalis taikytina tik pirmoje dalyje minimiems atvejams. Matome, jog tiek Vekselių įstatyme, tiek Ženevos konvencijos tekste tai yra specialioji norma, skirta atvejui, kai vekseliulyje įrašytas akceptas yra išbraukiamas.

Taip pat reikia atkreipti dėmesį į pačią vekselio paskirtį. Tai yra apyvartus vertybinis popierius. Visas reguliavimas yra nukreiptas į tai, jog kiekvienas vekselio turėtojas galėtų būti maksimaliai tikras vekselio suteikiamomis teisėmis (viešo patikimumo principas, žr. pvz. LAT išplėstinės kolegijos nutartį 3K-7-216/2007[59]). Akceptas atskirame dokumente sumažintų tokį tikrumą, nebepakaktų paties vekselio jo suteikiamų teisių apimčiai nustatyti.

Kaip tuomet vertinti dokumentą, kuriame, tarkim, parašyta „Sutinku akceptuoti vekselį tokį ir tokį“? Tai vertintina kaip įsipareigojimas, bet jau nebe vekselių teisėje, o civilinėje teisėje. Tokį įsipareigojimą galima reikalauti įvykdyti įprasta tvarka, arba reikalauti atlyginti padarytą žalą, jei įsipareigojimas nebus įvykdytas. Abiem atvejais teks kreiptis ginčo tvarka, nustatinėti duoto įsipareigojimo apimtis, o jei prašoma žalos atlyginimo – tai jos dydį (taip pat kaltę, neteisėtus veiksmus, priežastinį ryšį).

Taigi, akceptas gali būti įrašytas tik pačiame vekseliulyje. Jei įrašęs akceptą akceptantas apie jį raštu praneša vekselio turėtojui arba kuriam nors iš vekselių pasirašiusių asmenų (net ir ryšio priemonėmis), tai ir išbraukęs savo akceptą akceptantas lieka įsipareigojęs prieš tuos asmenis pagal akcepto turinį. Paties akcepto atskirai nuo vekselio (kitu dokumentu) atlikti negalima. Toks dokumentas gali sukurti papildomas civilines teises, tačiau papildomų teisių pagal vekselį nesukuria.

Ryšio priemonėmis (faksu) perduotas vizavimas. Panašus klausimas kyla ir paprastojo vekselio, kuris mokėtinas per tam tikrą laiką po pateikimo, vizavimui: Ar galima vizavimą perduoti ryšio priemonėmis (faksu) arba atskiru dokumentu?

Skirtingai nuo daugumos kitų paprastąjį vekselį reglamentuojančių normų, kurios tiesiog nukreipia į atitinkamas įsakomojo vekselio normas (IPVĮ 79 str.) vizavimas nėra nukreipiamas į akceptui skirtas normas ir reglamentuojamas atskirai (IPVĮ 80 str. 2 d.), nukreipiant tik į pateikimo akceptuoti (vizuoti) terminą (IPVĮ 25 str.) ir protestą dėl akcepto (vizavimo) datos nenurodymo (IPVĮ 27 str.).

Nors prie vizavimo nėra tiesiogiai nurodyta, kad vizuojama vekselyje, tačiau yra formuluotė, jog vekselis pateikiamas vizuoti. Taip pat reikia atsižvelgti ir į viešo patikimumo principą: vertybinio popieriaus suteikiamos teisės turi būti aiškios iš jame esančių įrašų. Taigi, pateikti reikia patį vekselį, todėl darytina išvada, jog vizavimas ir jo data turi būti įrašomi į vekselį.

Taigi, vizuoti galima tik patį paprastąjį vekselį, kitokiu būdu perduotas vizavimas negalioja ir vekselio turėtojas privalo įforminti protestą dėl atsisakymo vizuoti ir nurodyti vizos datą.

Akceptas ir vizavimas be datos. Vekselių įstatymas įsakomojo vekselio mokėtojui leidžia akceptuoti vekselį vien pasirašant pirmojoje vekselio pusėje (IPVĮ 27 str. 1 d.), nenurodant akcepto datos. Paprastojo vekselio atveju panašus į akceptavimą institutas yra vizavimas. Taigi, kyla klausimas, ar mokėtojas gali vizuoti vekselį nenurodydamas vizavimo datos?

Sulyginsime šių dviejų institutų teisinį reguliavimą Vekselių įstatyme.

Akcepto institutas turi keleriopus tikslus:

- patvirtinti, jog vekselio mokėtojas sutinka apmokėti vekselį (IPVĮ 24 str., 30 str. 1 d.);
- galimybę mokėtojui nurodyti trečiąjį asmenį, kurio adresu turi būti mokama (IPVĮ 29 str. 1 d.);
- galimybę mokėtojui nurodyti tikslią mokėjimo vietą (IPVĮ 29 str. 2 d.);
- patvirtinti datą, nuo kurios skaičiuojamas terminas apmokėti vekselį, mokėtiną per tam tikrą laiką nuo pateikimo (IPVĮ 37 str. 1 d.);
- patvirtinti (per vekselio davėjo nustatytą terminą ar iki vekselio mokėjimo termino pabaigos) vekselio turėtojo norą pareikšti reikalavimus pagal vekselį vekselio mokėtojui (IPVĮ 24 str. 1 d., 55 str. 2 d.).

Pirmiesiems trimis tikslams pasiekti akcepto data nėra reikalinga. Todėl yra numatyta galimybė akceptuoti nenurodant datos (IPVĮ 27 str. 1 d.), jei tik nuo akcepto datos nėra skaičiuojamas kuris nors terminas (IPVĮ 27 str. 2 d.).

Tuo tarpu vizavimo institutas skirtas tik atvejui, kai reikia patvirtinti datą, nuo kurios skaičiuojamas terminas apmokėti vekselį, mokėtiną per tam tikrą laiką nuo

pateikimo (IPVĮ 80 str. 2 d.). Todėl vizuojant, visuomet būtina nurodyti vizavimo datą, o jos nenurodžius – pareikšti protestą dėl atsisakymo vizuoti ir nurodyti vizavimo datą.

Taigi, akcepto data kai kuriais atvejais iš viso neprivaloma, o nenurodžius akcepto datos, kai tai būtina, ir nepareiškus protesto dėl akcepto datos nenurodymo – išlieka reikalavimo teisė į akceptantą¹ (IPVĮ 27 str. 2 d.), jam suteikiama maksimali termino lengvata – laikoma jog akceptas buvo įrašytas paskutinę dieną, iki kurios nustatyta pateikti vekselį akceptuoti (IPVĮ 37 str. 2 d.).

Kiek sudėtingiau vertintina situacija, kai nenurodžius vizavimo datos nepareiškiamas protestas. Manytina, jog sistemiškai aiškinant vekselių įstatymą, turėtume laikytis tokios aiškinimo sekos:

- įstatymas reikalauja (IPVĮ 80 str. 2 d.), jog paprastieji vekseliai, mokėtini per tam tikrą laiką po pateikimo, per 25 straipsnyje nustatytus terminus turi būti pateikti vekselio davėjui vizuoti;
- ši norma nukreipia į IPVĮ 25 straipsnį, kuriame nurodytas vienerių metų terminas pateikti vekselį akceptui;
- darytina išvada, jog šio nukreipimo tikslais vizavimui pagal analogiją taikomos akceptui nustatytos sąlygos;
- įstatymo nuoroda nukreipia į visą IPVĮ 25 straipsnį „Pateikimo akceptuoti terminas“, o ne tik į jo 1 d., todėl laikytina, jog vizavimui pagal analogiją su akceptu taip pat taikomos ir IPVĮ 25 str. 2 d. ir 3 d. - vekselio davėjas gali šį (vienerių metų) terminą sutrumpinti arba pratęsti, o indosantai – sutrumpinti;
- IPVĮ 80 str. 2 d. taip pat numato, kaip turi elgtis vekselio turėtojas, jei nėra vizuojama ir nurodoma vizos data – jis turi įforminti protestą;
- IPVĮ 79 str. 1 d. 2 p. nurodo, jog paprastajam vekseliui taikomos įsakomųjų vekselių nuostatos dėl mokėjimo termino (35-39 straipsniai), tame tarpe ir 37 str. 2 d. – „jei protesto nėra, akceptas be datos akceptanto atžvilgiu laikomas įrašytu paskutinę dieną, iki kurios nustatyta pateikti vekselį akceptuoti“;
- kadangi įstatymas jau darė nukreipimą į IPVĮ 25 str., kuriame terminų skaičiavimo tikslais vizavimui pagal analogiją buvo taikomos akceptą reguliuojančios normos, tai manytina, kad ir nukreipiant į IPVĮ 37 str. 2 d.,

¹ Taip pat išsaugomos reikalavimo teisės ir į akceptanto laiduotojus – nors IPVĮ 27 str. 2 d. tiesiogiai nenurodo, jog laiku nepareiškus protesto dėl akcepto datos nenurodymo, išsaugomos reikalavimo teisės į akceptanto laiduotojus, tačiau normos dėl vekselio laidavimo (34 str. 1 d.) aiškiai nurodo, jog laiduotojas yra įpareigotas lygiai taip pat kaip ir asmuo, už kurį jis laidavo.

turi būti taikoma tokia pat analogija, t.y. norma suprantama kaip „jei protesto nėra, vizavimas be datos vizavusiojo atžvilgiu laikomas įrašytu paskutinę dieną, iki kurios nustatyta pateikti vekselį vizuoti“;

- tokiu atveju gauname išvadą, jog vizavus be datos ir nepareiškus dėl to protesto, yra laikoma, jog vekselis vizuotas paskutinę leidžiamą vizuoti termino dieną ir nuo tos datos skaičiuojamas laikas, per kurį turi būti apmokėta po pateikimo (IPVĮ 80 str. 2 d.).

Taigi, sistemiskai analizuodami ir aiškindami Vekselių įstatymą, galime prieiti išvadą, jog vizavus vekselį nenurodant datos, vekselio turėtoji išlieka reikalavimo teisė į vekselį vizavusį asmenį, t.y. į vekselio davėją. Deja, nei teisės doktrinoje, nei teismų praktikoje šio klausimo analizės rasti nepavyko.

Įsakomojo vekselio galia mokėtojui

Nors šiuo klausimu teisinis reguliavimas yra visiškai aiškus, tačiau santykių dalyviams gali klaidinti pats vekselio pavadinimas „įsakomasis“ bei jo formuluotė – besąlyginis įsakymas sumokėti įrašytą sumą (kaip reikalauja IPVĮ 3 str. 2 p.). Mokėtojui gali susidaryti įspūdis, jog vekselis jam sukuria tam tikras pareigas, ypač jei tarp vekselio davėjo ir įrašyto mokėtojo jau buvo kažkokie ūkiniai santykiai. Tačiau iš tikrųjų vekselyje nurodytam mokėtojui pagal Vekselių įstatymą jokių pareigų neatsiranda, kol jis neakceptuoja vekselio (jei vekselis pateikiamas akceptuoti) arba nepradedą mokėjimų pagal vekselį.

Vekselyje įrašytam mokėtojui atsisakius akceptuoti vekselį, o jei vekselis neakceptuotinas – atsisakius apmokėti, vekselio turėtojas turi įforminti protestą, ir pranešti indosantui ir vekselio davėjui, o jei vekselis neprotestuotinas – tik pranešti (IPVĮ 47 str. 1 d.), kad vekselis neakceptuotas arba neapmokėtas. Kiekvienas gavęs pranešimą indosantas turi pranešti apie tai prieš jį pasirašiusiam indosantui, taip daroma tol, kol bus pranešta vekselio davėjui. Įvykdžius šią pareigą, pagal IPVĮ 81 str. 1 d., vekselio turėtojo reikalavimai patenkinami ne ginčo tvarka. Kam gali būti pareiškiami šie reikalavimai? IPVĮ 49 str. 1, 2 d. nurodo, jog vekselio davėjas, akceptantas, indosantai ir laiduotojai vekselio turėtojui atsako solidariai. Vekselio turėtojas turi teisę pareikšti reikalavimus visiems šiems asmenims, kiekvienam iš jų atskirai ir visiems kartu, nesilaikydamas įsipareigojimų eiliškumo. Atkreiptinas dėmesys, jog tarp nurodytų asmenų nėra paminėtas vekselyje nurodytas mokėtojas. Todėl jam pareikšti reikalavimų negalima. Mokėtojas tampa įsipareigojusių pagal vekselį tik jį akceptavęs. Tokiu atveju jis įsipareigoja kaip akceptantas (IPVĮ 2 str. 10 p.).

Taigi, įsakomajame vekselyje nurodytas mokėtojas pagal vekselį jokių prievolių neturi. Jis gali suėjus terminui savanoriškai sumokėti vekselyje nurodytą sumą ar dalį sumos, taip pat gali savanoriškai įsipareigoti pagal vekselį kaip akceptantas, jei jis vekselį akceptuoja (IPVĮ 30 str. 1 d.).

Vekselio pateikimo akceptuoti (vizuoti) termino pradžios data

IPVĮ 25 str. 1 d. reglamentuoja terminą, per kurį vekselis, mokėtiną per tam tikrą laiką po pateikimo, turi būti pateikti akceptuoti (vizuoti). Jame nurodyta, jog tai turi būti padaryta per vienerius metus nuo išdavimo dienos. Terminas „išdavimas“ turėtų reikšti vekselio atidavimą, perdavimą pirmajam vekselio turėtojui, ir galimai galėtų būti įforminamas, tarkim vekselio perdavimo-priėmimo aktu arba išdavimo įrašu pačiame vekselyje.

Reikia atkreipti dėmesį, į tai, jog vekselyje prie privalomų rekvizitų yra nurodyta ne išdavimo, o išrašymo data (IPVĮ 3 str. 7 p.). Aiškinant lingvistiškai, tai dvi visiškai skirtingos datos, vekselis gali būti išrašytas anksčiau (ir saugomas, tarkim iki prekių pristatymo), negu išduotas turėtojui.

Oficialiame angliškame Ženevos konvencijos tekste (žr. Article 23) nurodyta „*within one year of their date*“ – „per vienerius metus nuo jų datos“, t.y. nuo vekselio datos. Apie vekselio išdavimą (perdavimą) nėra minima iš viso. Taigi, matome netikslų normos perkėlimą į Lietuvos teisę.

Analogiškas netikslumas paliktas ir perkeliant Ženevos konvenciją į Rusijos teisę. Rusų autoriai laikosi nuomonės, jog šį netikslumą reikia aiškinti taip, kad terminas būtų skaičiuojamas taip, kaip numatyta Konvencijoje, t.y. nuo vekselio išrašymo datos (Абрамова[38]).

Taigi, Ženevos konvencijoje numatyta terminą skaičiuoti nuo vekselio išrašymo, o ne nuo išdavimo (perdavimo) datos, taigi ir taikant Vekselių įstatymą vekselio išdavimas turi būti aiškinamas kaip vekselio išrašymas, ir atitinkamas terminas skaičiuojamas nuo vekselyje nurodytos išrašymo datos.

Vekselių su pasibaigusiu terminu statusas ir tolesnio panaudojimo problematika

Šiame skyrelyje "pasibaigusiu terminu" suprantama taip, kaip tai nurodyta IPVĮ 55 str. 1, 2 d.

IPVĮ 55 str. 1 d. numato tris atvejus, kai pasibaigia nustatytas terminas:

- 1) pateikti vekselį, mokėtiną jį pateikus arba per tam tikrą laiką po pateikimo;
- 2) įforminti protestą dėl neakceptavimo arba neapmokėjimo;
- 3) pateikti apmokėti, kai įrašyta sąlyga “grąžinti be išlaidų” ar “neprotestuotinas”.

ĮPVĮ 55 str. 2 d. numato dar vieną atvejį:

- 4) pateikti akceptuoti vekselio davėjo sąlygoje nustatytu laiku.

Toks laikas gali būti nustatytas dviem pagrindais:

- vekselio davėjo arba indosanto valia (ĮPVĮ 24 str. 1, 4 d.);

- privalomai – kai vekselis mokėtinas per tam tikrą laiką po pateikimo apmokėti (ĮPVĮ 37 str. 1 d.).

Bendra taisyklė apie kylančias teises pasekmes suformuluota ĮPVĮ 55 str. 1 d. – vekselio turėtojas netenka teisės pareikšti reikalavimų jo davėjui, indosantams ir kitiems įsipareigojusiems asmenims, išskyrus akceptavusįjį.

Dabar kiekvieną iš termino pasibaigimo atvejų aptarsime atskirai.

Termino pateikti vekselį, mokėtiną jį pateikus arba per tam tikrą laiką po pateikimo praleidimas. Vekselis, mokėtinas jį pateikus, turi būti pateiktas apmokėti per vienerius metus nuo jo išrašymo dienos. Vekselio davėjas gali šį laiką sutrumpinti arba pratęsti, o indosantai - sutrumpinti (ĮPVĮ 36 str. 1 d.). Vekselio davėjas termino pratęsimą ar sutrumpinimą įrašo vekselio tekste, išrašydamas vekselį, o indosantas - indosamento tekste. Kai sąlyga dėl vekselio pateikimo laiko nurodyta indosamente, ja pasinaudoti gali tik indosantas. (ĮPVĮ 55 str. 3 d.).

Vekselio davėjas taip pat gali nustatyti, kad vekselis, mokėtinas jį pateikus, negali būti pateiktas apmokėti anksčiau davėjo nurodyto termino. Šiuo atveju pateikimo laikas skaičiuojamas nuo vekselio davėjo nurodytos datos (ĮPVĮ 36 str. 1 d.).

Vekselis, mokėtinas per tam tikrą laiką po pateikimo, iš pradžių turi būti pateiktas akceptuoti (įsakomasis vekselis, ĮPVĮ 25 str.) arba vizuoti (paprastasis vekselis, ĮPVĮ 80 str. 2 d., 25 str.). Kaip ir vekselio mokėtino jį pateikus atveju, šiam veiksmui atlikti nustatomas vienerių metų terminas nuo jo išrašymo, kurį davėjas gali sutrumpinti arba pratęsti, o indosantai – tik sutrumpinti (ĮPVĮ 25 str.). Termino pateikti akceptuoti (vizuoti) vekselio davėjo sąlygoje nustatytu laiku praleidimo pasekmes aptarsime vėliau, kadangi tai yra savarankiškas termino praleidimo atvejis. Toliau laikysime, jog vekselis akceptuoti (vizuoti) buvo pateiktas laiku.

Šiame skyrelyje aptariamo termino praleidimas reiškia, jog vekselis, mokėtinas jį pateikus, nebuvo pateiktas apmokėti per ĮPVĮ 36 str. nurodytus terminus (per vienerius metus nuo jo išrašymo, jei vekselio davėjas ar indosantai nenurodė kitokio termino), o vekselis, mokėtinas per tam tikrą laiką po pateikimo, nebuvo pateiktas paskutinę

mokėjimo termino dieną ar per dvi po jos einančias darbo dienas (IPVĮ 40 str. 1 d.). Terminas pradamas skaičiuoti nuo akcepto (vizavimo) datos (IPVĮ 37 str.).

Kaip jau minėjome aukščiau, bendra taisyklė praleidus terminą – vekselio turėtojas netenka teisės pareikšti reikalavimų jo davėjui, indosantams ir kitiems įsipareigojusiems asmenims, išskyrus akceptavusįjį.

Susidariusią situaciją patogiausia išskirti į tokius tris atvejus:

- įsakomasis vekselis buvo akceptuotas
Šiuo atveju vekselis turi akceptantą. Vekselio gavėjas išsaugo reikalavimo teisę į akceptantą iki sueis nuo mokėjimo dienos skaičiuojamas trejų metų senaties terminas (IPVĮ 72 str. 1 d.);
- įsakomojo vekselio nebuvo privaloma akceptuoti
Kadangi vekselis akceptuotas nebuvo, toks vekselis neturi akceptanto. Šiuo atveju įsipareigojusių pagal vekselį asmenų nelieka – vekselio mokėtojas jokie įsipareigojimo neprisiėmė (nes jam vekselis nebuvo pateiktas akceptuoti ir jis jo neakceptavo), o į likusius įsipareigojusius pagal vekselį asmenis reikalavimo teisė buvo prarasta pagal IPVĮ 55 str. 1 d. 1 p. Vekselis tampa nebeturinčiu įsakomojo vekselio galios.
- praleistas paprastojo vekselio terminas
Šiuo atveju neskirstysime vekselių į privalomus ir neprivalomus vizuoti. Laikysime, jog tuo atveju, kai paprastasis vekselis turėjo būti pateiktas vizuoti, tai buvo padaryta laiku ir tinkamai.
Mokėtojas pagal paprastąjį vekselį yra jo davėjas. Ar praleidus terminą išsaugoma reikalavimo teisė į paprastojo vekselio davėją? Manytina, jog tokia išvada būtų teisinga. Visų pirma, IPVĮ 80 str. 1 d. aiškiai nurodo, jog paprastojo vekselio davėjas įsipareigoja kaip ir įsakomojo vekselio akceptantas. Akceptantu laikomas akcepto įrašą vekselyje padaręs asmuo (IPVĮ 2 str. 10 p.). Faktiškai pagal normos formuluotę laikoma, jog paprastojo vekselio davėjas jau pasirašydamas vekselį įsipareigoja tiek, kiek įsipareigotų jį akceptavęs įsakomojo vekselio mokėtojas. Tai yra logiška pozicija, nes paprastojo vekselio atveju vekselio davėjas ir jo mokėtojas sutampa, todėl jis gali iš karto prisiimti įsipareigojimą visa apimtimi. Tokios pozicijos laikosi Rusijos teisės doktrina (pvz. Новоселова[40]).
Taigi, praleidus terminą pateikti paprastąjį vekselį, mokėtiną jį pateikus arba per tam tikrą laiką po pateikimo, vekselio turėtojas išsaugo

reikalavimo teisę į šio vekselio davėją, kadangi pagal ĮPVĮ šis atsako kaip atsakytų įsakomojo vekselio akceptantas. Nuo mokėjimo dienos, kaip ir ankstesniu atveju, skaičiuojamas trejų metų senaties terminas¹.

Lietuvos teismų praktikos dėl šios rūšies termino praleidimo rasti nepavyko. Tačiau, kaip vėliau matysime, analogiškas teisinės pasekmės sukeliančio termino – termino pateikti apmokėti, kai įrašyta sąlyga „grąžinti be išlaidų“ ar „neprotestuotinas“ – paprastajame vekselyje praleidimo atveju teismai formuoja kitokią praktiką.

Taip pat reikia atkreipti dėmesį į tai, jog aptartais atvejais reikalavimo teisė išlieka ne tik į įsakomojo vekselio akceptantą ar paprastojo vekselio davėją, bet ir į jų laiduotojus. Tai išplaukia iš ĮPVĮ 34 str. 1 d. nuostatos, jog laiduotojas yra įpareigotas lygiai taip pat kaip ir asmuo, už kurį jis laidavo. Reikia pažymėti, jog ĮPVĮ 55 str. 1 d. nuostata, kad „vokselio turėtojas netenka teisės pareikšti reikalavimų ... ir kitiems įsipareigojusiems asmenims, išskyrus akceptavusįjį“ neaiškintina plečiamai, kaip naikinanti reikalavimo teisę į už akceptantą laidavusius asmenis. Tokios pozicijos laikosi ir teisės doktrina (Абрамова[38], Белов[43]), ir joje nurodoma Rusijos Federacijos teismų praktika.

Termino įforminti protestą dėl neakceptavimo arba neapmokėjimo praleidimas.

Įsakomojo vekselio pateikimas akceptuoti gali būti fakultatyvus arba privalomas. Fakultatyvus pateikimas akceptuoti galimas pagal ĮPVĮ 23 str., jeigu vekselio davėjas nėra pasinaudojęs savo teise uždrausti pateikti vekselį akceptuoti (ĮPVĮ 24 str. 2 d.). Ši teisė nėra absoliuti - ĮPVĮ 24 str. 2 d. taip pat numato ir atvejus, kai vekselio davėjas negali uždrausti pateikti vekselį akceptuoti. Privalomas pateikimas akceptuoti gali atsirasti įstatyme numatytais pagrindais – kai vokselis yra mokėtinas per tam tikrą laiką po pateikimo (ĮPVĮ 25 str. 1 d.), – taip pat vekselio davėjo ar indosantų reikalavimu (ĮPVĮ 24 str. 1, 4 d.).

Fakultatyvaus pateikimo akceptuoti atveju vekselio turėtojas gali rinktis, ar pasinaudos savo teise pateikti vekselį akceptuoti. Kyla klausimas, ar tokiu atveju pateikęs vekselį akceptuoti ir gavęs vekselio mokėtojo atsisakymą, vekselio turėtojas privalo įforminti protestą? Manytina, jog šiuo atveju reguliavimas yra dispozityvus. Tokio

¹ Kaip turėtų būti skaičiuojama senaties termino pradžios data? Vokseliui, mokėtinam jį pateikus, senaties termino pradžios data turėtų būti skaičiuojama nuo paskutinės dienos, kurią vekselio turėtojas turėjo pateikti vekselį apmokėjimui. Vokseliui, mokėtinam per tam tikrą laiką po pateikimo, nuosekliai taikant terminus, laikytina, jog senaties termino eiga turėtų prasidėti laikant, jog vokselis turėjo būti pateiktas paskutinę dieną, kai vekselio turėtojas jį galėjo pateikti vizuoti, pridėdant lengvatinį terminą – vekselyje nurodytą terminą, per kokį laiką po pateikimo turėjo būti apmokėtas vokselis. Kitoks, kreditoriui palankesnis senaties termino eigos pradžios aiškinimas (pvz. nuo faktinio vekselio pateikimo) būtų nenaudingas skolininkui, tačiau mūsų nagrinėjamu atveju ne skolininkas, o kreditorius yra pažeidęs vekselio apyvartos taisykles, nustatytas ĮPVĮ.

protesto įforminimas yra vekselio turėtojo teisė, suteikianti jam galimybę pasinaudoti reikalavimo teise į vekselio davėją ir indosantus prieš terminą (IPVĮ 45 str. 1 d. 2 p. a papunktis). Šia teise vekselio turėtojas gali ir nesinaudoti, tarkim nusprendęs, jog jam bus naudingiau bandyti pateikti vekselį akceptuoti vėliau. Tai reiškia, jog vekselio turėtojas neprivalo įforminti protesto dėl neakceptavimo, o gali siekti gauti akceptą vėliau, arba tikėtis, jog vekselio mokėtojas suėjus terminui apmokės vekselį ir be akcepto¹. Šiuo atveju vekselio turėtojas vis vien privalo laiku pateikti vekselio mokėtojui vekselį apmokėjimui (IPVĮ 40 str. 1 d.), ir laiku pranešti indosantui, iš kurio jis gavo vekselį ir vekselio davėjui apie tai, kad vekselis neapmokėtas (IPVĮ 47 str. 1 d.).

Privalomo pateikimo akceptuoti atveju vekselio akceptas tarnauja vienam iš dviejų pagrindinių tikslų:

- vekselio, mokėtino per tam tikrą laiką po pateikimo atveju – vekselio akcepto data naudojama vekselio pateikimo apmokėti datai nustatyti (IPVĮ 37 str. 1 d.). Nuo šios datos skaičiuojamas atidėjimo terminas, jam pasibaigus vekselį reikia pateikti apmokėti;
- visais atvejais – parodyti vekselio turėtojo ketinimus vekselį pateikti apmokėti, taip pat vekselio mokėtojo ketinimus jį apmokėti.

Vekselio, mokėtino per tam tikrą laiką po pateikimo, nepateikimas akceptuoti neleidžia pradėti skaičiuoti termino, po kurio bus galima pareikalauti vekselį apmokėti. Kitais atvejais, kai vekselio davėjas ar indosantai numatė privalomą vekselio pateikimą akceptuoti, vekselio nepateikimas akceptuoti neleidžia įsitikinti, jog vekselio mokėtojas pasirengęs jį apmokėti suėjus terminui, taip pat nepalieka tikrumo, ar vekselio turėtojas apkritai ketina pateikti vekselį apmokėti. Pavyzdžiui, vekselio davėjui išrašius įsakomąjį vekselį, mokėtiną po vienerių metų, ir nustačius vieno mėnesio pateikimo akceptuoti terminą, suėjus vieno mėnesio terminui vekselio davėjas nori būti įsitikinęs, ar vekselio mokėtojas sutinka apmokėti vekselį (jį akceptavo), taip pat ar vekselio turėtojas nebetkina pateikti vekselio apmokėjimui (vekselio nepateikė akceptuoti). Todėl vekselio turėtojas, norėdamas išsaugoti reikalavimo teisę pagal vekselį į vekselio davėją ir

¹ Tačiau šiuo atveju galima ir priešinga pozicija. Nors vekselio pateikimas akceptuoti ir būtų fakultatyvus, vekselio davėjas, turėdamas įrodymų, jog vekselis buvo pateiktas akceptuoti vekselio mokėtojui ir vekselio turėtojas laiku neiformino protesto dėl neakceptavimo, gali tvirtinti, jog reikalavimo teisė į jį jau išnyko (IPVĮ 55 str. 1 d. pagrindu). Tokiu atveju vekselis taptų nebeturintčiu įsakomojo vekselio galios, nes neturėtų nei vieno pagal jį išpareigojusio asmens. Atsikirtimu prieš tokią poziciją būtų tai, jog protestas neakceptavimo atveju turi būti įformintas per terminą, nustatytą pateikti vekselį akceptuoti (IPVĮ 46 str. 2 d.). Fakultatyvaus pateikimo akceptuoti atveju šio termino pabaiga sutampa su vekselio mokėjimo terminu (IPVĮ 23 str.). Vekselio neapmokėjus, vekselio turėtojas gali rinktis, kurį protestą įforminti, abu protestus įforminti nėra privaloma (IPVĮ 46 str. 1, 4 d.). Taigi, vekselio turėtojas gali įforminti protestą dėl neapmokėjimo, suėjus apmokėjimo terminui ir pateikus vekselį apmokėti, praleisdamas protestą dėl neakceptavimo.

indosantus, vekselį privalo pateikti akceptuoti laiku, o atsisakymą akceptuoti – laiku įforminti protestu.

Praleidus terminą įforminti protestą dėl atsisakymo akceptuoti privalomo pateikimo akceptuoti atveju, vekselio turėtojas netenka teisės pareikšti reikalavimų jo davėjui, indosantams ir kitiems įsipareigojusiems asmenims, išskyrus akceptavusįjį (IPVĮ 55 str. 1 d.). Kadangi vekselį buvo atsisakyta akceptuoti, įsipareigojusių pagal vekselį asmenų nelieka – vekselio mokėtojas jokio įsipareigojimo neprisiėmė (nes jam vekselis nebuvo pateiktas akceptuoti ir jis jo neakceptavo), o į likusius įsipareigojusius pagal vekselį asmenis reikalavimo teisė buvo prarasta pagal IPVĮ 55 str. 1 d. 2 p. Vekselis tampa nebeturinčiu įsakomojo vekselio galios.

Praleidus terminą įforminti protestą dėl neapmokėjimo, situacija sprendžiama analogiškai, kaip ir ankstesniame skyrelyje. Jei vekselis buvo akceptuotas, vekselio gavėjas išsaugo reikalavimo teisę į akceptantą (ir jo laiduotojus) iki sueis nuo mokėjimo dienos skaičiuojamas trejų metų senaties terminas (IPVĮ 72 str. 1 d.). Jei įsakomasis vekselis nebuvo akceptuotas – vekselis praranda įsakomojo vekselio galią nelikus pagal jį įsipareigojusių asmenų. Paprastojo vekselio turėtojas, praleidus terminą įforminti protestą dėl neapmokėjimo, išsaugo reikalavimo teises į paprastojo vekselio davėją (ir jo laiduotojus), nes šis atsako kaip įsakomojo vekselio akceptantas (IPVĮ 80 str. 1 d.), t.y. vekselį akceptavusysis asmuo, o IPVĮ 55 str. 1 d. nurodo, kad net ir praleidus terminą įforminti protestą dėl neapmokėjimo, neprarandama reikalavimo teisė į akceptavusįjį asmenį. Tokiai reikalavimo teisei skaičiuojamas trejų metų reikalavimų pateikimo senaties terminas (IPVĮ 72 str. 1 d.).

Taigi, neigiamas teisinės pasekmės sukelia tik termino įforminti protestą dėl neakceptavimo praleidimas privalomo pateikimo akceptuoti atveju. Vekselis tampa nebeturinčiu įsakomojo vekselio galios. Fakultatyvaus pateikimo akceptuoti atveju vekselio turėtojas išsaugo visas turimas reikalavimo teises.

Praleidus terminą įforminti protestą dėl neapmokėjimo, vekselio turėtojas netenka teisės pareikšti reikalavimų jo davėjui, indosantams ir kitiems įsipareigojusiems asmenims, išskyrus akceptavusįjį. Įsakomojo vekselio atveju, jei vekselis buvo akceptuotas, išsaugomos reikalavimo teisės į akceptantą ir jo laiduotojus, jei vekselis nebuvo akceptuotas – jis tampa nebeturinčiu įsakomojo vekselio galios. Paprastojo vekselio atveju, vekselio davėjas atsako kaip įsakomojo vekselio akceptantas, todėl išsaugomos reikalavimo teisės į vekselio davėją ir jo laiduotojus.

Termino pateikti apmokėti, kai įrašyta sąlyga „grąžinti be išlaidų“ ar „neprotestuotinas“ praleidimas. Įprastai vekselio neapmokėjimas turi būti įforminamas

protestu (IPVĮ 46 str.). Prieš įformindamas protestą, vekselio turėtojas turi pateikti vekselį apmokėjimui (IPVĮ 40 str., 36 str. 1 d.). Net jei šios pareigos vekselio turėtojas nebus atlikęs, notaras, priėmęs prašymą įforminti protestą, praneš įsakomojo vekselio mokėtojui arba paprastojo vekselio davėjui ir pareikalau apmokėti vekselį (Vekselių ir čekių protestavimo taisyklių 17.3, 17.4 p.). Tokiu būdu vekselio mokėtojas suėjus vekselio mokėjimo terminui visuomet sužino, ar vekselio turėtojas ketina reikalauti vekselio apmokėjimo, praėjus kelioms dienoms po vekselio mokėjimo termino. Įforminus protesto aktą, kuris įprastai skelbiamas viešame registre, pagal vekselį įsipareigojusiems asmenims nebelieka netikrumo dėl tolesnių vekselio turėtojo ketinimų.

Tačiau galima ir kitokia situacija – siekdami išvengti protestavimo išlaidų¹, kurias jie turės padengti pagal IPVĮ 50 str. 1 d. 3 p., vekselio davėjas, indosantas arba laiduotojas gali atleisti vekselio turėtoją nuo pareigos įforminti protestą dėl neapmokėjimo, įrašydami vekselyje sąlygą “grąžinti be išlaidų” ar “neprotestuotinas” arba kitus atitinkamos reikšmės žodžius ir pasirašydami² (IPVĮ 48 str. 1 d.).

Jeigu sąlygą įrašė vekselio davėjas, ji galioja visiems vekselyje pasirašiusiems asmenims, o jeigu tai padarė indosantas arba laiduotojas, ji galioja tik pačiam indosantui ar laiduotojui (IPVĮ 48 str. 3 d.).

Ši sąlyga neatleidžia vekselio turėtojo nei nuo pareigos pateikti vekselį nustatytu laiku, nei nuo pareigos įteikti pranešimą apie neapmokėjimą. Kad nesilaikyta nustatytų terminų, turi įrodyti tas, kuris tuo remiasi ginče su vekselio turėtoju (IPVĮ 47 str. 2 d.).

Įstatymas pabrėžia, jog atleidimas nuo protesto neatleidžia vekselio turėtojo nuo pareigos pateikti vekselį nustatytu laiku – ši pareiga būtina, siekiant užtikrinti pagal vekselį įsipareigojusių asmenų tikrumą, ar vekselio turėtojas ketina reikalauti apmokėti vekselį. Tačiau vekselio turėtojo padėtis stipriai palengvinama – įrodinėjimo pareiga perkelta ant asmenų, kurie nepateikimu nustatytu laiku remiasi ginče su vekselio turėtoju. Tai reiškia, jog vekselio turėtojas neprivalo pateikti įrodymų, jog pateikė vekselį apmokėti nustatytu laiku, priešingai, asmuo, kuris šia aplinkybe remiasi, turi rasti ir

¹ Šiuo metu notaro užmokestis už vekselio protestavimą nėra didelis – pagal Notarų imamo atlyginimo už notarinių veiksmų atlikimą, sandorių projektų parengimą, konsultacijas ir technines paslaugas laikinuosius dydžius, patvirtintus Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu[27] sudaro 50-100 Lt.

² IPVĮ nurodo, jog prie įrašomos sąlygos reikia pasirašyti. Tačiau pagal vekselį įsipareigojantys asmenys darydami įrašus vekselyje visuomet pasirašo. Kyla klausimas, ar prie šios sąlygos turi būti pasirašoma atskirai, t.y. turi būti du vekselio davėjo, indosanto arba laiduotojo parašai? Teisės doktrinoje ir teismų praktikoje atsakymo į šį klausimą rasti nepavyko. Manytina, jog tuomet, kai įrašas padaromas tiesiogiai išrašomo vekselio tekste, indosante arba laidavime, antras parašas būtų perteklinis. Tačiau jei išlyga įrašoma vėliau, arba kaip papildomas įrašas, išlygą pasirašyti būtina. Nagrinėjant *travaux préparatoires* – konvencijos teksto svarstymą rengiantis jos priėmimui[64, 1004-1005 psl.], matome, jog toks traktavimas artimiausias konvencijos rengėjų ketinimams – nuoroda dėl sąlygos pasirašymo atsirado siekiant sukurti galimybę įrašyti šią sąlygą vėliau.

pateikti įrodymus, jog į vekselio mokėtoją kreiptasi laiku nebuvo. Tai patvirtina ir teismų praktika – štai Lietuvos apeliacinis teismas 2009 m. spalio 16 d. byloje 2A-513/2009[62] ieškovas teigė, jog vekselio turėtojas nepateikė jo apmokėti laiku. Vekselio turėtojas tvirtino, jog tai padarė laiku. Nei vienas jų nepateikė daugiau jokių įrodymų, išskyrus savo žodinius paaiškinimus. Teismas padarė išvadą, jog ĮPVĮ 40 straipsnyje nepasakyta, kokia forma vekselis turi būti pateikiamas apmokėjimui t.y. nenustatyta, kad vekselio turėtojas iš vekselio davėjo apmokėjimo turi pareikalauti raštu, arba per notarą ar antstolį. Nesant nustatytos imperatyvios pareikalavimo formos, pagal bendras civilinės teisės taisykles (pvz. CK 1.72 str., 1.77 str.) ir atsižvelgiant į ĮPVĮ 47 straipsnio 4 dalį, leidžiančią apie vekselio neapmokėjimą pranešti bet kokia forma (CPK 3 str. 6 d.), galima daryti išvadą, jog vekselį apmokėjimui galima pateikti žodžiu pareikalaujant sumokėti vekselyje įrašytą pinigų sumą. Remdamasis netiesioginiais įrodymais (įrodyta, jog trečiasis asmuo reikalavo, kad būtų sumokėta pagal vekselį), teismas, vadovaudamasis tikimybių pusiausvyros principu ir turėdamas omenyje, kad būtent ieškovas privalo įrodyti termino praleidimą, teismas nusprendė, jog ginčijamas vekselis apmokėjimui buvo pateiktas laiku.

Termino pateikti apmokėti, kai įrašyta sąlyga „grąžinti be išlaidų“ ar „neprotestuotinas“ praleidimo teisinės pasekmės nustatytos ĮPVĮ 55 str. 1 d. – vekselio turėtojas netenka teisės pareikšti reikalavimų jo davėjui, indosantams ir kitiems įsipareigojusiems asmenims, išskyrus akceptavusįjį.

Susidariusią situaciją pagal vekselio rūšis patogiausia išskirti į tokius tris atvejus:

- įsakomasis vekselis buvo akceptuotas
Šiuo atveju vekselis turi akceptantą. Vekselio gavėjas išsaugo reikalavimo teisę į akceptantą iki sueis nuo mokėjimo dienos skaičiuojamas trejų metų senaties terminas (IPVĮ 72 str. 1 d.);
- įsakomojo vekselio nebuvo privaloma akceptuoti
Kadangi vekselis akceptuotas nebuvo, toks vekselis neturi akceptanto. Šiuo atveju įsipareigojusių pagal vekselį asmenų nelieka – vekselio mokėtojas jokio įsipareigojimo neprisiėmė (nes jam vekselis nebuvo pateiktas akceptuoti ir jis jo neakceptavo), o į likusius įsipareigojusius pagal vekselį asmenis reikalavimo teisė buvo prarasta pagal ĮPVĮ 55 str. 1 d. 3 p. Vekselis tampa nebeturinčiu įsakomojo vekselio galios.
- praleistas paprastojo vekselio terminas
Šiuo atveju neskirstysime vekselių į privalomus ir neprivalomus vizuoti. Laikysime, jog tuo atveju, kai paprastasis vekselis, mokėtinas per tam tikrą

laiką po pateikimo, turėjo būti pateiktas vizuoti, tai buvo padaryta laiku ir tinkamai.

Mokėtojas pagal paprastąjį vekselį yra jo davėjas. Ar praleidus terminą išsaugoma reikalavimo teisė į paprastojo vekselio davėją? Teisės aiškinimas analogiškas jau aukščiau aptartam termino pateikti vekselį, mokėtiną jį pateikus arba per tam tikrą laiką po pateikimo praleidimui. Manytina, jog tokia išvada būtų teisinga. Visų pirma, ĮPVĮ 80 str. 1 d. aiškiai nurodo, jog paprastojo vekselio davėjas įsipareigoja kaip ir įsakomojo vekselio akceptantas. Akceptantu laikomas akcepto įrašą vekselyje padaręs asmuo (ĮPVĮ 2 str. 10 p.). Faktiškai pagal normos formuluotę laikoma, jog paprastojo vekselio davėjas jau pasirašydamas vekselį įsipareigoja tiek, kiek įsipareigotų jį akceptavęs įsakomojo vekselio mokėtojas. Tai yra logiška pozicija, nes paprastojo vekselio atveju vekselio davėjas ir jo mokėtojas sutampa, todėl jis gali iš karto prisiimti įsipareigojimą visa apimtimi. Tokios pozicijos laikosi Rusijos teisės doktrina (pvz. Новоселова[40], Белов[43]).

Taigi, praleidus terminą pateikti apmokėti paprastąjį vekselį, kai įrašyta sąlyga „grąžinti be išlaidų“ ar „neprotestuotinas“, vekselio turėtojas išsaugo reikalavimo teisę į šio vekselio davėją, kadangi pagal ĮPVĮ šis atsako kaip atsakytų įsakomojo vekselio akceptantas. Nuo mokėjimo dienos, kaip ir ankstesniu atveju, skaičiuojamas trejų metų senaties terminas.

Teismų praktika Lietuvoje yra kitokia. Manytina, jog teismai paprastojo vekselio atveju netinkamai taiko ĮPVĮ 55 str. 1 d., laikydami, jog praleidus šioje dalyje išvardintus terminus reikalavimo teisė į paprastojo vekselio davėją išnyksta. Teismai nepagrįstai neatsižvelgia, jog ĮPVĮ yra vientisas aktas, jo I-III dalys yra suformuluotos įsakomajam vekseliui, o paprastasis vekselis reglamentuojamas IV dalyje, nurodant, kurios ĮPVĮ nuostatos yra *mutatis mutandis* taikytinos paprastajam vekseliui. Vienas iš esminių pakeitimų yra ĮPVĮ 80 str. 1 d. – paprastojo vekselio davėjas įsipareigoja kaip ir įsakomojo vekselio akceptantas, t.y. ne kaip įsakomojo vekselio davėjas, o taip kaip įsakomąjį vekselį akceptavęs vekselio mokėtojas. Tokią klaidą darė Lietuvos apeliacinis teismas 2009 m. spalio 16 d. byloje 2A-513/2009[62], nurodydamas, jog „Kitokia yra termino pateikti vekselį apmokėti teisinė reikšmė – jį praleidęs vekselio turėtojas netenka

teisės pareikšti reikalavimą vekselio davėjui (IPVĮ 55 str. 1 d. 3 p.).¹, ir netgi pakankamai naujoje nutartyje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2010 m. liepos 2 d. nutartyje byloje 3K-3-314/2010[52], teigdamas jog „Pagal IPVĮ 55 straipsnio, kuris taikytinas ir paprastajam vekseliui (IPVĮ 79 straipsnio 1 dalies 4 punktas), 1 dalies 5 punktą, kai pasibaigia nustatyti terminai pateikti apmokėti vekselį, kuriame įrašyta sąlyga „neprotestuotinas“, vekselio turėtojas netenka teisės pareikšti reikalavimų jo davėjui, išskyrus akceptavusįjį. Pastaroji įstatymo nuostata suponuoja išvadą, kad kai pasibaigia įstatyme nustatyti terminai pateikti apmokėti neakceptuotą neprotestuotiną paprastąjį vekselį, jis praranda vertybinio popieriaus bei civilinių teisių objekto statusą ir dėl jo nebetaikytinos IPVĮ nuostatos dėl reikalavimų, atsirandančių pagal vekselį, patenkinimo tvarkos bei įsipareigojusių pagal vekselį asmenų santykių.“²

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas analogišką argumentaciją pakartojo ir 2011 m. vasario 7 d. nutartyje byloje 3K-3-43/2011[52], grįsdamas sprendimą tuo, jog „Kasatorius (atsakovas) duomenų apie tai, kad jis būtų pateikęs išrašytus vekselius akceptuoti įstatymo nustatyta tvarka, nenurodė“, neatsižvelgdamas į vekselių rūšį, kuriai akceptavimo institutas netaikomas, nors teismas pripažino, jog faktinės aplinkybės rodo, kad vekseliai yra paprastieji: „Nagrinėjamoje byloje ieškovai (paprastųjų neprotestuotinių vekselių davėjas ir laiduotojas)“, t.y. tokie, kuriems akceptavimo institutas negali būti taikomas.

Taigi, matome, jog teisės aiškinimas ir doktrina šio termino praleidimo atveju kartais skiriasi nuo teismų praktikos. Praleidus terminą pateikti apmokėti, kai įrašyta sąlyga „gražinti be išlaidų“ ar „neprotestuotinas“, vekselio turėtojas netenka teisės pareikšti reikalavimų jo davėjui, indosantams ir kitiems įsipareigojusiems asmenims, išskyrus akceptavusįjį. Pateikti apmokėti galima ir žodžiu. Šio termino praleidimo įrodinėjimo pareiga perkelta tam, kas tuo remiasi ginče su vekselio turėtoju.

Įsakomojo vekselio atveju, jei vekselis buvo akceptuotas, išsaugomos reikalavimo teisės į akceptantą ir jo laiduotojus. Jei vekselis nebuvo akceptuotas – jis tampa

¹ Šioje byloje klaidingas įstatymo aiškinimas įtakos teisingo sprendimo priėmimui neturėjo, kadangi, kaip aukščiau tekste nurodyta, vekselio davėjas neįrodė, jog vekselio turėtojas praleido terminą pateikti vekselį apmokėti.

² Teismas šiuose teiginiuose daro netgi du netikslumus: pirma, paprastajam vekseliui naudoja terminą „neakceptuotas“, nors akceptavimo institutas paprastajam vekseliui iš viso netaikomas (IPVĮ 79 str. nedaro nuorodos į akceptavimą reglamentuojančius 23-31 str.), o panašus į jį vizavimo institutas taikomas tik siekiant nustatyti datą, nuo kurios turi būti skaičiuojamas terminas vekseliui, mokėtinam per tam tikrą laiką po pateikimo (IPVĮ 80 str. 2 d.); ir antra – paprastojo vekselio davėjo statusas yra prilyginamas įsakomojo vekselio akceptantui (IPVĮ 80 str. 2 d.), t.y. vekselį jau akceptavusiam asmeniui (IPVĮ 2 str. 10 p.), todėl IPVĮ 55 str. 1 d. 5 p. nurodyto termino praleidimas aiškintinas kaip paliekantis reikalavimo teisę į paprastojo vekselio davėją (nes šis prilyginamas akceptavusiajam įsakomąjį vekselį). Byla šioje dalyje gražinta Lietuvos apeliaciniam teismui, todėl galutinis sprendimas dar nėra priimtas.

nebeturinčiu įsakomojo vekselio galios. Paprastojo vekselio atveju, vekselio davėjas atsako kaip įsakomojo vekselio akceptantas, todėl išsaugomos reikalavimo teisės į vekselio davėją ir jo laiduotojus. Visais atvejais, reikalavimo teisei skaičiuojamas trejų metų senaties terminas nuo apmokėjimo termino suėjimo.

Teismų praktika šiuo metu formuojasi ta kryptimi, jog paprastojo vekselio turėtojas, praleidęs terminą pateikti apmokėti, kai įrašyta sąlyga „grąžinti be išlaidų“ ar „neprotestuotinas“, netenka teisės pareikšti reikalavimų vekselio davėjui, o paprastasis vekselis praranda vertybinio popieriaus statusą.

Termino pateikti akceptuoti vekselio davėjo sąlygoje nustatytu laiku praleidimas. Vekselio davėjas gali vekselio įrašyti sąlygą, kad vekselis turi būti pateiktas akceptuoti (IPVĮ 24 str. 1 d.). Taip pat ir kiekvienas indosantas gali nurodyti sąlygą, kad vekselis turi būti pateiktas akceptuoti, jei tik vekselio davėjas nėra nurodęs, kad vekselis neakceptuotinas (IPVĮ 24 str. 4 d.). Pateikimo akceptuoti terminas gali būti nurodomas arba nenurodomas, be to vekselio davėjas gali įrašyti sąlygą, jog vekselis negali būti pateikiamas akceptuoti anksčiau jo nurodyto termino.

Jeigu vekselio įrašyta sąlyga, jog vekselis turi būti pateiktas akceptuoti, įrašęs asmuo nenurodo pateikimo akceptuoti termino, laikoma, jog vekselio turėtojas gali pateikti vekselį akceptuoti iki tol, kol sueis mokėjimo terminas (IPVĮ 23 str.), t.y. nustatytas palankiausias vekselio turėtojų terminas.

Vekselio turėtoji nepateikęs vekselio akceptuoti iki nustatyto termino, jis netenka reikalavimo teisės, atsirandančios ir dėl neapmokėjimo, ir dėl neakceptavimo, nebent iš įrašytos sąlygos turinio būtų matyti, kad vekselio davėjas norėjo išvengti tik atsakomybės už vekselio akceptavimą (IPVĮ 55 str. 2 d.).

Matome, jog šio termino praleidimo atveju įstatymas daro vieną išlygą – atsižvelgiama į vekselio davėjo sąlygą, kuria buvo nurodytas privalomas akceptas, turinį. Jei iš šios sąlygos turinio matyti, jog vekselio davėjas siekia tik išvengti atsakomybės už akceptavimą, bet ne už apmokėjimą (pvz. „pateikti mokėtojiui akceptuoti iki 2010-01-01, kitaip už akceptą neatsakau“), tai vekselio turėtojas išsaugo reikalavimo teisę dėl neapmokėjimo. Tokiu atveju vekselio turėtojas nebegalės pasinaudoti reikalavimo teise iki pat mokėjimo termino pabaigos, tačiau suejus mokėjimo terminui, jei vekselio mokėtojas atsisakys apmokėti vekselį, galės pareikšti reikalavimus visiems pagal vekselį įsipareigojusiems asmenims įprasta tvarka. Toks šios normos aiškinimas yra sutinkamas ir teisės doktrinoje (pvz. Абрамова[38]).

Vekselio davėjui privalomo pateikimo akceptuoti sąlygoje nenurodžius, jog siekiama išvengti tik atsakomybės už vekselio akceptavimą, praleidus terminą pateikti

akceptuoti vekselio davėjo sąlygoje nustatytu laiku, pagal ĮPVĮ 55 str. 1, 2 d. prarandama reikalavimo teisė į vekselio davėją, indosantus ir kitus įsipareigojusius asmenims, išskyrus akceptavusįjį, tačiau akceptavusiojo asmens taip pat nėra, nes vekselis nebuvo pateiktas akceptuoti. Tuomet įsakomasis vekselis tampa nebeturinčiu įsakomojo vekselio galios, nes nelieka nei vieno įsipareigojusio pagal jį asmens.

Pažeidus indosanto nurodytą sąlygą dėl pateikimo akceptuoti vekselio davėjo sąlygoje nustatytu laiku, prarandama tik reikalavimo teisė į sąlygą įrašiusįjį indosantą, teisė į kitus pagal vekselį įsipareigojusius asmenis išlieka tiek neakceptavimo, tiek ir neapmokėjimo atveju.

Taigi, praleidus terminą pateikti akceptuoti vekselio davėjo sąlygoje nustatytu laiku, teisinės pasekmės priklauso nuo to, ar vekselio davėjas sąlygoje dėl privalomo pateikimo akceptuoti nurodė, jog siekia išvengti tik atsakomybės už vekselio akceptavimą. Esant tokiam nurodymui, vekselio turėtojas išsaugo visas reikalavimo teises neapmokėjus vekselio, tik nebegali pasinaudoti reikalavimo teise iki mokėjimo termino pabaigos (neakceptavus vekselio). Nesant nurodytos išlygos, įsakomasis vekselis tampa nebeturinčiu įsakomojo vekselio galios.

Vekselio vidinio ir išorinio sandorio tarpusavio ryšys

Jau anksčiau minėjome, jog vekselio išrašymas yra abstraktus sandoris, kuriuo sukuriamas vertybinis popierius, ir šį sandorį vadinome vidiniu sandoriu. Vekselio panaudojimas (perdavimas) aptarnauja tam tikrą sandorį - šį, aptarnaujamą sandorį vadinome išoriniu sandoriu. Ar galima ginčyti vidinį sandorį, remiantis išorinio sandorio trūkumais?

Kokiais atvejais toks ginčijimas galimas, teismų praktikai taisyklės suformuluotos LAT Civilinio bylų skyriaus 2007 m. spalio 1 d. Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos nutartyje byloje 3K-7-216/2007[59]. Išaiškinta, jog ĮPVĮ 19 straipsnyje nustatytas draudimas reikšti vekselio turėtojui prieštaravimus, grindžiamus asmeniniais santykiais, netaikytinas tuo atveju, kai tokius prieštaravimus reiškia paprastojo vekselio davėjas pirmajam vekselio įgijėjui, t. y. tiesioginiam teisinių santykių, kurie buvo pagrindas išduoti vekselį (išorinio sandorio), kontrahentui. Vekselio davėjas pirmajam vekselio turėtojui turi teisę reikšti prieštaravimus dėl vekselio apmokėjimo, remdamasis jiems žinomais santykiais. Tuo tarpu, jeigu būtų konstatuotas vekselio išdavimo pagrindo negaliojimas, o vekselis jau būtų perleistas trečiajam asmeniui, tai šis, būdamas teisėtas šio vertybinio popieriaus turėtojas, neturėtų dėl to nieko prarasti. Skolininkas pagal vekselį negali atsisakyti įvykdyti prievolę teisėtam vėlesniam vekselio turėtojui arba

atsiimti iš jo vekselį. Įsipareigojęs pagal vekselį asmuo privalo įvykdyti vekselyje įtvirtintą prievolę be išlygų teisėtam vekselio turėtojui, o, ją įvykdęs, turi teisę pareikšti ieškinį tam, dėl kurio veiksmy ši prievolė atsirado be pagrindo arba neteko savo pagrindo.

Taigi, matome, jog galimybė reikšti prieštaravimus priklauso nuo to, ar vekselio turėtojas tebėra jo pradinis gavėjas. Siekiant ekonomiško, kad nereikėtų dviejų procesų – vieno dėl vekselio apmokėjimo, ir kito – atsirandančio iš tarpusavio santykių, ĮPVĮ turėtų būti aiškinamas taip, jog pirmajam gavėjui galima reikšti visus prieštaravimus, kylančius iš tarpusavio santykių, mažių mažiausiai tuos, kurie kyla iš vekselio aptarnauto išorinio sandorio. Perdavus indosamentu – naujasis turėtojas izoliuojamas nuo galimų ankstesnių prieštaravimų. Manytina, jog perdavus cesijos būdu (CK 6.101-6.110 str.), kadangi prieštaravimams galioja CK reikalavimo perleidimą reguliuojančios normos, išlieka, nors ir ribota, galimybė pareikšti visus ankstesnius prieštaravimus (CK 6.107 str.), išskyrus atvejį, kai vekselis yra ne orderinis (t.y. su nurodytu vekselio turėtoju), o pareikštinis (t.y. su neužpildytu indosamentu). Tuomet skolininko teisė reikšti prieštaravimus apsiriboja reikalavimu pripažinti pareikštinį skolos dokumentą negaliojančiu (CK 6.104 str. 5 d.) ir dabartinio vekselio turėtojo veikimu tyčia skolininko nenaudai, įgyjant vekselį (ĮPVĮ 19 str.).

Dvigubo apmokėjimo problema

Praktikoje gali susidaryti situacija, kai išrašoma sąskaita, tos sąskaitos apmokėjimui užtikrinti taip pat išrašomas vekselis. Vėliau kreditorius kreipiasi į teismą ir prisiteisia skolą pagal sąskaitą, o su vekseliu - gauna notaro vykdomąjį įrašą. Kas šioje schemoje suveikia klaidingai, kad atsiranda dvigubas apmokėjimas?

Pirmiausia panagrinėkime vekselio apmokėjimą. Vekselis - vertybinis popierius, jeigu nėra formos trūkumų, jį išrašiusio subjekto trūkumų (civilinio veiksnio stokos) ir vekselio turėtojo tyčios skolininko nenaudai (ĮPVĮ 19 str.), vekselis turi būti apmokėtas. Kaip jau aptarėme anksčiau (žr. Vekselio vidinio ir išorinio sandorio tarpusavio ryšys), vekselio davėjas turi teisę reikšti prieštaravimus dėl vekselio apmokėjimo, remdamasis jiems žinomais santykiais. Todėl dvigubo apmokėjimo problema atsiranda dėl netinkamo skolininko teisių įgyvendinimo, arba dėl aplaidaus neatsargumo įforminant sandorių dokumentus.

Nesąžiningas kreditorius gali rinktis du elgesio variantus: arba pirma pareikšti ieškinį pagal sąskaitą, o gavęs vykdomąjį raštą – gauti notaro vykdomąjį įrašą vekseliui; arba iš pradžių gauti vykdomąjį įrašą vekseliui, o po to – ir pareikšti ieškinį pagal tariamai neapmokėtą sąskaitą. Ištirsime abu šiuos atvejus.

Jei kreditorius iš pradžių reiškia ieškinį pagal sąskaitą, skolininkui tenka gintis, jog sąskaitos apmokėjimas yra atliktas arba užtikrintas vekseliu. Jei šalys raštu sutarė, jog apmokėjimas pagal sąskaitą vekseliu yra tinkamas prievolės įvykdymas, įvyksta novacija – vienos prievolės pakeitimas kita, sąskaitos apmokėjimas įvykdytas ir prievolė pasibaigia (CK 6.141 str.). Tuomet kreditorius gali tik reikalauti apmokėti vekselį. Tačiau šalys gali susitarti ir dėl to, jog vekselis yra tik prievolės apmokėti sąskaitą užtikrinimo būdas. CK 6.70 str. leidžia sutartyje numatyti ir kitus, CK tiesiogiai nenumatytus užtikrinimo būdus, taigi ir išduoti vekselį apmokėjimui užtikrinti. Svarbu, jog toks vekselio išdavimas būtų aiškiai nurodytas sutartyje. Tuomet, kreditoriui pateikus ieškinį pagal sąskaitą, skolininkas turi teismui pateikti įrodymus, jog ieškiniui užtikrinti buvo surašytas vekselis; pateikti priešieškinį šį vekselį gražinti skolininkui be apmokėjimo, arba tiesiog palikti jo originalą byloje, taip išvengiant galimo vekselio pateikimo vykdomajam įrašui atlikti, pasibaigus teismo procesui. Paaiškėjus, jog vekselis jau perduotas naujam kreditoriui, tektų įvykdyti vekselio įtvirtintą prievolę be išlygų naujam teisėtam vekselio turėtojui, o teismo proceso metu – įrodinėti, jog kreditorius pasinaudojo įvykdymo užtikrinimu, ir prievolės jam vykdyti nebereikia, nes ją pakeitė prievolė apmokėti vekselį naujam kreditoriui.

Jei kreditorius iš pradžių kreipiasi dėl vykdomojo įrašo vekseliui, vėlgi skolininko padėtis priklauso nuo to, kas įrašyta sutartyje, perduodant vekselį – ar tai atsiskaitymas vekseliu pagal prievolę – novacija, ar vekseliu buvo tik užtikrinta prievolė apmokėti sąskaitą; taip pat ir nuo to, ar tai pradinis kreditorius, kurio sąskaita neapmokėta, ar naujas kreditorius. Jei sutartyje buvo susitarta dėl novacijos, vekselį reikia apmokėti, o pareiškus ieškinį dėl sąskaitos apmokėjimo – nurodyti, jog vekselis apmokėtas, o pradinė prievolė pasibaigusi. Jei sutartyje vekselis numatytas tik kaip užtikrinimo priemonė, skolininkas turi galimybę ginčyti vykdomąjį įrašą, remdamasis jiems žinomais santykiais, tačiau sėkmė tikėtina tik tuo atveju, jei kreditorius prievolę vykdė netinkamai, ir skola nėra tokio dydžio, kokiai sumai išrašytas vekselis. Kita galimybė – apmokėti vekselį, ir tikėtis, jog kreditorius bus sąžiningas ir nebereikalaus apmokėjimo pagal sąskaitą. Jei reikalavimus pagal vekselį pareiškia naujas kreditorius, tai yra vienintelis skolininko elgesio variantas. Tačiau, jei kreditorius nesąžiningas ir pareikalauja apmokėjimo pagal sąskaitą, skolininkas galėtų reikšti atsikirtimus, jog vekselis buvo priemonė šiam apmokėjimui užtikrinti, ir pateikti įrodymus, jog vekselis yra apmokėtas (ar bent jau kad pradėtas išieškojimas pagal vekselį).

Tokį vekselio, perduoto trečiajam asmeniui, besąlygiškumo traktavimą patvirtina ne tik teisės doktrina, bet ir Lietuvoje formuojama teismų praktika, visų pirma aukščiau minėta išplėstinės LAT Civilinių bylų kolegijos nutartis byloje nr. 3K-7-216/2007[59].

Taigi, kaip matome, jei skolininkas pasirūpina tinkamu pagrindinės (išorinės) prievolės ir vekselio susiejimu, jis turi galimybę išvengti dvigubo apmokėjimo. Daug blogesnėje padėtyje atsiduria skolininkas, nesusiejęs šių dviejų prievolių. Tuomet jis teturi galimybę įrodinėti, jog vekselio perdavimo sandoris (bet ne pats vekselio išrašymo sandoris) vyko be teisėto pagrindo, t.y. iš esmės remtis nepagrįsto praturtėjimo normomis (CK XX skyrius). Paties vekselio ginčyti jis neturi pakankamo teisinio pagrindo. Taip pasireiškia vekselio abstraktumo ir viešo patikimumo savybės.

Atsiskaitymo vekseliu, pagal kurį negaunami pinigai, problema

Ši problema gali iškilti, kai skolininkas atsiskaito vekseliu, pagal kurį vėliau kreditorius negauna apmokėjimo. Pirmiausia reikia atkreipti dėmesį į tai, jog yra labai svarbi sutartinė formuluotė, pagal kurią skolininkas atsiskaito vekseliu. Pirmoji galimybė – tai ankstesnės prievolės pakeitimas nauja (novacija), nurodant, jog vekseliu pilnai atsiskaityta pagal ankstesnę prievolę. Tokiu atveju pirmoji prievolė pasibaigia, šalys ją pakeičia vertybiniu popieriumi – vekseliu išreikšta prievole. Kita galimybė – kai vekselis perduodamas tik kaip sutartinis pagrindinės prievolės užtikrinimas¹. Tokiu atveju pradinė prievolė išlieka.

Kokios galimos negavimo pinigų pagal vekselį priežastys? Jas verta suskirstyti į dvi grupes – nuo kreditoriaus nepriklausančios priežastys, ir jo veiksmų (neveikimo) įtakotos priežastys.

Nuo kreditoriaus nepriklausančios priežastys galėtų būti:

- vekselio formos trūkumai;
- pagal vekselį įsipareigojusių asmenų nebuvimas (dėl neveikimo ar suklastotų parašų);
- mokėtojų pagal vekselį nemokumas.

Kreditoriaus veiksmų (neveikimo) įtakotos priežastys galėtų būti:

¹ Tinkamai užtikrinimą įforminantis vekselis turėtų turėti įrašą „ne įsakymu“, arba analogiškus žodžius (IPVĮ 13 str. 2 d.), kad nebūtų galima atlikti perdavimo indosamentu ir skolininkas lengviau galėtų išvengti dvigubo apmokėjimo (žr. Dvigubo apmokėjimo problema). Taip pat skolininkas su kreditoriumi gali susitarti atlikti įkeitimo indosamentą (IPVĮ 21 str.), jei užtikrinimui naudojamas trečiojo asmens vekselis. Įvykdžius pagrindinę prievolę, indosamentas išbraukiamas ir skolininkas vėl tampa teisėtu vekselio savininku (IPVĮ 18 str. 1 d. 2 sak.).

- terminų, numatytų [PVI 55 str. 1 d. praleidimas;
- reikalavimų pateikimo senaties terminų praleidimas.

Manytina, jog novacijos atveju kreditorius prisiima riziką ne tik dėl savo veiksmų (neveikimo), bet ir dėl nuo jo nepriklausančių priežasčių. Patvirtindamas, jog atsiskaitymas vekseliu jam yra tinkamas, kreditorius turi įvertinti ir galimą neatsiskaitymo riziką. Išimtis iš tokio traktavimo galėtų būti tik tyčinis skolininko veikimas kreditoriaus nenaudai – t.y. perdavimas žinomai ydingo dėl formos trūkumo vekselio ar vekselio, kuris jam žinomai nebus apmokėtas. Tačiau šias aplinkybes turi įrodyti kreditorius. Teismų praktikos šiuo klausimu kol kas rasti nepavyko.

Tuo tarpu kai vekselis yra apmokėjimo užtikrinimo priemonė, kreditorius yra atsakingas tik dėl vekselio reikalavimo teisių netekimo, jei pagal vekselį pagrindiniu skolininku buvo ne skolininkas (t.y. jei tai buvo ne skolininko akceptuotas įsakytinis vekselis ar jo išduotas paprastasis vekselis). Tačiau ir šiuo atveju kreditoriaus atsakomybė gali būti ribojama sutartyje. Kitais atvejais kreditorius išsaugo teisę reikalauti apmokėjimo pagal pagrindinę prievolę, nes papildomos prievolės pasibaigimas nedaro pagrindinės prievolės negaliojančia.

Teisės doktrinoje, priklausomai nuo sutarties tarp šalių pobūdžio, į tokį prievolės užtikrinimą vekseliu žiūrima kaip į vertybinio popieriaus suteikiamų teisių įkeitimą arba kitą sutartinę prievolės užtikrinimo būdą (Новоселова[40]).

Išieškojimo pagal vekselį problemos

Gyvenime yra svarbu ne tik turėti teisę ir ją patvirtinti, bet ir galėti tinkamai ją įvykdyti. Anksčiau jau trumpai minėjome pirmąjį žingsnį link vykdymo, kurį atlieka notaras – tai vykdomojo įrašo vekselyje padarymas.

Tolesnį išieškojimą pagal vekselį vykdo antstolis. Vykdomo proceso metu vekselių turėtojai ir jų valią vykdančys antstoliai taip pat susiduria su kai kuriomis praktinėmis problemomis bei teisės spragomis.

Aptarsime kai kurias iš jų.

Notaro vykdomojo įrašo vykdytinumas. Antstoliai vykdomo veiksmus (vykdomąją bylą) pradeda tik pagal vykdomuosius dokumentus. Vykdomųjų dokumentų sąrašas pateiktas CPK 587 str. Tačiau šiame sąrašė notaro vykdomųjų įrašų nėra.

Kyla klausimas, koku pagrindu antstolis vykdo išieškojimą pagal vykdomąjį įrašą?

Antstolių praktikoje ir tuo pagrindu formuojamoje doktrinoje, pvz. I.Karalienės[45] pranešime konferencijoje, teisinis pagrindimas kildinamas iš dabartinio

CPK patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo 10 str. Šio straipsnio 7 d. sako, jog: „Institucijos ar įstaigos, pagal įstatymus ar kitus teisės aktus turėjusios teisę priimti sprendimus, kurie iki Civilinio proceso kodekso įsigaliojimo buvo laikomi vykdomaisiais dokumentais, ir toliau turi teisę išduoti šiuos vykdomuosius dokumentus ir šie dokumentai vykdomi pagal Civilinio proceso kodeksą, jei įstatymai nenustato kitaip“. Ankstesnės redakcijos CPK vykdomieji įrašai, kaip vykdomieji dokumentai, buvo numatyti. Todėl, remiantis šiomis dviem normomis, notaro atlikti vykdomieji įrašai ir dabar laikomi vykdomaisiais dokumentais.

Šiuo metu siūlomuose CPK pakeitimuose[65] 587 str. 8 p. notaro vykdomieji įrašai vėl siūlomi įtraukti į vykdomųjų dokumentų sąrašą.

Taigi, notaro atliktas vykdomasis įrašas yra vykdomasis dokumentas.

Skolininko informavimas apie vykdymo procesą. Pagal CPK 661 straipsnį, pradedant vykdymą, skolininkui turi būti išsiųstas raginimas, išskyrus 1 d. numatytą išimtį – „Jeigu įstatymuose ar vykdomajame dokumente nurodyti įvykdymo terminai, raginimas įvykdyti sprendimą nesiunčiamas ir antstolis, pasibaigus nurodytam sprendimo įvykdymo terminui, iškart pradeda priverstinio vykdymo veiksmus.“ Kyla klausimas, ar laikytina, jog vekselio ir jo vykdomojo įrašo atveju yra nurodyti vykdymo terminai. Iš vienos pusės, galima argumentuoti, jog mokėjimo terminas yra nurodomas vekselyje (išskyrus vekselius mokėtinus juos pateikus, paprastumo dėlei tokių vekselių kol kas nenagrinėjame), todėl skolininkas jį žinos, įstatyme yra nurodyta, jog tokį vekselį apmokėti reikia „paskutinę mokėjimo termino dieną arba per dvi po jos einančias darbo dienas“ (IPVĮ 40 str. 1 d.), taip pat „Įsipareigojimų pagal vekselį vykdymo terminų atidėjimas neleidžiamas nei įstatymų, nei teismo.“ (IPVĮ 76 str.). Šitaip argumentuojant, būtų galima daryti išvadą, jog raginimo skolininkui siųsti nereikia.

Iš kitos pusės, neapmokėtą vekselį galima lyginti su neįvykdyta terminuota sutartimi. Sutarčių teisėje, esant terminuotai prievolei pagal sutartį, skolininkas taip pat žino, kada prievolė turi būti įvykdyta, sutartis jos šalims turi įstatymo galią (CK 6.189 str. 1 d.), tačiau neįvykdžius sutarties, teismas sprendimo pagrindu išduoda vykdomąjį raštą ir skolininkui turi būti siunčiamas raginimas. Išimtis daroma tik teismo įsakymo ir preliminarus sprendimo atvejais (CPK 661 str. 2 d.), tačiau teismo įsakymas yra vykdomasis dokumentas (CPK 587 str. 2 p.), jame nustatomas terminas įvykdyti prievolę, nurodant jog jis įsiteisėja per 20 dienų nuo įteikimo (CPK 436 str. 7 d., 437 str. 2 d.), todėl terminą skolininkas žino.

Kitas argumentas dėl raginimo siuntimo - vekselio turėtojas gali pareikšti reikalavimą vekselio davėjui, laiduotojams ir indosantams kiekvienam atskirai arba

visiems ar daliai jų solidariai (IPVĮ 49 str. 1, 2 d.), todėl vykdomajame įrašė įrašytas skolininkas gali ir nežinoti, jog apmokėti vekselį bus reikalaujama būtent iš jo. Jeigu šis skolininkas buvo vekselio indosantas ar laiduotojas, jis gali preziumuoti, jog vekselio davėjas (akceptantas) įvykdys išsipareigojimą laiku, arba gavęs pranešimą apie neapmokėjimą [PVĮ 47 str. numatyta tvarka.

Į šį klausimą atsakė LAT byloje nr. 3K-3-477/2008[58]. Teismas pažymėjo, jog nors terminas nurodytas vekselyje, tačiau vekselis savaime nėra vykdomasis dokumentas, o vykdomuoju dokumentu laikomas notaro išduotas vykdomasis įrašas, kuriame terminas nėra nustatomas. Todėl negalima laikyti, jog terminas nustatomas vykdomajame dokumente. Teismas taip pat pabrėžė, jog [PVĮ 35 straipsnis nurodo ne terminą apmokėjimui, o galimus alternatyvius termino nurodymo būdus. Konkretus vekselio apmokėjimo terminas, remiantis nurodytomis taisyklėmis, nustatomas vekselyje, jį išrašant, o vekselis, kuriame terminas nenurodytas, laikomas mokėtiniu jį pateikus. Taip pat negalima laikyti, jog terminas nurodytas [PVĮ 40 str. Teismas nurodė, jog ši norma reglamentuoja ne vekselio apmokėjimo, t.y. prievolės terminą, o vekselio pateikimo apmokėti - t.y. vekselio turėtojo (o ne skolininko!) atliekamo veiksmo atlikimo terminą. Taigi, teismas daro išvadą, jog nei vykdomajame dokumente (notaro vykdomajame įrašė), nei įstatyme (IPVĮ) nenustatytas įvykdymo terminas, taigi nėra būtinųjų sąlygų CPK 661 straipsnio 1 daliai taikyti ir antstolis privalo siųsti skolininkui raginimą.

Iki šios bylos antstolių praktika raginimo siuntimo klausimu buvo nevienoda - žr. I.Karalienės[45] pranešimą.

Taigi, pradedant vykdymą, vykdomajame įrašė įrašytiems skolininkams turi būti siunčiamas raginimas CPK 655-660 str. nustatyta tvarka.

Veiksmi, nerandant skolininko. Kaip jau minėjome, pradedant vykdyti vykdomąjį įrašą, skolininkui pirmiausia turi būti išsiųstas raginimas. Jei skolininko buvimo vieta nežinoma ar skolininkas slapstosi (vekselyje nurodytu adresu laiško įteikti nepavyko), CPK suteikia dvi galimybes. Tai skolininko paieška (CPK 620 str.) ir viešas raginimo įteikimas (CPK 660 str.). Abiem atvejais sprendimą turi priimti išieškotojas savo iniciatyva. Taip pat antstolis turi teisę, išsiuntęs raginimą (paskutiniu žinomu skolininko adresu ir/arba gyventojų registre nurodytu adresu), areštuoti skolininko turtą (išieškomos sumos ribose). Tokią galimybę numato CPK 658 str. 2 d. Kadangi skolininko bankų sąskaitose esančios lėšos yra labai likvidžios (per labai trumpą laiką gali būti išgrynintos arba pervestos kitur), tai paprastai tikslinga jas areštuoti iš karto. Nepavykus įteikti raginimo registruotu laišku, išieškotojas sprendžia, ar imtis skolininko paieškos, ar įteikti raginimą viešuoju būdu. Jeigu pavyko nustatyti pakankamai skolininko turto,

tikslinga įteikti raginimą viešai, kaip numatyta 660 str. 1 d.: "Tais atvejais, kai nežinoma skolininko buvimo vieta, skolininkas slapstosi ar dėl kitų objektyvių priežasčių įteikti jam raginimą įvykdyti sprendimą negalima, išieškotojo prašymu ir jo lėšomis raginimas įvykdyti sprendimą skelbiamas vykdymo veiksmų atlikimo vietos laikraštyje.". Svarbu atkreipti dėmesį, jog tam turi būti išieškotojo prašymas, taip pat išieškotojas turi apmokėti raginimo paskelbimą. Šiuo būdu įteikus raginimą, antstolis gali išieškoti iš surasto turto. Skolininko tolesnis vengimas susisiekti su antstoliu nebėra kliūtis tęsti išieškojimą, nes pagal CPK 604 str., visi procesiniai dokumentai, išskyrus raginimą susimokėti, laikomi įteiktais praėjus penkioms dienoms nuo išsiuntimo dienos.

Antroji alternatyva - skolininko paieška. Vėlgi, ji skelbiama tik išieškotojo prašymu, sumokėjus paieškos išlaidas, CPK 620 str. 3 d. numatyta tvarka: "kada skolininko gyvenamoji vieta nežinoma, išieškotojo prašymu antstolis gali priimti patvarkymą skelbti skolininko paiešką per policiją, jeigu išieškotojas pateikia duomenis, kad jam nepavyko nustatyti skolininko gyvenamosios vietos, ir sumoka nustatyto dydžio paieškos išlaidas.". Normoje yra dar vienas reikalavimas - išieškotojas turi pateikti duomenis, kad jam nepavyko nustatyti skolininko gyvenamosios vietos, tačiau praktikoje pakanka, jog antstolis nesusisiekia su skolininku nei išieškotojo pateiktais, nei gyventojų registre nurodytais adresais, o jei skolininkas dirba - tai ir Sodroje nurodytu darbovietės adresu.

Vykdamas skolininko paiešką, gali paaiškėti, jog skolininkas nebegyvena Lietuvoje. Tokiu atveju išieškojimas galimas tik tuomet, jei skolininkas Lietuvoje turi turto arba gauna pajamų. Priešingu atveju, pagal CPK 631 str. 1 d. 9 p. vykdomasis dokumentas gražinamas išieškotojui. Šis, jeigu žino skolininko gyvenamąją vietą kitoje valstybėje, arba skolininko turto buvimo vietą, gali arba išsiimti Europos vykdomąjį raštą, kurį galima panaudoti ES šalyse, išskyrus Daniją, arba prašyti pripažinti ir vykdyti Lietuvoje išduotą vykdomąjį įrašą. Toks pripažinimas ir vykdymas atliekamas pagal skolininko buvimo valstybės teisę ir tarptautines sutartis. Nežinant skolininko buvimo valstybės, deja, bet efektyvių priemonių jam atrasti šiuo metu nėra.

Apmokėjimas pagal negaliojantį vekselį

Praktikoje taip pat galima situacija, kai skolininkas, nežinodamas apie trūkumus, apmoka pagal dokumentą, kuris turi formos trūkumų ir negali būti laikomas vekseliu (IPVĮ 4 str. 1 d., 78 str. 1 d., taip pat žr. aukščiau, „Vekselių formos problemos“), arba pagal vekselį, kurio terminai pasibaigę (žr. aukščiau „Vekselių su pasibaigusiu terminu

statusas ir tolesnio panaudojimo problematika“). Kaip traktuoti tokį menamos prievolės įvykdymą?

Jei vekselis turi formos trūkumų, kurie padaro jį neturinčiu vekselio galios dokumentu, apmokėjimas iš tiesų atliekamas ne pagal vekselį, o pagal dokumentą, kuris tariamai yra vekselis. Toks mokėjimas gali būti visiškai teisėtas, priklausomai nuo dokumento turinio ir jo perdavimo aplinkybių.

Jei apmokėjimas vyksta pagal visus reikiamus rekvizitus turintį vekselį, tačiau praleidus jo terminus ir/arba pasibaigus reikalavimų pateikimo senaties terminams, mokėjimas galimai vyksta be pagrindo. Tačiau tokiu atveju, pasibaigus senaties terminui, turime prigimtinę prievolę, kurios savanoriškas įvykdymas nereiškia jog skolininkas, įvykdęs prievolę po to, kai baigėsi ieškinio senaties terminas, ir apie tai sužinojęs, galėtų reikalauti grąžinti tai, kas perduota kreditoriui. (V.Mikelėnas[36]). Tuo tarpu rusų mokslininkai pažymi, jog Rusijos Federacijos teismų praktikoje, bene vienintelėje pasaulyje, laikomasi požiūrio, jog šie senaties terminai yra naikinamieji, t.y. jiems suėjus prievolė pasibaigia ir netampa prigimtaine (Абрамова[38]). Lietuvoje teismų praktikos šiuo klausimu kol kas rasti nepavyko.

Reikia atsižvelgti į tai, jog vekselis paprastai aptarnauja kitą prievolę, jo išdavimui buvo tam tikras pagrindas, išorinis sandoris, kuris nėra matomas vekselyje. Todėl vien tai, jog skolininkas įvykdė prievolę pagal negaliojantį dokumentą, neturėtų būti pagrindu susigrąžinti tai, kas sumokėta. Jei ta pati prievolė nebuvo įvykdyta (apmokėta) du kartus, nepagrįsto praturtėjimo neatsiranda.

Siūlymas atsisakyti protestų registro

2009-10-19 LR teisingumo ministerija įregistravo ĮPVĮ pakeitimo projektą[67], kuriuo siūlo naikinti ĮPVĮ 83 str., numatantį viešą užprotestuotų (dėl neapmokėjimo ar neakceptavimo) vekselių registrą ir informacijos apie užprotestuotus vekselius viešą skelbimą „Valstybės žinių“ priede. Prieš tai 2009-10-14 Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu[66] šiam pakeitimo projektui buvo pritarta. Projekto aiškinamajame rašte[68] nurodoma, jog jis parengtas atsižvelgiant į Lietuvos notarų rūmų siūlymą, ir argumentuojama, jog dabartinis reguliavimas sukuria nereikalingą biurokratinę našta notarams ir asmenims, protestuojantiems vekselius. Pateikiami penki argumentai:

1. „Valstybės žiniose“ turėtų būti skelbiama tik viešo pobūdžio, valstybei reikšminga bei su jos interesais susijusi informacija.

2. Protestas įsigalioja ir vykdomasis įrašas gali būti išduodamas dar iki paskelbimo „Valstybės žinių“ priede dienos, paskelbimas nėra įsigaliojimo pagrindas.

3. Pagal vekselį įsipareigojusiems asmenims visada pranešama tiesiogiai, todėl informacijos skelbimas „Valstybės žinių“ priede nėra reikšmingas.

4. Informacijos „Valstybės žinių“ priede skelbimas kainuoja papildomus kaštus, kartais žymiai daugiau, nei patys notariniai veiksmai.

5. Visi notariniai veiksmai registruojami notariniame registre, todėl nėra tikslinga atskirai tvarkyti užprotestuotų vekselių viešo registro.

Seimo kanceliarijos teisės departamentas savo išvadoje[69] siūlo projektą tobulinti, bei teikdamas pastabas išvelgia dvi galimas kitų asmenų teisių pažeidimų grupes, priėmus šį projektą:

Pirma, atsisakius viešo pranešimo apie vekselio užprotestavimą, gali būti pažeistos pagal vekselį įsipareigojusių asmenų, kurių buvimo vieta nežinoma, teisės.

Antra, viešas pranešimas apie užprotestuotą vekselį "Valstybės žinių" priede bei galimybė susipažinti su užprotestuotų vekselių viešo registro duomenimis gali būti reikšmingi ir kitiems pagal šį vekselį įsipareigojusių asmenų kreditoriams.

Pirmajam argumentui reikėtų paprieštarauti. Pirmiausia, pasirašydami vekselį (taip pat laiduodami, perduodami pagal indosamentą), asmenys turi atkreipti dėmesį į ĮPVĮ 47 str. 5 d. Joje nurodyta, jog pranešant dėl neapmokėjimo „Laikoma, kad terminas nepraleistas, jeigu pranešimas nustatytu laiku buvo išsiųstas paštu.“ Įstatymas numato, jog pakanka išsiųsti paštu, o ne įteikti pranešimą. Todėl visa atsakomybė dėl vekselyje nurodomo adreso teisingumo paliekama vekselyje pasirašančiam asmeniui. Taip siekiama kiek įmanoma apsaugoti vekselio, kaip vertybinio popieriaus apyvartumą ir padidinti jo vertę vekselio turėtojui. Tai reiškia, jog pasirašantis vekselyje asmuo turi įsitikinti, jog vekselyje nurodo tinkamą adresą, o jam pasikeitus - turėtų pranešti vekselio turėtojui (jei jį žino), ar asmeniui, kuriam perdavė vekselį (šis asmuo vėliau ĮPVĮ 47 str. 1 d. nustatyta tvarka bus įpareigotas pranešti apie neapmokėjimą). Tokios prievolės ĮPVĮ vekselyje pasirašiusiam asmeniui nenustato, tačiau taikytina CK 2.17 str. 3 d., kuri nustato, jog „Fizinis asmuo privalo raštu pranešti kitai sandorio šaliai, taip pat savo kreditoriams ar skolininkams apie savo gyvenamosios vietos pasikeitimą. Jeigu asmuo šios pareigos neįvykdo, kita sandorio šalis ir kreditoriai turi teisę siųsti pranešimus bei atlikti kitus veiksmus paskutinėje jiems žinomoje asmens gyvenamojoje vietoje.“. Juridiniam asmeniui įtvirtintas reikalavimas viešai skelbti buveinės pasikeitimus: „Juridinis asmuo, pakeitęs buveinę, privalo atitinkamai pakeisti steigimo dokumentus ir juos įregistruoti.“ (CK 2.49 str. 4 d.), „Visas susirašinėjimas su juridiniu asmeniu yra laikomas tinkamu, kai

jis vyksta juridinio asmens buveinės adresu, ..., jeigu juridinis asmuo aiškiai nenurodė kitaip.“ (CK 2.49 str. 3 d.). Taigi, asmenys, įsipareigoję pagal vekselį, turi ir pareigą pasirūpinti, jog asmeniui, kuriam perdavė vekselį, būtų žinomas teisingas jų adresas, visos šios pareigos pažeidimo pasekmės yra jų rizika. Todėl papildomas jų teisių gynimas viešu pranešimu apie užprotestuotus vekselius nėra būtinas. Kitas, techninis aspektas - šiuo metu viešas registras skelbiamas atskirais įrašais „Valstybės žinių“ priede, jų sekimas yra pakankamai darbu imlus procesas, todėl tikėtina, jog nemaža dalis pagal vekselį įsipareigojusių asmenų nesinaudoja registru dėl jo nepatogumo.

Su antruoju argumentu būtų galima iš dalies sutikti. Pagal dabartinį teisinį reguliavimą, su vekseliu nesusiję asmenys gali gauti informaciją iš viešo registro, šiuo metu skelbiamo „Valstybės žinių“ priede. Jame pateikiama informacija apie užprotestuotus dėl neakceptavimo ar neapmokėjimo yra naudinga kitiems esamiems ar būsimiems pagal vekselį įsipareigojusių asmenų kreditoriams. Jie gali sužinoti apie įsipareigojusių asmenų prievolių nevykdymą ir spręsti apie vekselių, mokėtinų juos pateikus, ankstesnę pateikimą, reikalauti papildomo vekselio laidavimo, spręsti ar atsirado teisė pareikšti reikalavimus sumokėti, nepasibaigus mokėjimo terminui, kaip numatyta [PVĮ 45 str. 1 d. 2 p. „b) mokėtojo nemokumo atveju, nepaisant, ar šis akceptavo vekselį, ar ne, bet jeigu sustabdė savo mokėjimus, nors tai ir nepatvirtinta teismine tvarka“. Deja, informacija pateikiama viešai tik apie tuos neapmokėtus vekselius, kurie yra protestuojami, ir kreditoriai apie jų neapmokėjimą sužinoti negali.

Manytina, kad reikėtų ne tik turėti viešą užprotestuotų vekselių registrą, bet jį praplėsti ir neapmokėtais neprotestuotinais vekseliais, pagal kuriuos išduodami vykdomieji įrašai. Visų pirma, tuomet atsirastų reali galimybė įvertinti vekselių davėjų patikimumą. Nemaža vekselių dalis yra neprotestuotini ir jų neapmokėjimas užprotestuotų vekselių registre neatsispindi, o vykdomojo įrašo išdavimo faktai įtraukiami tik į notaro notarinį registrą, su kuriuo tretieji asmenys susipažinti negali (Notariato įstatymo 37, 38 str.). Taip pat tobulintina tokio registro forma - tikslingiau būtų jį viešinti ne spausdinant „Valstybės žinių“ priede, o viešai Internetu prieinama elektronine forma su paieškos galimybe (panašiai kaip teikiama teismų sistemos informacija iš sistemos LITEKO).

Taigi, darytina išvada, jog tokio registro buvimas padidintų vekselių, kaip vertybinių popierių patikimumą, nes būtų lengviau įvertinti pagal vekselį įsipareigojusių asmenų patikimumą operacijose su kitais vekseliais.

Išvados

1. Vekselių teisinis reguliavimas Lietuvoje vykdomas pagal unifikuotą pavyzdinį Ženevos konvencijoje pateiktą įstatymą, kuris į Lietuvos teisę perkeltas įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo pavidalu.
2. Vekselis yra vertybinis popierius, Lietuvos teisėje įtvirtintas kaip abstraktus vienašalis sandoris, atsietas nuo aptarnaujamo sandorio, turintis griežtą formalumą, viešo patikimumo savybę.
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika nuosekliai patvirtina vekselio abstraktumą, atsietumą nuo išorinio sandorio, taip pat palaipsniui formuluoja abstraktumo taikymo ribas.
4. Išorine prievole galima susieti su vekseliu, tokiu būdu mažinant vekselio abstraktumą, tiek pateikiant nuorodas į jį vekselio tekste, tiek ir surašant atskirą dokumentą. Tačiau tokios nuorodos nedaro įtakos trečiųjų asmenų, kuriems gali būti perleistas vekselis, teisėms.
5. Lietuvos teismų praktika vekselių teisėje tik pradedama formuoti, kai kuriais svarbiais klausimais, tokiais kaip vekselio teisinis statusas praleidus terminus, ji formuojama kitaip, nei kitose šalyse, priėmusiose tą patį pavyzdinį įstatymą.
6. Teismų praktikos nestabilumas ir vekselių davėjų nepakankamas suvokimas kaip jiems saugesniu būdu turėtų būti apiforminamas sandoris, kurį aptarnauja vekselis, mažina vekselių naudojimą civilinėje apyvartoje.
7. Vekselių civilinės apyvartos patikimumą padidintų viešas, Internetu prieinamas, užprotestuotų ir neapmokėtų vekselių registras, kuris leistų geriau įvertinti įsipareigojusių pagal vekselius asmenų patikimumą.

Literatūros sąrašas

Teisės norminiai aktai – Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys

1. Vienos konvencija „Dėl tarptautinių sutarčių teisės“. Valstybės žinios, 2002, Nr. 13-480.
2. Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys „1930 metų Ženevos konvencija dėl įstatymų kolizijų naudojant įsakomuosius ir paprastuosius vekselius sprendimo“. Valstybės žinios, 2000, Nr. 22-550.

3. Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys „Ženevos konvencija dėl Vieningo įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo“. Valstybės žinios, 1992, Nr. 26-766.
4. Estonia, Latvia and Lithuania. Convention providing a Uniform Law of Bills of Exchange and Promissory Notes, with Annex. Signed at Kaunas, April 9th, 1938. League of Nations. Treaty Series, 1938, Vol. CXCI, Nos. 4431-4457, p. 120-163. Galima prieiga per Internetą <<http://treaties.un.org/doc/publication/unts/lon/volume%20191/v191.pdf>> [žiūrėta 2011-03-25].
5. Germany, Austria, Belgium, Brazil, Colombia, etc. Convention providing a Uniform Law of Bills of Exchange and Promissory Notes, with Annexes and Protocol. Signed at Geneva, June 7, 1930. League of Nations. Treaty Series, 1933-1934, Vol. CXLIII, Numbers 1, 2, 3 and 4, p. 337-354. Galima prieiga per Internetą <<http://treaties.un.org/doc/publication/unts/lon/volume%20143/v143.pdf>> [žiūrėta 2011-03-25].

Teisės norminiai aktai – Lietuvos Respublikos teisės aktai

6. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2002, Nr. 36-1340.
7. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262.
8. Lietuvos Respublikos vertybinių popierių įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2007, Nr. 17-626.
9. Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2002, Nr. 91-3891.
10. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2000, Nr. 64-1914; nauja redakcija 2003-12-11 Nr. IX-1889. Valstybės žinios, 2003, Nr. 123-5574.
11. Lietuvos Respublikos įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymas. Valstybės žinios, 1999, Nr. 30-851.
12. Lietuvos Respublikos čekių įstatymas. Valstybės žinios, 1999, Nr. 30-852.
13. Lietuvos Respublikos įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo bei čekių įstatymo įgyvendinimo įstatymas. Valstybės žinios, 1999, Nr. 30-853.
14. Lietuvos Respublikos mokėjimų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 1999, Nr. 97-2775.

15. Lietuvos Respublikos valstybės skolos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 1996, Nr. 86-2045; nauja redakcija 2005-06-16 Nr. X-251. Valstybės žinios, 2005, Nr. 83-3041.
16. Lietuvos Respublikos vertybinių popierių rinkos įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 1996, Nr. 16-412.
17. Lietuvos Respublikos lito patikimumo įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 1994, Nr. 24-378.
18. Lietuvos Respublikos pinigų įstatymas (su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 1993, Nr. 27-623.
19. Lietuvos Respublikos notariato įstatymas. Valstybės žinios (su pakeitimais ir papildymais), 1992, Nr. 28-810.
20. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos prisijungimo prie Ženevos vekselių ir čekių konvencijų“. Lietuvos Aidas, 1992, Nr.: 147; Valstybės žinios, 1992, Nr.: 26-766.
21. Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos nutarimas „Dėl komercinio kredito ir vekselių apyvartos“, Valstybės žinios, 1992, Nr.: 22-633.
22. Vekselių įstatymas. Vyriausybės žinios, 1938, Nr. 619-4388.
23. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl vekselių naudojimo taisyklių patvirtinimo“ (1999-09-13 Nr. 987). Valstybės žinios, 1999, Nr. 78-2322.
24. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl vekselių ir čekių protestavimo taisyklių ir notarų vykdomųjų įrašų atlikimo tvarkos patvirtinimo“ (1999-09-13 Nr. 988). Valstybės žinios, 1999, Nr. 78-2323.
25. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės vertybinių popierių išleidimo ir apyvartos tvarkos patvirtinimo“ (1997-12-03 Nr. 1329). Valstybės žinios, 1997, Nr. 112-2838; nauja redakcija 2004-02-05 Nr. 131. Valstybės žinios, 2004, Nr. 22-663.
26. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas dėl sprendimų vykdymo instrukcijos patvirtinimo. Sprendimų vykdymo instrukcija (2005-10-27 Nr. 1R-352, su pakeitimais ir papildymais). Valstybės žinios, 2005, Nr. 130-4682.
27. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas dėl notarų imamo atlyginimo už atliekamus notarinius veiksmus ir teikiamas teisinės bei techninės paslaugas dydžių. (1996-09-12 Nr. 57). Valstybės žinios, 1996, Nr. 87-2075; nauja redakcija 2008-02-05 Nr. 1R-69. Valstybės žinios, 2008, Nr. 17-590..

Teisės norminiai aktai – kitų šalių teisės aktai

28. 1988 - United Nations Convention on International Bills of Exchange and International Promissory Notes (neįsigaliojusi) [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-03-25]. Prieiga per Internetą <http://www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral_texts/payments/1988Convention_bills_promissory.html> [žiūrėta 2011-03-25].
29. Multilateral. Inter-American convention on conflict of laws concerning bills of exchange, promissory notes and invoices. Concluded at Panama City on 30 January 1975. United Nations - Treaty Series. Vol. 1438, I-24382, p. 215-229. Galima prieiga per Internetą <http://untreaty.un.org/unts/60001_120000/22/26/00043293.pdf> [žiūrėta 2011-03-25].
30. Bills of Exchange Act 1882. 1882 c. 61 (Regnal. 45 & 46 Vict.). Galima prieiga per Internetą <<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/Vict/45-46/61>> [žiūrėta 2011-03-25].
31. Постановление Центрального Исполнительного Комитета и Совета Народных Комиссаров СССР "О введении в действие Положения о переводном и простом векселе" от 7 августа 1937 года N 104/1341 (Собрание законов и распоряжений Рабоче-Крестьянского Правительства СССР, 1937, N 52, ст. 221). Galima prieiga per Internetą <<http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=LAW;n=13715>> [žiūrėta 2011-03-25].

Specialioji literatūra

32. JURGUTIS V. *Pinigai*, Kaunas, 1938.
33. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos. Vilnius: Justitia, 2001.
34. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras*. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I). Vilnius: Justitia, 2003.
35. MAKSIMAITIS M., VANSEVIČIUS S. *Lietuvos valstybės ir teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 1997.
36. MIKELĖNAS V. *Prievolių teisė*. Pirmoji dalis. Vilnius: Justitia, 2002.
37. VAŠKELAITIS V. *Piniginiai atsiskaitymai: teorija ir praktika*. Vilnius: Eugrimas, 2001.
38. АБРАМОВА Е.Н. *Практический комментарий вексельного законодательства Российской Федерации*. Санкт-Петербург: Wolters Kluwer, 2007.

39. МОШЕНСКИЙ С.З. *Вексель. Базовые концепции*. Киев-Ровно: Планета-Друк, 2007.
40. НОВОСЕЛОВА Л.А. *Вексель в хозяйственном обороте. Комментарий практики рассмотрения споров*. Изд-е 4-е, перераб. и доп. Москва: Статут, 2003.
41. БЕЛОВ В. Понятие, сущность и составление векселей: некоторые практические проблемы. *Хозяйство и право*, 1997, № 5, с. 37-43; № 6, с. 60-69.
42. БЕЛОВ В. Излишние вещи в векселе. *Законодательство*, 2002, № 4.
43. БЕЛОВ В. Вексельные возражения. *Законодательство*, 2000, № 7.
44. ГРУЗИЦКИЙ Ю. Развитие кредитных отношений в Великом княжестве Литовском в XIII—XVII веках. *Банкаўскі веснік*, 2000, № 28, с. 38-40.
45. KARALIENĖ I. Išieškojimas pagal vekselį. Pranešimas 2007 m. gegužės 30 d. vykusioje konferencijoje „*Vekselis: nuo pasirašymo iki įvykdymo*“.
46. STRAČKAITIS M. Vekselis ir Notaro vykdomasis įrašas: teorija ir praktika. *Notariatas*, 2007, nr. 1, p. 23-29.

Elektroniniai dokumentai

47. 1930 m. *Ženevos konvencija dėl Vieningo įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo patvirtinusių¹ valstybės* [interaktyvus, teikiama aktuali informacija apie konvencijos šalis žiūrėjimo metu]. [Žiūrėta 2011-03-25]. Prieiga per Internetą <<http://treaties.un.org/pages/LONViewDetails.aspx?src=LON&id=547&lang=en>> [žiūrėta 2011-03-25].
48. 1988 m. *JTO konvencija dėl tarptautinių vekselių ir skolinių pasižadėjimų patvirtinusių valstybės* [interaktyvus, teikiama aktuali informacija apie konvencijos šalis žiūrėjimo metu]. [Žiūrėta 2011-03-25]. Prieiga per Internetą <http://www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral_texts/payments/1988Convention_bills_status.html> [žiūrėta 2011-03-25].
49. ROHRMANN C.A. *Electronic Promissory Notes*, UCLA School of Law, Master of Law Thesis, 1999. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-03-25]. Prieiga per Internetą <<http://www.buscalegis.ufsc.br/revistas/index.php/buscalegis/article/viewFile/5933/5502>> [žiūrėta 2011-03-25].

¹ Patvirtinimas yra suprantamas kaip ratifikavimas (*ratification*), prisijungimas (*accession*), teisių perėmimas (*succession*) ar kitas tarptautinėje teisėje pripažįstamas valstybės vidaus teisės panaudotas būdas patvirtinti, jog valstybė įsipareigoja pagal tarptautinę sutartį.

50. *Final Bills of Exchange Act Review*. National Competition Policy Review of the Bills of Exchange Act 1909. July 2003. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-03-25]. Prieiga per Internetą <<http://www.treasury.gov.au/documents/688/HTML/docshell.asp?URL=Final%20Bills%20of%20Exchange%20Act%20Review.htm>> [žiūrėta 2011-03-25].
51. *Lietuvos elektroninių tezių ir disertacijų duomenų bazė* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-03-25]. Prieiga per Internetą <<http://etd.library.lt/>> [žiūrėta 2011-03-25].

Praktinė medžiaga

52. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2011 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje *S. G. ir A.G. v. A. K. ir Plungės rajono 2-ojo notarų biuro notarė G. D., trečiasis asmuo antstolė E. M. dėl notaro vykdomųjų įrašų pagal pateiktus vekselius pripažinimo negaliojančiais*, bylos Nr. 3K-3-43/2011, kat. 22.3.1; 128.11.
53. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. liepos 2 d. nutartis civilinėje byloje *J. B. v. R. M. ir Klaipėdos miesto 6-ojo notarų biuro notarė L. P.*, bylos Nr. 3K-3-314/2010, kat. 22.3.1; 35.4; 114.11; 114.12.
54. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. sausio 14 d. nutartis civilinėje byloje *pagal pareiškėjo antstolio V. S. pareiškimą dėl sprendimo vykdymo tvarkos išaiškinimo*, bylos Nr. 3K-3-98/2010, kat. 129.1; 134.
55. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. gruodžio 23 d. nutartis civilinėje byloje *pagal pareiškėjų I. B.-H. ir N. M. H. skundą dėl antstolio veiksmų*, bylos Nr. 3K-3-567/2009, kat. 75.7; 129.17.
56. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje *S. V. v. V. Š.*, bylos Nr. 3K-3-61/2009, kat. 22.3.1; 123.10.
57. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. vasario 13 d. nutartis civilinėje byloje *pagal pareiškėjo A. M. skundą dėl notarinio veiksmo*, bylos Nr. 3K-3-76/2009, kat. 22.3.1; 103.4; 106.7.1; 128.11.
58. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2008 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje *pagal pareiškėjo H. P. skundą dėl notaro ir antstolio veiksmų*, bylos Nr. 3K-3-477/2008, kat. 22.3.1; 103.4; 119.11; 126.3; 128.11; 128.12; 129.16.
59. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. spalio 1 d. nutartis civilinėje byloje *J. B. v. G. R.*, bylos Nr. 3K-7-216/2007, kat. 22.3.1.

60. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2007 m. sausio 7 d. nutartis civilinėje byloje *R. B. v. M. M.*, bylos Nr. 3K-3-8/2007, kat. 22.3.1.
61. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2005 m. spalio 3 d. nutartis civilinėje byloje *A.Lipinskas v. AB firma „VITI“*, bylos Nr. 3K-3-433/2005, kat. 22.3.1.
62. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje *A.K. v. R.K.*, bylos Nr. 2A-513/2009, kat. 21.4.1.3.
63. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2010 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje *D.V. v. R.V.*, bylos Nr. 2A-865-56/2010, kat. 22.3; 121.15; 121.1; 121.21.

Travaux préparatoires

64. *Records of the International Conference for the unification of laws on bills of exchange, promissory notes and cheques held at Geneva between May 13th and June 7th, 1930.* Cituojama pagal МОШЕНСКИЙ[39], прил. 3, psl. 774-1267.
65. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymo projektas, (2009-11-10, Nr. 9104(1)) [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-03-25]. Prieiga per Internetą <http://www.lrs.lt/pls/proj/dokpaieska.showdoc_l?p_id=9037> [žiūrėta 2011-03-25].
66. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo 83 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymo projekto pateikimo Lietuvos Respublikos Seimui“ (2009-01-14 Nr. 1319). Valstybės žinios, 2009, Nr. 126-5434.
67. *Įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo 83 straipsnio pripažinimo netekusiu galios ĮSTATYMO PROJEKTAS* (2009-10-19, Nr. XIP-1261) [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-03-25]. Prieiga per Internetą <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=355357> [žiūrėta 2011-03-25].
68. *Įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo 83 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymo projekto AIŠKINAMASIS RAŠTAS* (2009-10-19, Nr. XIP-1261) [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-03-25]. Prieiga per Internetą <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=355361> [žiūrėta 2011-03-25].
69. *TEISĖS DEPARTAMENTO IŠVADA Įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo 83 straipsnio pripažinimo netekusiu galios įstatymo projektui* (2009-10-21, Nr. XIP-1261) [interaktyvus]. [Žiūrėta 2011-03-25]. Prieiga per Internetą

Santrauka lietuvių kalba

Magistro darbe nagrinėjami teisiniai vekselių civilinės apyvartos Lietuvoje aspektai. Darbe įvedama į problemos kontekstą pateikiant trumpą istorinę apžvalgą apie vekselius ir jų naudojimą Lietuvoje, užbaigiant prisijungimu prie 1930 m. Ženevos konvencijos dėl Vieningo įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo ir atnaujinto Įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo bei poįstatyminių aktų priėmimu. Toliau aprašoma vekselio, kaip abstraktaus vienašalio sandorio prigimtis, tipinė vekselių apyvarta, nagrinėjamas vekselių atskyrimas nuo kitų panašias savybes turinčių instrumentų.

Probleminėje darbo dalyje nagrinėjamos teorinės ir praktinės vekselių apyvartoje kylančios problemos, atsižvelgiant į įstatyminį reguliavimą, teisės doktriną bei teismų praktiką. Pradedama nuo vekselio formos problemų, vekselį išrašiusio subjekto trūkumų, ydingai (su trūkumais) atliktais įrašais vekseliulyje, išnagrinėjama įsakomojo vekselio galia mokėtojui. Toliau aptariamas vekselių su pasibaigusiu vienu iš terminų statusas, vekselio ir jo aptarnaujamo sandorio tarpusavio ryšys, dvigubo apmokėjimo (pagal vekselį ir pagal aptarnaujamo sandorio dokumentus) problema, išieškojimo pagal vekselį problemos. Darbas baigiamas įstatymo projekto, siūlančio atsisakyti užprotestuotų vekselių registro, kaip mažai naudingo, analize, ir argumentais paremtu pasiūlymu išplėsti tokį registrą iki neapmokėtų (pagal kuriuos išduoti vykdomieji įrašai) ir užprotestuotų vekselių registro, siekiant padidinti jo naudingumą.

Darbe pateikiamos išvados, jog vekselių teisės praktika Lietuvoje nėra pakankamai nusistovėjusi, teisės doktrinos darbų yra nedaug, kai kurie klausimai, lyginant su kitomis šalimis, turinčiomis analogišką reguliavimą pagal 1930 m. Ženevos konvencijos dėl Vieningo įsakomųjų ir paprastųjų vekselių įstatymo perkėlimą į vietos teisę, teismų praktikoje sprendžiami skirtingai. Tai galimai trukdo didesniai vekselių paplitimui civilinėje apyvartoje.

Santrauka užsienio (anglų) kalba

Vilnius University Master of Law thesis paper „Legal issues of using bills of exchange and promissory notes in civil circulation“

This Master of Law thesis paper is devoted to current legal issues of using bills of exchange and promissory notes in civil circulation. Paper starts with setting the context of the regulation for the bills of exchange and promissory notes, starting with short history and finishing with current laws – accession of Lithuania to the 1930 Geneva Convention providing a Uniform Law for Bills of Exchange and Promissory Notes and subsequent harmonization of the local Law for Bills of Exchange and Promissory Notes, following with supporting bylaws. Next is described the origin of bills of exchange and promissory notes as an stand-alone unilateral contract, typical civil circulation of bills of exchange and promissory notes, differences from the similar legal and financial instruments.

In the main part of the thesis paper the theoretical and practical issues of the civil circulation of the bills of exchange and promissory notes are examined, according to statute law, academic papers and court ruling precedents. Starting points are issues with a form of bills of exchange and promissory notes, deficiencies of the subject of bills of exchange and promissory notes, deficiencies in the written clauses on the bills of exchange and promissory notes, and then the power of the bill of exchange (called “unconditional order to pay” in the Lithuanian language) to the drawee (called “payee” in the Lithuanian language) is examined. The paper follows with the examination of the effects of the expiration of the time limits, then the relation of this commercial paper and the civil contract it serves is discussed, followed with the issue of double payment (of the bill of exchange or promissory note and the main contract), multiple issues on the enforcement process, then the final discussion on the legal proposal to discard the public registry of the protested bills of exchange and promissory notes on the basis of its low profile usefulness. The alternate proposition to extend the public registry to defaulted (and proceeded to enforcement) bills of exchange and promissory notes is made aimed to increase its usefulness.

The conclusions are made that court rulings in Lithuania are still volatile, academic papers are scarce, some issues, compared to other 1930 Geneva Convention providing a Uniform Law for Bills of Exchange and Promissory Notes countries are ruled differently, though the laws are the same. This highly probably adds up to the reserved and cautionary usage of bills of exchange and promissory notes in the civil circulation.